

Προοπτικές ανάπτυξης σε
ορεινές περιοχές σε περιόδους
οικονομικής κρίσης. Το
παράδειγμα του δήμου
Κεντρικών Τζουμέρκων
Ροκάς Θεοχάρης

Επιβλέπον καθηγητής: Δημήτρης Γούσιος

13/2/2014

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 12462/1
Ημερ. Εισ.: 03-06-2014
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
2014
ΡΟΚ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
1. ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	4
1.1 Η φυσιογνωμία της Υπαίθρου – Αλλαγές του σήμερα.....	5
1.2 Στρατηγικές ανάπτυξης για την ύπαιθρο – Ιστορική Αναδρομή.....	7
1.3 Στρατηγικές ανάπτυξης για τις ορεινές περιοχές.....	9
2. ΑΕΙΦΟΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	11
3. ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	13
4. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	18
5. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	20
5.1 Γενικά στοιχεία.....	20
5.2 Οικονομικά στοιχεία του δήμου.....	21
5.3 Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης.....	22
5.3.1 Κρίσιμα ζητήματα τοπικής ανάπτυξης.....	25
6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	26
6.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ – ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....	26
6.1.1 Κατά κεφαλή εισόδημα και περιοχή.....	26
6.1.2 Εισόδημα ανά φύλο.....	27
6.1.3 Εισόδημα ανά τομέα παραγωγής.....	28
6.1.4 Εισόδημα και μόρφωση.....	29
6.1.5 Επίπεδα φτώχειας για το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων.....	29
6.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ.....	30
6.2.1 Πρωτογενής τομέας παραγωγής – προϊόντα.....	33
6.2.1.1 Προϊόντα.....	34
6.2.2 Δευτερογενής τομέας παραγωγής.....	35
6.2.2.1 Προϊόντα στο δευτερογενή τομέα.....	36
6.2.3 Τριτογενής τομέας παραγωγής.....	36
7. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	38
7.1 Υποδομές υγείας και εκπαίδευσης.....	38
7.1.1 Υποδομές υγείας.....	38
7.1.2 Υποδομές εκπαίδευσης.....	40
7.1.2.1 Απόσταση σχολείων από οικισμούς.....	41

8. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	42
8.1 Κοινωνική πραγματικότητα – πληθυσμιακή εξέλιξη.....	42
9. ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ.....	44
9.1 Εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου.....	44
9.1.1 Η οικονομική προσέγγιση της εδαφικής ανάπτυξης.....	44
9.1.1.1 Το εδαφικό πρότυπο ανάπτυξης και η κατασκευασμένη εδαφική περιοχή...44	
9.1.1.2 Η εδαφική περιοχή.....	45
9.1.1.3 Διαδικασία ιδιοτυποποίησης.....	45
9.1.1.4 Κληρονομιά και εδαφικοί πόροι.....	46
9.1.2 Οι δεδομένες ιστορικές εδαφικές περιοχές της ελληνικής υπαίθρου (ΔΙΕΠ)...47	
9.1.2.1 Συμβατότητα και διαφορές με τον ορισμό της ΚΕΠ.....	48
9.1.3 Το εδαφικό δυναμικό της ΔΙΕΠ	50
9.1.3.1 Η ταυτότητα.....	50
9.1.3.2 Η συλλογικότητα στην οργάνωση και στην κατασκευή πόρων.....	51
9.1.3.3 Κίνδυνοι: εξωγενής πληροφόρηση και εδαφική ανισότητα.....	54
9.1.3.4 Αρχές αλληλεξάρτησης και ισότητας.....	54
B' ΜΕΡΟΣ - ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	
1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ.....	56
1.1 Όραμα και αρχές του δήμου.....	56
2. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΠΟΡΩΝ.....	57
2.1 Οι πόροι της περιοχής.....	57
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ.....	59
3.1 Ανάλυση των πόρων.....	59
3.2 Οικονομικά στοιχεία θήρας.....	66
3.3 Πρόταση για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του κυνηγετικού τουρισμού στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων.....	69
4. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ – ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ.....	72
4.1 Σχεδιασμός και προώθηση προϊόντων – ανάδειξη και προβολή του δήμου.....	72
4.2 Στόχος των δράσεων.....	76
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	77
ΠΗΓΕΣ.....	79
1. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.....	79

2. ΚΕΙΜΕΝΑ – ΜΕΛΕΤΕΣ.....	79
3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	80
4. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	80

Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΑΝΑΛΥΣΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στην εργασία παρουσιάζουμε το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων, μέσω μιας ανάλυσης που βασίζεται την καταγραφή των οικονομικών στοιχείων του δήμου, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά, και το επίπεδο υποδομών κυρίως σε υγεία και εκπαίδευση προκειμένου να ελεγχθεί η βιωσιμότητα στο δήμο. Βασικό στοιχείο της προσπάθειας που γίνεται για την ανάδειξη της περιοχής και άξονας για την ανάπτυξή της αποτελεί η θήρα. Για να εκπληρώσουμε τους πιο πάνω στόχους βασιζόμαστε στην εδαφική προσέγγιση και στην αξιοποίηση όλου του δυναμικού της περιοχής και όχι μόνο, προκειμένου να παρουσιάσουμε τις αναπτυξιακές δυνατότητες τόσο του δήμου όσο και γενικότερα υποβαθμισμένων ορεινών κυρίως περιοχών σε περιόδους κρίσης. Αφού αναλύσαμε τις βασικές έννοιες της θεωρίας της εδαφικής ανάπτυξης, κάναμε καταγραφή των πόρων του δήμου και στη συνέχεια προχωρήσαμε στο σχεδιασμό και στην προώθηση των προϊόντων, φανερώνοντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου.

1. ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Σύμφωνα με έρευνα (NORDREGIO 2004) που διεξήχθη για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004 (Ε.Ε) στην περιοχή της Ευρώπης (Ευρώπη των 25 μαζί με την Ελβετία, τη Νορβηγία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία), οι ορεινές κοινότητες καταλαμβάνουν το 40,6 % της συνολικής της έκτασης και σε αυτές κατοικούν 94,3 εκατ. άνθρωποι που αντιστοιχούν στο 19,1% του συνολικού πληθυσμού. Στην Ελλάδα η έκταση των ορεινών κοινοτήτων καταλαμβάνει το 77,9 % της χώρας γεγονός που καθιστά την Ελλάδα την πιο ορεινή χώρα της Ε.Ε μαζί με την Αυστρία.

Οι ορεινές περιοχές ταξινομούνται σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- Περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και αιφόρο οικονομική βάση που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις Κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης.
- Περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμισμένη οικονομική βάση που σημαίνει κυρίως εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών, μείωση της κτηνοτροφίας παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.
- Περιοχές με σχεδόν ολοκληρωμένη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά με προβλήματα περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων κ.α.

Η πλέον σημαντική παράμετρος για τις ορεινές περιοχές είναι το επίπεδο ανάπτυξης που αντικατοπτρίζεται κατά κύριο λόγο από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, όμως σημαντικό ρόλο παίζουν και οι συνθήκες διαβίωσης αλλά και κατοικίας. Ο βαθμός εξάρτησης του ορεινού πληθυσμού από την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα αποτελεί με τη σειρά του ένα ακόμη χαρακτηριστικό διαφοροποίησης των ορεινών περιοχών. Επιπλέον, η μεταβολή του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα οικονομικά και τα αναπτυξιακά δεδομένα της περιοχής και του ευρύτερου περιβάλλοντός της. Αυτό το στοιχείο όμως έχει διττή σημασία, καθώς μπορεί να δηλώνει και την αυτόνομη δυναμική της. Έτσι δημιουργούνται τρία ακόμα κριτήρια:

- 1) Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ
- 2) Η εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα
- 3) Ο δημογραφικός δυναμισμός

1.1 Η φυσιογνωμία της Υπαίθρου – Αλλαγές του σήμερα

Τα τελευταία 10-15 χρόνια παρατηρείται ραγδαία αύξηση του αριθμού των νέων κατοικιών, όπου διαμένουν μόνιμα ή περιστασιακά κάτοικοι των πόλεων. Οι ανακαινίσεις και οι κατασκευές νέων κατοικιών στην ελληνική ύπαιθρο είναι

ανάλογες με αυτές στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Βεβαίως σε περιοχές κυρίως κοντά στις πόλεις το φαινόμενο είναι εντονότερο επειδή τα αστικά στρώματα αναζητούν βελτίωση του τρόπου ζωής τους διαμένοντας στην ύπαιθρο τα Σαββατοκύριακα, ή ορισμένους μήνες το χρόνο, ή ακόμη και ολόκληρο το χρόνο εάν αυτό είναι εφικτό για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος αφορά στην προσπάθεια των αστικών στρωμάτων να αποφύγουν όσο γίνεται τους αγχώδεις ρυθμούς των πόλεων και ο δεύτερος λόγος αφορά στην βελτίωση της θέσης των αστικών στρωμάτων (κυρίως οικονομικά).

Επίσης παρατηρείται αλματώδης αύξηση του αριθμού των τουριστών στην ελληνική ύπαιθρο και κατ' επέκταση αύξηση των τουριστικών καταλυμάτων. Πρόκειται για τουρίστες προερχόμενοι από το αγροτικό τοπίο και τον αγροτικό πολιτισμό. Οι τουρίστες αυτοί συχνά επανέρχονται κάθε χρόνο, ενώ πολλοί από αυτούς αγοράζουν κατοικίες για μονιμότερη διαμονή. Τέτοιες περιοχές είναι αυτές με ιδιαίτερο φυσικό και πολιτιστικό πλούτο και κατ' επέκταση ορεινές και νησιώτικες περιοχές.

Η ελληνική ύπαιθρος περιλαμβάνει πληθώρα περιοχών με ιδιαίτερο πλούτο φυσικών πόρων όπως δάση, λίμνες, ποτάμια υγρά τοπία κλπ. Επομένως είναι ολοένα και μεγαλύτερη η ανάγκη για τη διατήρηση και διαχείριση αυτού του φυσικού πλούτου. Έτσι δημιουργούνται νέα δεδομένα μεταξύ των διαφόρων χρήσεων γης και συχνά δημιουργούνται συγκρίσεις μεταξύ των χρήσεων γης. Αυτές οι περιοχές αποτελούν συχνά πόλους τοπικής ανάπτυξης μέσω της αξιοποίησης και της αειφορικής διαχείρισης των πόρων αυτών.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό από τα παραπάνω οι νέες αυτές αλλαγές έρχονται σε αντίθεση με την αγροτική δραστηριότητα και δημιουργούν νέα δεδομένα. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής υπαίθρου είναι ότι συχνά συνυπάρχουν η λεγόμενη «δεύτερη» κατοικία με την τουριστική δραστηριότητα τη βιομηχανική / βιοτεχνική / αγροτική παραγωγή και με την «πρώτη» κατοικία παρότι η συνύπαρξη αυτή οδηγεί σε συγκρούσεις χρήσεων γης με αποτέλεσμα να υπάρχουν οχλήσεις και να δημιουργείται πρόβλημα στην τουριστική δραστηριότητα και στη διαχείριση των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού πλούτου.

Με βάση αυτά ο χώρος της υπαίθρου λειτουργικά αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα ως :

- Χώρος κατοικίας αστικών στρωμάτων
- Χώρος αναψυχής – τουρισμού- πολιτισμού
- Χώρος φυσικού πλούτου
- και ως χώρος παραγωγικών δραστηριοτήτων

Σε παλαιότερες εποχές ο τέταρτος χώρος – λειτουργία ήταν κυρίαρχος στην ύπαιθρο, ενώ σήμερα αυξάνεται η σημασία των τριών πρώτων χώρων έναντι του τέταρτου. Στη χώρα μας τα φαινόμενα αυτό αμβλύνεται κυρίως λόγω της αδυναμίας της χώρας μας να παράγει διεθνώς ανταγωνιστικά προϊόντα μιας και το κομμάτι της παραγωγής της υπαίθρου και αναφερόμαστε στη γεωργία, κτηνοτροφία, βιοτεχνία/βιομηχανία τείνει να αδρανοποιηθεί.

1.2 Στρατηγικές ανάπτυξης για την ύπαιθρο – Ιστορική Αναδρομή

Μετά το 1985 άρχισε να κατανοείται και να διαδίδεται στην Ελλάδα μια έννοια της «ολοκληρωμένης ανάπτυξης» με την απόφαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Ε.Κ) να χρηματοδοτήσει τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) (1986-1993). Μέχρι τότε λαμβάνονταν μόνο κάποια αποσπασματικά αναπτυξιακά μέτρα προσαρμοσμένα στην κυρίαρχη αντίληψη για οικονομική μεγέθυνση και τομεακή ανάπτυξη. Βέβαια το διάστημα 1978-1982 το τότε Υπουργείο Γεωργίας είχε δημιουργήσει το πενταετές πρόγραμμα κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Αυτή ήταν η αρχή για την άσκηση μιας νέας πολιτικής που ενδιαφερόταν για την αναζωογόνηση και την ανασύσταση της ελληνικής περιφέρειας. Τα ΜΟΠ είχαν ως στόχο να χρηματοδοτήσουν προγράμματα ανάπτυξης προκειμένου να συνδεθεί ο αγροτικός τομέας με άλλους τομείς με σκοπό να αυξηθούν οι αναπτυξιακές προοπτικές για να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας και να βελτιωθεί το παραγόμενο προϊόν. Στη συνέχεια έγινε μια προσπάθεια προώθησης του χιονοδρομικού τουρισμού που και αυτή έπεσε στο κενό μιας και τα οικονομικά οφέλη δεν ήταν τα αναμενόμενα. Βέβαια ο χιονοδρομικός τουρισμός προωθήθηκε μαζί με άλλες, ήπιες μορφές τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο φυσιολατρικός τουρισμός κ.α. λειτουργώντας όμως συμπληρωματικά. Ωστόσο, την περίοδο 2007-2013 θεσπίστηκε το στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) σύμφωνα με το οποίο η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών θα πρέπει να είναι ενιαία σε όλη τη χώρα. Δηλαδή να μην

αντιμετωπίζονται χωριστά οι περιφέρειες μιας και τα προβλήματα είναι κοινά για όλη τη χώρα. Σύμφωνα με το ΕΣΠΑ θα πρέπει να αποφευχθεί να υπάρξει έντονη τουριστική ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές και φαινόμενα μαζικού τουρισμού, δε θα πρέπει να γίνουν μεγάλα έργα υποδομής και ενέργειας, χωρίς να σημαίνει ότι δε θα γίνουν βελτιώσεις στις περιπτώσεις όπου κρίνεται αναγκαίο και θα πρέπει να αποφευχθούν δραστηριότητες που θα επιδρούν αρνητικά στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους. Με το ΕΣΠΑ ενθαρρύνεται η προσπάθεια για παραγωγή «ειδικών προϊόντων» όπως τοπικά προϊόντα, προϊόντα ειδικού τύπου, υψηλής τεχνολογίας, ποιότητας κλπ. Θα πρέπει επίσης να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών όπως είναι για παράδειγμα το τοπίο προκειμένου αυτές οι περιοχές να γίνουν πιο ελκυστικές για δημιουργία νέων κατοικιών αλλά και για την προσέλκυση επενδυτών. Τα παραπάνω ευνοούνται με την ύπαρξη των προγραμμάτων LEADER και INTERREG που ευνοεί την ανάπτυξη στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Εν τω μεταξύ έχει υιοθετηθεί με κοινή υπουργική απόφαση (ΚΥΑ) το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Ορεινό Χώρο το οποίο δίνει ενθαρρυντικές κατευθύνσεις προς την υλοποίηση των πιο πάνω στόχων, περιορισμών και κατευθύνσεων που προβλέπονται από το ΕΣΠΑ.

Κλείνοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο θα πρέπει να αναφέρουμε πως η ανάπτυξη πολλών παράλληλων δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο δημιουργεί νέα δεδομένα για την απασχόληση των κατοίκων της υπαίθρου πόσο μάλλον στις μέρες μας όπου διανύουμε την οικονομική κρίση. Δημιουργούνται νέα επαγγέλματα και νέα μεσαία στρώματα που συντηρούν το επίπεδο ανάπτυξης παρά την υποχώρηση της παραδοσιακής αγροτικής δραστηριότητας. Όλα αυτά ενθαρρύνονται με την επιστροφή νέων στην ύπαιθρο, το οποίο εκτός των άλλων σημαίνει νέες κατοικίες, νέα οικιστικά δεδομένα. Το τελευταίο ευνοείται και από την εγκατάσταση συνταξιούχων στην ύπαιθρο, αλλά και από την ευκαιριακή διαμονή των αστών στην ύπαιθρο. Επομένως υπάρχει στην ύπαιθρο εισροή κεφαλαίων. Και αν συνυπολογιστούν και οι εισροές πόρων για αγροτικές επιδοτήσεις βλέπουμε ότι τα δεδομένα για την ελληνική ύπαιθρο είναι ενθαρρυντικά. Για τις ορεινές περιοχές, οι κατασκευές και τα νέα έργα υποδομών που πρόκειται να γίνουν (άλλα έχουν ήδη αρχίσει πάντα στα πλαίσια του ΕΣΠΑ) βελτιώνουν την προσβασιμότητα και τη

βιωσιμότητα σε αυτές με αποτέλεσμα η εγκατάσταση, αλλά και η ευκαιριακή διαμονή να είναι πιο ελκυστική.

1.3 Στρατηγικές ανάπτυξης για τις ορεινές περιοχές

Για την οργάνωση και την ανάπτυξη του ορεινού χώρου δύο είναι τα κυριότερα εργαλεία. Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου 2000-2006 και το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Ορεινό Χώρο που αναφέρθηκε και προηγουμένως. Μάλιστα με το ειδικό χωροταξικό συνδέεται η ανάπτυξη του ορεινού χώρου και η προσέλκυση επενδύσεων με το φυσικό και λειτουργικό χώρο των ορεινών περιοχών, με την αξιοποίηση των μεγάλων έργων υποδομής τόσο οικονομικά όσο και στο κομμάτι που αφορά στην προσβασιμότητα στις ορεινές περιοχές. Συνδέεται επίσης και με την ανάδειξη και την προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (συγκριτικό πλεονέκτημα των ορεινών περιοχών έναντι των υπολοίπων).

Ενθαρρυντικό στοιχείο είναι που στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης υπάρχει ξεχωριστό κομμάτι το οποίο αναφέρεται στις ορεινές περιοχές. Με το γενικό πλαίσιο αειφόρου ανάπτυξης τίθεται ως στόχος η αειφορική ανάπτυξη όλων των ορεινών περιοχών της χώρας και δίνονται οι πιο κάτω γενικές κατευθύνσεις με τις οποίες εναρμονίζεται και το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Ορεινό Χώρο:

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών, ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και παράλληλη διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο οικονομικό-λειτουργικό χώρο κάθε περιφέρειας.
- Διασφάλιση των όρων για υπέρβαση της απομόνωσης του ορεινού όγκου.
- Προσαρμογή της οικονομίας των ορεινών περιοχών στις Κοινοτικές και Διεθνείς εξελίξεις, με τον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων και των επιχειρήσεων και αποτελεσματική προώθηση και εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, αλλά και την παροχή κινήτρων.
- Αύξηση της ελκυστικότητας των ορεινών περιοχών. Οι ορεινές περιοχές θεωρούνται ως τόπος προσέλκυσης επενδύσεων και άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων, στα πλαίσια του Κοινοτικού αλλά και του διεθνή

ανταγωνισμού, λαμβάνοντας υπ' όψη τις εξελίξεις στην ΕΕ αλλά και στις γειτονικές χώρες.

- Διαφύλαξη του τοπίου και των δασών, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών πόρων, ως καίρια φυσικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τους ορεινούς όγκους.

Με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου δίδεται προτεραιότητα σε εφαρμογή πολιτικής με του εξής πέντε άξονες δράσης:

- Άξονας 1. Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας με τις κατάλληλες μεθόδους και μέσω της καλλιέργειας και της εκτροφής, με τη χρησιμοποίηση των συστημάτων πιστοποίησης ποιότητας, αυθεντικότητας και προέλευσης και στην καλύτερη σύνδεση των προϊόντων με την τουριστική προώθησή τους.
- Άξονας 2. Ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού με την ύπαρξη οδικού δικτύου το οποίο κρίνεται επαρκές προκειμένου να εξασφαλισθεί η προσβασιμότητα αλλά και η τουριστική δραστηριότητα, δημιουργία επαρκών δραστηριοτήτων, αλλά και καταλυμάτων για τη δημιουργία ολοκληρωμένου προϊόντος και υψηλή ποιότητα προτύπων και επαγγελματισμού.
- Άξονας 3. Ο άξονας 3 αφορά στη στήριξη της μικρής βιοτεχνίας και της οικοτεχνίας. Αναφέρεται στα δίκτυα συνεργασίας και στα οικονομικά κίνητρα προκειμένου να στηριχθούν οι βιοτεχνίες. Θα πρέπει να ενθαρρυνθούν προσπάθειες για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες στην κατεύθυνση του πρωτογενή τομέα παραγωγής σε συνεργασία με τον τουρισμό των ορεινών περιοχών.
- Άξονας 4. Στην ουσία στον άξονα 4 προσδιορίζεται το πρόβλημα της χρονοαπόστασης. Βάση αυτού θα πρέπει να υπάρχουν όλες οι απαραίτητες λειτουργίες και υπηρεσίες σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30 λεπτών. Θα πρέπει να δημιουργηθούν ορεινά κέντρα ανάπτυξης προκειμένου να στηριχθούν οι οποιεσδήποτε δραστηριότητες.
- Άξονας 5. Ασφαλές οδικό δίκτυο. Ο άξονας 5 αφορά στην τακτική συντήρηση, στην ταχεία αποκατάσταση των ζημιών στον εκχιονισμό κ.α προκειμένου να υπάρχει αέναη πρόσβαση στις ορεινές περιοχές.

Εν κατακλείδι, γενικοί και μακροπρόθεσμοι στόχοι αναφορικά με τις ορεινές περιοχές είναι η πληθυσμιακή ανάκαμψή τους, η τόνωση της ορεινής οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και η ισορροπημένη κατανομή της στον ορεινό χώρο και τέλος προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

2. ΑΕΙΦΟΡΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Αειφορική ανάπτυξη ορεινών περιοχών

Στη χώρα μας το 77,9% των δήμων είναι ορεινοί στοιχείο που κατατάσει τη χώρα μας ως την πιο ορεινή χώρα στην ΕΕ μαζί με την Αυστρία. Όμως λίγοι είναι οι άνθρωποι που ζουν στις ορεινές περιοχές και ακόμα λιγότεροι οι διαθέσιμοι πόροι και οι αναπτυξιακές προοπτικές και δυνατότητες. Τα πράγματα δεν ήταν όμως πάντα έτσι αφού η κατάσταση αυτή έχει δημιουργηθεί με πολιτικές τα τελευταία 50 χρόνια. Ιστορικά στοιχεία, όπως ο εμφύλιος, η μετανάστευση της δεκαετίας του '60 _ μεγάλο πλήγμα ειδικά για την Ήπειρο μιας και ήταν η περιφέρεια με τα μεγαλύτερα ποσοστά μετανάστευσης τη δεκαετία εκείνη με αποτέλεσμα να χάσει σημαντικό μέρος νέων ανθρώπων και κατ' επέκταση του εργατικού της δυναμικού και των αναπτυξιακών προοπτικών που είχε_ και το φαινόμενο της αστυφιλίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην ερημοποίηση και τον παραγκωνισμό των ορεινών περιοχών της χώρας. Αν προσθέσει κανείς σε αυτά τα ιστορικά στοιχεία της άσκηση πολιτικής κινήτρων για εργασία στα μεγάλα αστικά κέντρα και την στροφή της οικονομικής παραγωγής προς τον τριτογενή τομέα γίνεται εύκολα αντιληπτό για το πώς οδηγηθήκαμε στην κατάσταση αυτή. Αξίζει εδώ να αναφερθούν δύο δεδομένα. Το 1920 ο Αστικός πληθυσμός της χώρας αποτελούσε το 23% του συνολικού πληθυσμού της, για να φτάσει στο 73% το 2000. Παράλληλα και αντίστροφα, ο Αγροτικός πληθυσμός της το 1920 αποτελούσε το 62% του συνόλου, για να φτάσει στο 27% το 2000. Κάπως έτσι ατρόφησε η ζωή στις ορεινές περιοχές με αποτέλεσμα να αδρανοποιηθεί ο παραγωγικός ιστός της χώρας. Από όλα αυτά γλίτωσε το περιβάλλον και γενικότερα ο φυσικός πλούτος της χώρας.

Τα τελευταία χρόνια όμως η οικονομική κρίση έχει παίξει το ρόλο της και φαίνεται ότι ο σύγχρονος άνθρωπος, αλλά και κυρίως τα αστικά στρώματα, αναζητούν

λιγότερο αγχώδεις ρυθμούς ζωής και επιβίωσης, καλύτερο και ποιοτικότερο επίπεδο ζωής με αποτέλεσμα να επιστρέφει στις ορεινές περιοχές απολαμβάνοντας τις καλύτερες ανθρώπινες σχέσεις, το φυσικό περιβάλλον. Γενικότερα φαίνεται να αναζητά ποιοτικότερο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον και λιγότερο αγχώδεις επιβίωση μέσω των εναλλακτικών μορφών οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στις ορεινές περιοχές.

Η ανάδειξη του συνολικού πλούτου των ορεινών περιοχών πηγάζει κατ' αρχήν από την ανάγκη για ενημέρωση και γνώση όλων των τοπικών παραγωγικών διαδικασιών, αλλά και για δημογραφική εξισορρόπηση. Η ενίσχυση και η τόνωση της οικονομίας μπορεί να επέλθει εκτός των άλλων μέσω της ανάδειξης του τουριστικού προϊόντος της εκάστοτε περιοχής. Η διατήρηση των παραδοσιακών επαγγελμάτων και η προβολή τους μέσω της χρήσης της τεχνολογίας μπορούν να συνεισφέρουν στη δημιουργία καινούργιων θέσεων εργασίας προκειμένου να ενισχυθεί η οικονομία. Το τελευταίο μάλιστα μπορεί να λειτουργήσει και ως κίνητρο για τον επαναπατρισμό των μεταναστών ή αυτών που εγκατέλειψαν την περιοχή τους σε κάθε περίπτωση ή ακόμη και του νέου κόσμου που επιλέγει να επιστρέψει στις ορεινές περιοχές προκειμένου να υπάρξει δημογραφική εξισορρόπηση. Επίσης κάθε νέα δραστηριότητα, κάθε νέο οικονομικό εγχείρημα θα πρέπει να αφορά στη δημιουργία τη διάδοση και την ανάδειξη των τοπικών προϊόντων, των παραδοσιακών επαγγελμάτων, της τοπικής παράδοσης, του πολιτισμού και της κληρονομιάς και της τοπικής κουλτούρας προς όφελος τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών.

Επομένως θα πρέπει κάθε τοπικό ή περιφερειακό αναπτυξιακό σχέδιο να περιλαμβάνει και επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των ορεινών οικισμών και γενικότερα των ορεινών περιοχών. Ο σχεδιασμός αυτός θα πρέπει να έχει χαρακτηριστικά, τα οποία θα διέπονται από ευαισθησίες. Ο σχεδιασμός θα πρέπει να σέβεται την παράδοση, τον πολιτισμό, τις τοπικές κοινωνίες, ακόμη και την ίδια την υστέρηση αυτών των περιοχών. Απαραίτητο είναι να γίνεται ανάλυση σε κάθε περιοχή προς εξέταση προκειμένου να ελεγχθεί η αναπτυξιακή της δυναμικότητα. Η ανάλυση θα πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους διαθέσιμους πόρους με σκοπό να διαμορφωθεί ένα ολοκληρωμένο προϊόν στην κατεύθυνση της προβολής της περιοχής, της οικονομικής της ανάκαμψης, αλλά και της προσέλκυσης τουριστών. Το

κάθε σχέδιο θα πρέπει να περιλαμβάνει ρεαλιστικούς στόχους και πολιτικές σε πρακτικό και όχι σε θεωρητικό επίπεδο με σκοπό την ευημερία των τοπικών πληθυσμών, την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα. Σε όλο αυτό σπουδαίο ρόλο θα παίζει η τοπική αυτοδιοίκηση η οποία θα είναι και ο βασικός σύμβουλος των σχεδιαστών, καθώς αυτοί γνωρίζουν τα προβλήματα, τις ανάγκες αλλά και τις αναπτυξιακές προοπτικές της κάθε περιοχής. Το κάθε σχέδιο δε θα πρέπει να βάζει φραγμούς σε νέες ιδέες και δυνατότητες του τοπικού πληθυσμού. Η σωστή διαχείριση, σε αρμονία με τις αναπτυξιακές διαδικασίες, μπορεί να διασφαλίσει την αειφορία και να εγγυηθεί τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

Αναφέρθηκε προηγουμένως πως όλο και περισσότεροι άνθρωποι επιλέγουν τη δίοδο της επιστροφής στις ορεινές περιοχές προκειμένου να ξεφύγουν από τα κακώς κείμενα της οικονομικής κρίσης. Η επιστροφή αυτή θα πρέπει να γίνεται με σεβασμό στο περιβάλλον, στην πολύτιμη φυσική και πολιτιστική διασωθείσα κληρονομιά των ορεινών περιοχών. Η προσδοκώμενη ανάπτυξη των περιοχών αυτών θα πρέπει να έχει ως άξονα τις πραγματικές ανθρώπινες ανάγκες. Το ζητούμενο είναι ισόρροπη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη στα πλαίσια και τις αρχές της αειφορίας.

3. ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός διακρίνεται σε 2 κατηγορίες: 1) στο μαζικό και 2) στον εναλλακτικό

Οι κυριότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι οι εξής 5: 1) αγροτουρισμός – τουρισμός υπαίθρου, 2) οικοτουρισμός, 3) πολιτιστικός τουρισμός, 4) θαλάσσιος τουρισμός, 5) τουρισμός υγείας και ευεξίας

Θεματικές μορφές τουρισμού

- Αγροτουρισμός- τουρισμός υπαίθρου
- Αρχαιολογικός τουρισμός
- Αρχιτεκτονικός τουρισμός

- Γαστρονομικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Ιαματικός τουρισμός
- Ιατρικός τουρισμός
- Οικοτουρισμός
- Οινοτουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας και ευεξίας

Ο **αγροτουρισμός**, με την ευρύτερη έννοια του «τουρισμού υπαίθρου», είναι μια ήπια και μικρής κλίμακας μορφή τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας που αναπτύσσεται σε μια χωρική ενότητα που χαρακτηρίζεται ως αγροτική (σε μη τουριστικά κορεσμένες περιοχές της υπαίθρου). Σχετίζεται τη διαμονή σε αγροκτήματα ή σε καταλύματα παραδοσιακού χαρακτήρα και μικρής δυναμικότητας. Ο αγροτουρισμός αφορά σε μια ευρεία ποικιλία δραστηριοτήτων αναψυχής στην ύπαιθρο που συνδέονται είτε με την γεωργική / κτηνοτροφική παραγωγή, την τοπική γαστρονομία και τα τοπικά προϊόντα και τα πολιτισμικά στοιχεία του αγροτικού χώρου, είτε με υπαίθριες δραστηριότητες όπως η ορειβασία, η πεζοπορία, η ποδηλασία βουνού κ.α. Στην Ελλάδα, δυστυχώς, τυχαίνει πολλές φορές η αγροτουριστική προσφορά να περιορίζεται στην απλή παροχή καταλύματος. Αναγκαία είναι λοιπόν η παροχή δραστηριοτήτων πραγματοποίησης βιωματικών εμπειριών και κυρίως ο συνδυασμός της με άλλες μορφές τουρισμού, όπως π.χ ο οικοτουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός.

Ο **αρχαιολογικός** τουρισμός υπάγεται σε μια ευρύτερη κατηγορία τουρισμού, του πολιτιστικού τουρισμού και έχει ως κύριο αντικείμενο την επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, μουσεία κλπ. Στην Ελλάδα, συμβαίνει πολλές φορές να συνδυάζεται ο αρχαιολογικός πλούτος της με τον αρχαιολογικό πολιτισμό της και αποτελεί διαχρονικά έναν από τους κυριότερους πόλους προσέλκυσης τουριστών στη χώρα και ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων τουριστικών προορισμών.

Ο **αρχιτεκτονικός** τουρισμός αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείου του εναλλακτικού τουρισμού και αφορά στην ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μιας περιοχής. Τέτοιος μπορεί να αναπτυχθεί κυρίως σε διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, ιστορικά κτίρια, κάστρα και φρούρια ρωμαϊκής, ενετικής, βυζαντινής και οθωμανικής περιόδου, ιστορικούς φάρους καθώς και σε μνημεία της νεότερης ιστορίας (δημόσια κτίρια, οικίες επιφανών προσώπων, κεντρικές πλατείες πόλεων κλπ) με μεγάλη ιστορική και αρχιτεκτονική αξία.

Ο **γαστρονομικός** τουρισμός προσδιορίζεται από την επαφή και γνωριμία των επισκεπτών με την τοπική / παραδοσιακή κουζίνα. Μέσω αυτής, ο επισκέπτης είναι πολύ πιθανό να έρθει σε επαφή με τοπικές παραδόσεις, τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις, γεωργικές δραστηριότητες κλπ. Στην ανάδειξη του γαστρονομικού τουρισμού σε μια περιοχή, σπουδαίο ρόλο μπορεί να αποτελέσει η προσφορά αγροτικών προϊόντων και γενικότερα πρώτων υλών που παράγονται στην εν λόγω περιοχή με ιδιαίτερη έμφαση σε προϊόντα βιολογικής παραγωγής, σε προϊόντα με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης (ΠΟΠ) ή σε προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ).

Ο **εκπαιδευτικός** τουρισμός, αποτελεί και αυτός με τη σειρά του παρακλάδι της ευρύτερης έννοιας του πολιτιστικού τουρισμού. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός περιλαμβάνει της εξής δραστηριότητες: 1) Διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για φοιτητές πανεπιστημίων και κολεγίων, 2) Προγράμματα εκπαιδευτικού και πολιτιστικού περιεχομένου για εκδρομές σχολείων και πανεπιστημίων από την Ελλάδα και το εξωτερικό, 3) Προγράμματα εκπαίδευσης και γνωριμίας της Ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και 4) Προγράμματα εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός θεωρείται από τις σημαντικότερες τουριστικές αγορές και μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη σε μια περιοχή με πλούσια πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία αποτελούν πόλο έλξης για εκπαιδευτικό / μαθητικό τουρισμό, προερχόμενο τόσο από την Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό. Αφορά δηλαδή τόσο στον εγχώριο τουρισμό όσο και στον τουρισμό από το εξωτερικό προς την Ελλάδα.

Ο **θαλάσσιος** τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων εκείνων, που αναπτύσσονται στο θαλάσσιο χώρο και στις ακτές μιας περιοχής υποδοχής τουριστών. Ο θαλάσσιος τουρισμός διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, οι οποίες όμως δεν είναι άσχετες μεταξύ τους. Η πρώτη περίπτωση θαλάσσιου τουρισμού αφορά στις κρουαζιέρες καθώς και στις θαλάσσιες περιηγήσεις με σκάφη αναψυχής (ιστιοπλοϊκά, μηχανοκίνητα σκάφη, θαλαμηγοί κλπ.).

Η δεύτερη μορφή του θαλάσσιου τουρισμού περιλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος άλλων δραστηριοτήτων, όπως θαλάσσιες αθλητικές δραστηριότητες, το υποβρύχιο ψάρεμα, οι καταδύσεις («καταδυτικός τουρισμός») κ.ά.

Ο **θρησκευτικός** τουρισμός είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στην Ελλάδα. Οι επισκέψεις σε θρησκευτικούς και λατρευτικούς χώρους (βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία / εκκλησίες και μοναστήρια) είναι αρκετά συχνές, καθώς σε πολλές περιοχές εντοπίζονται θρησκευτικά μνημεία που αποτελούν πόλους έλξης για χιλιάδες πιστούς από την Ελλάδα και το εξωτερικό κάθε χρόνο.

Ο **ιαματικός τουρισμός** ή αλλιώς θερμαλισμός ανήκει στην κατηγορία του τουρισμού ευεξίας που απευθύνεται σε τουρίστες που επιθυμούν να εμπλουτίσουν τις διακοπές τους με υπηρεσίες βελτίωσης ή διατήρησης της υγείας τους. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσονται, επίσης, δραστηριότητες όπως το SPA, η υδροθεραπεία κλπ. Σπάνια αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση τουριστικού ενδιαφέροντος, αφού τις περισσότερες φορές συνδέεται με άλλες μορφές τουρισμού.

Ο **ιατρικός** τουρισμός είναι υποκατηγορία του τουρισμού υγείας και απευθύνεται σε ασθενείς τουρίστες που κάνουν χρήση συνήθως εξειδικευμένων υπηρεσιών ιατρικής παρακολούθησης και θεραπείας. Η χώρα μας λόγω των καλών κλιματολογικών συνθηκών και της υγιεινής διατροφής προσφέρεται για δυνατότητες ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού και την προσέλκυση ασθενών από το εξωτερικό.

Ο **οικοτουρισμός** αποτελεί μια μορφή τουρισμού η οποία συνδέεται με διάφορες μορφές τουριστικής δραστηριότητας στη φύση γι αυτό και λέγεται αλλιώς τουρισμός φύσης ή φυσιολατρικός τουρισμός. Για να αναπτυχθεί οικοτουρισμός χρειάζεται αγιόλογες οικολογικά περιοχές και περιοχές με θεσμοθετημένη περιβαλλοντική

προστασία ή νομοθεσία (π.χ. περιοχές που υπάγονται στο δίκτυο NATURA). Αφορά επίσης σε περιοχές που μπορεί να έχουν επιστημονικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα (π.χ. μπορεί να αναπτυχθούν δραστηριότητες παρατήρησης οικοσυστημάτων). Συνήθως, μαζί με τον οικότουρισμό αναπτύσσονται και άλλες μορφές τουρισμού όπως είναι ο επιστημονικός τουρισμός, ο περιηγητικός ή αλλιώς πεζοπορικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθριων δραστηριοτήτων και γενικότερα δραστηριότητες που διοργανώνονται στο φυσικό περιβάλλον άσχετα αν συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος.

Ο **οινοτουρισμός** εντάσσεται στην κατηγορία του αγροτουρισμού. Η διαμόρφωση του οινοτουριστικού προϊόντος συνίσταται στην ύπαρξη περιοχών αμπελοκαλλιέργειας, και ιδιαίτερα παραγωγής οίνων ΟΠΑΠ (Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας), σε συνδυασμό με την παρουσία επισκέψιμων οινοποιείων με κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες εξυπηρέτησης επισκεπτών. Ο οινοτουρισμός αναπτύσσεται πολλές φορές μαζί με το γαστρονομικό και τον πολιτιστικό τουρισμό (τοπικά / παραδοσιακά προϊόντα, παραδοσιακή κουζίνα, αγροτική κληρονομιά).

Ως **πολιτιστικός** τουρισμός προσδιορίζεται η περιήγηση με κεντρικό κίνητρο την επίσκεψη των πολιτιστικών μνημείων και των πόρων πολιτιστικής κληρονομιάς ενός προορισμού, όπως αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά μνημεία, θρησκευτικά μνημεία, το δομημένο περιβάλλον (οικιστικά σύνολα αρχιτεκτονικής αξίας, παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικά κέντρα πόλεων, ιστορικοί φάροι κλπ) και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις (μουσικής, χορού, τέχνης, θεάτρου κλπ.). Αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική μορφή τουρισμού, αφού το πολιτιστικό κίνητρο ήταν και παραμένει ένας από τους κυριότερους λόγους ταξιδιών για τους τουρίστες σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο συνδυασμός του αρχαιολογικού πλούτου και του αρχαιοελληνικού πολιτισμού αποτελεί διαχρονικά έναν από τους κυριότερους πόλους προσέλκυσης τουριστών στην χώρα και ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων τουριστικών προορισμών.

Ο **τουρισμός υγείας** ή αλλιώς θεραπευτικός τουρισμός, έχει καθιερωθεί ως μορφή διακοπών σε συνδυασμό με την παροχή ενός ευρύτερου φάσματος ιατρικών

υπηρεσιών και την ευεξία. Απευθύνεται σε τουρίστες – ασθενείς που κάνουν χρήση συνήθως εξειδικευμένων υπηρεσιών ιατρικής παρακολούθησης και θεραπείας, καθώς και στον «τουρισμό ευεξίας» που απευθύνεται σε τουρίστες που επιθυμούν να εμπλουτίσουν τις διακοπές τους με υπηρεσίες βελτίωσης ή διατήρησης της υγείας τους.

4. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Γιατί θήρα; Η θήρα αποτελεί μια αξιόλογη οικονομική δραστηριότητα συμβατή δραστηριότητα με την πολλαπλή σημασία των λιβαδικών οικοσυστημάτων. Η θήρα ασκείται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και υπό συγκεκριμένο καθεστώς. Ακόμη ο κυνηγετικός τουρισμός αποτελεί μορφή εναλλακτικού τουρισμού, που μπορεί να τονώσει την τοπική οικονομία. Η θήρα αποτελεί μια κατεξοχήν υπαίθρια δραστηριότητα, που χαρακτηρίζεται ως εναλλακτική μορφή τουρισμού, που ανήκει στην κατηγορία του φυσιολατρικού τουρισμού. Η θήρα μπορεί να αποτελέσει έναν ισχυρό μοχλό ανάπτυξης των τοπικών οικονομιών και να αποτελεί μέσο ενίσχυσης της περιφερειακής ανάπτυξης.

Ο κυνηγετικός τουρισμός χαρακτηρίζεται ως μια δραστηριότητα που εμπεριέχει τα στοιχεία της μετακίνησης, της κατανάλωσης, της διαμονής και της παροχής υπηρεσιών. Τα στοιχεία αυτά επηρεάζουν ένα μεγάλο κύκλο εργασιών και επαγγελματικών ομάδων. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η κυνηγετική περίοδος συμπίπτει χρονικά με την περίοδο που ο τουρισμός στην Ελλάδα έχει τα χαμηλότερα ποσοστά. Συμπίπτει δηλαδή με την περίοδο της χαμηλότερης τουριστικής πίεσης στη χώρα μας. Γι' αυτό κυρίως ο κυνηγετικός τουρισμός συγκαταλέγεται και θεωρείται παρακλάδι του χειμερινού τουρισμού. Είναι τομέας τουριστικής δραστηριότητας που πρέπει να αναπτυχθεί καθώς ο χειμερινός τουρισμός γενικότερα αποτελεί ένα μικρό ποσοστό της ετήσιας τουριστικής κίνησης για τη χώρα μας (αφορά σε ποσοστό μικρότερο του 10%). Ενδεικτικά τα έξοδα αυτών που θα απολαμβάνουν τις υπηρεσίες του κυνηγετικού τουρισμού θα αφορούν κυρίως στη διατροφή, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των κυνηγετικών σκύλων, ατομικά έξοδα κίνησης και διαμονής, έξοδα που θα αφορούν στον εξοπλισμό, όπως όπλα, φυσίγγια κ.α., και επιλογή αυτοκινήτου που να εξυπηρετεί στις κυνηγετικές περιοχές. Επιπλέον, τα

έξοδα θα αφορούν σε ατομικές αγορές και έξοδα για την επικοινωνία, τον απαραίτητο ρουχισμό, αγορά κυνηγετικών εντύπων και παραδοσιακών προϊόντων. Οι τουρίστες θα καλούνται επίσης να πληρώσουν αντίτιμο για τα θηράματά τους. Είναι εμφανές λοιπόν πώς η ανάπτυξη κυνηγετικού τουρισμού μπορεί να επηρεάσει θετικά την οικονομική δραστηριότητα μιας ορεινής περιοχής όπως είναι και ο δήμος Αθαμανίας που εξετάζουμε. Ένα τέτοιο εγχείρημα μπορεί να αλλάξει σε μεγάλο βαθμό την οικονομική δραστηριότητα της περιοχής, βελτιώνοντας τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών. Είναι μία πολύ χρήσιμη λύση καθώς αυτή η μορφή εναλλακτικού τουρισμού φαίνεται να μπορεί να δώσει την απάντηση στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές κατά τους χειμερινούς μήνες και κυρίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης μιας και το οικονομικό κόστος για την ανάπτυξη κυνηγετικού τουρισμού δεν είναι μεγάλο.

Το ευνοϊκό στοιχείο του κυνηγετικού τουρισμού είναι ότι υπάρχει συγκεκριμένο target group, των οποίων τα στοιχεία είναι γνωστά. Παρόλο που υπάρχει συγκεκριμένος στόχος (κυνήγι) υπάρχουν ορισμένα στοιχεία που θα πρέπει να είναι γνωστά. Τα στοιχεία αυτά είναι επιγραμματικά τα εξής:

- Καλή κατάσταση των οικοσυστημάτων
- Ικανοποιητικοί αριθμοί θηραμάτων (στο δήμο Αθαμανίας θα δημιουργηθεί συγκεκριμένος χώρος στον οποίο θα γίνεται παραγωγή θηραμάτων έτσι ώστε να μη ζημιώνεται το οικοσύστημα. Οι τουρίστες θα πληρώνουν αντίτιμο για κάθε θήραμα)

Τα στοιχεία που θα πρέπει να είναι γνωστά για το σχεδιασμό του κυνηγετικού τουρισμού είναι τα εξής:

- Η γνώση του ακριβή πληθυσμού των θηραμάτων σε κάθε χρονική στιγμή
- Ο εντοπισμός των κατάλληλων περιοχών
- Ο ακριβής αριθμός των ντόπιων κυνηγών
- Ο αριθμός των κυνηγών – επισκεπτών από άλλες γειτονικές περιοχές, ή από διπλανούς νομούς ή από γειτονικές χώρες καθώς επίσης και προσωπικά τους δεδομένα για τον εντοπισμό τους.
- Ύπαρξη ικανών μηχανισμών για την ανάπτυξη και την προάσπιση της θήρας
- Ύπαρξη υποδομών για τη στέγαση και τη σίτιση των τουριστών κ.α

Ακόμη θα πρέπει να αναζητηθεί η σχέση και η σύνδεση του κυνηγετικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού και με άλλες μορφές – μεθόδους ανάπτυξης. Τα παραδοσιακά, τοπικά προϊόντα και ό,τι έχει ο δήμος να παρουσιάσει γενικότερα είναι ευκαιρία να αναγνωρισθούν και να προβληθούν μέσα από τον κυνηγετικό τουρισμό.

5. ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

5.1 Γενικά στοιχεία

Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων αποτελεί δήμο της περιφερειακής ενότητας Άρτας της περιφέρειας Ηπείρου και συστάθηκε με τις διατάξεις του Νόμου 3852/2010 (ΦΕΚ 87/Α') - Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης αποτελούμενος από τους καταργούμενους δήμων Αγνάντων και Αθαμανίας και των κοινοτήτων Θεοδώριανων και Μελισσουργών. Πιο αναλυτικά ο δήμος περιλαμβάνει τις εξής τέσσερις δημοτικές ενότητες:

- Δημοτική Ενότητα Αγνάντων αποτελούμενη από τις τοπικές κοινότητες Αγνάντων, Γραϊκικού, Καταρράκτου, Κουκκουλίων, Κτιστάδων, Λεπιανών, Μικροσπηλιάς, Ράμιας.
- Δημοτική Ενότητα Αθαμανίας, αποτελούμενη από τις τοπικές κοινότητες Ανεμορράχης, Βουλγαρελίου, Δίστρατου, Κάτω Αθαμανίου, Κάτω Καλεντίνης, Καψάλων, Κεντρικού, Κυψέλης, Μεσούντας, Παλαιοκάτουνου, Τετρακόμου
- Δημοτική Ενότητα Θεοδώριανων, αποτελούμενη από την τοπική κοινότητα Θεοδώριανων
- Δημοτική Ενότητα Μελισσουργών, αποτελούμενη από τις τοπική κοινότητα Μελισσουργών

Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων βρίσκεται στη νοτιοανατολική πλευρά της περιφέρειας Ηπείρου, ενώ θα πρέπει να αναφερθεί πως και για τις τέσσερις δημοτικές ενότητες εντάσσονται στις περιοχές εφαρμογής των Ολοκληρωμένων προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού χώρου (ΟΠΑΑΧ). Χαρακτηρίζεται ορεινός δήμος μιας και το μεγαλύτερο τμήμα του καλύπτεται από ορεινούς όγκους. Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό με τα γενικά στοιχεία της περιοχής, θα αναφέρουμε πως ο πληθυσμός του δήμου ανέρχεται 6.178 κατοίκους, έχει έκταση 509,23 τ.χλμ. και πυκνότητα πληθυσμού

12,13 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο (σύμφωνα με την απογραφή του 2011), γεγονός ανησυχητικό αν λάβει κανείς υπ' όψιν του πως ο πληθυσμός του δήμου σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ήταν 12.069 κάτοικοι και η πυκνότητα του πληθυσμού έφτανε τους 23,70 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Τα στοιχεία αυτά κατατάσσουν το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων στην πρώτη θέση των γερασμένων δήμων με μέσο όρο ηλικίας τα 57,9 έτη.

5.2 Οικονομικά στοιχεία του δήμου

Η απασχόληση του δήμου ανά οικονομικό τομέα (τομείς παραγωγής) διαμορφώνεται ως εξής:

- Το 40 % της απασχόλησης ανήκει στον πρωτογενή τομέα παραγωγής
- Το 26 % της απασχόλησης ανήκει στο δευτερογενή τομέα παραγωγής
- Και το υπόλοιπο 34 % στον τριτογενή τομέα.

Αποδεικνύεται επομένως πως ο δήμος είναι ο αγροτικός με έμφαση στην κτηνοτροφία, αλλά και στην καλλιέργεια γης, ενώ ο τριτογενής τομέας εντοπίζεται κυρίως σε χώρους αναψυχής (καφενεία, εστιατόρια κλπ). Τα στοιχεία αυτά δεν αλλοιώνουν και δεν επηρεάζουν καθόλου το ήδη διαμορφωμένο ΑΕΠ της Περιφερειακής Ενότητας Άρτας και παρόλο το ιδιαίτερο λαογραφικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο δήμος δεν αποτελεί πόλο τουριστικής έλξης.

Συνοπτικά ο Δήμος χαρακτηρίζεται από αναπτυξιακή υστέρηση και πληθυσμιακή συρρίκνωση, χαμηλό επίπεδο των υποδομών, γεωγραφική απομόνωση και έλλειψη επαρκών συνδέσεων, χαμηλά εισοδήματα, γερασμένο πληθυσμό και παραδοσιακές αγροτικές και κτηνοτροφικές καλλιέργειες. Αυτά είναι συνοπτικά τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν τον δήμο. Που μπορεί να στηριχτεί ο δήμος για να ανατρέψει τη μέχρι τώρα κατάσταση;

- Στην πλούσια χλωρίδα και πανίδα της περιοχής
- Στο τοπίο και στην πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής
- Στην ποικιλία του οικολογικού πλούτου που διαθέτει
- Και στα αξιόλογα φυσικά οικοσυστήματα που διαθέτει.

Άλλες ενέργειες στις οποίες μπορούμε να στηριχτούμε προκειμένου να αλλάξουμε το προφίλ και την εικόνα του δήμου είναι η κτηνοτροφική δυναμικότητα της περιοχής.

Μεταβάλλοντας τον παραδοσιακό χαρακτήρα των εκμεταλλεύσεων σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και μοχλό δημιουργίας μεταποιητικών επιχειρήσεων εκμετάλλευσης των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων βοηθούμε στη δημιουργία θέσεων εργασίας προκειμένου να στηριχτεί η τοπική οικονομία. Θα πρέπει να γίνουν οι απαιτούμενες ενέργειες προκειμένου να ενισχυθεί η πολιτική ποιότητας των προϊόντων (ΠΟΠ, ιδιότυπα παραδοσιακά προϊόντα, ΠΓΕ κ.α) που παράγει η περιοχή μέσω της δημιουργίας ολοκληρωμένων προϊόντων που θα την αναδείξουν και ταυτόχρονα προωθώντας την υπεραξία τόσο σε κτηνοτροφικά όσο και σε αγροτικά προϊόντα.

Το πλαίσιο της προκείμενης αναπτυξιακής ανάκαμψης του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων θα πρέπει να είναι σύμφωνο με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, τη διαχείριση των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος αποφεύγοντας όμως να μετατραπεί ο δήμος σε μουσείο εξαιτίας του υπερβάλλοντος ζήλου για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και τη μετατροπή της περιοχής σε χώρο αποκλειστικής άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων. Θα πρέπει η περιοχή να αποτελέσει πόλο ανάπτυξης αγροτουρισμού και γενικά εναλλακτικών μορφών τουρισμού, προωθώντας ταυτόχρονα τους τοπικούς πόρους.

5.3 Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων με τη βοήθεια πίνακα ανάλυσης SWOT. Για τη διευκόλυνσή μας έχουμε χωρίσει την ανάλυση στους επτά τομείς που ακολουθούν:

- 1) Περιβάλλον
- 2) Καθαριότητα
- 3) Μεταφορική υποδομή
- 4) Παιδεία και πολιτισμός
- 5) Κοινωνική πολιτική και πρόνοια
- 6) Τεχνικά έργα
- 7) Τοπική οικονομία

Για κάθε έναν από τους τομείς αυτούς θα αναφερθούν τα προβλήματα και οι ανάγκες της περιοχής, οι περιορισμοί, αλλά και οι δυνατότητες και οι ευκαιρίες που εμφανίζονται για την περιοχή. Έτσι λοιπόν ο πίνακας διαμορφώνεται ως εξής:

Προοπτικές ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Το παράδειγμα του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων Ροκάς Θεοχάρης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ SWOT

ΤΟΜΕΑΣ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ/ΑΝΑΓΚΕΣ & ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ & ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ
Τομέας 1. Περιβάλλον	<p>Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η διαβρωση εδαφών και κατολισθήσεις λόγω των ακραίων καιρικών συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή κατά τους χειμερινούς μήνες. • Έλλειψη σύγκλισης μεταξύ περιοχών του Δήμου. • Απουσία διαχείρισης των βοσκοτόπων, παράνομη ύοτομία, έλλιπη μέτρα πυροπροστασίας και φύλαξης των δασικών εκτάσεων. <p>Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σχετικά απομονωμένη θέση από το αστικό κέντρο της Αρτας. • Έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και παιδείας των πολιτών. • Περιορισμένοι οικονομικοί πόροι. • Μη υιοθέτηση μέχρι σήμερα αειφόρου ανάπτυξης στη διαχείριση των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος. • Απουσία σχεδιασμού χρήσεων γης. 	<p>Δυνατότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Πλούσια και αξιόλογη χλωρίδα και πανίδα • Αναλλοίωτη φύση και πολιτισμική του κληρονομιά • Μέγεθος και ποιότητα του οικολογικού πλούτου • Ιδιαίτερα αξιόλογα φυσικά οικοσυστήματα • Απεριόριστες δυνατότητες ανάπτυξης αγροτουρισμού και εναλλακτικών μορφών τουρισμού • Αρχιτεκτονική παράδοση, πλούσιο δομημένο περιβάλλον και μνημεία <p>Ευκαιρίες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση πόρων 4ης Προγραμματικής Περιόδου (ΕΣΠΑ) • Αξιοποίηση δυναμικού ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. • Αξιοποίηση συγκριτικών πλεονεκτημάτων για ανάπτυξη του τριτογενούς οικονομικού τομέα σε συνδυασμό με πρόσθετα κίνητρα λόγω της ένταξης του συνόλου του Δήμου στις περιοχές ΟΠΑΑΧ. • Αξιοποίηση πόρων Προγράμματος LIFE-(2007-2013)
Τομέας 2. Καθαριότητα	<p>Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μη ύπαρξη αλοχευτικού δικτύου και χρήση απορροφητικών βόθρων • Απουσία υποδομών εκξεραγασία λυμάτων. • Απουσία ύπαρξης εγκαταστάσεων εκξεραγασία αποβλήτων των κτηνοτροφικών μονάδων. • Η μη ύπαρξη σταθμού μεταφόρτωσης των απορριμμάτων. <p>Περιορισμοί</p> <p>Έλλειψη συστήματος διαχείρισης αποβλήτων-απουσία δράσεων και υποδομών ανακύκλωσης</p>	<p>Δυνατότητες</p> <p>Εφαρμογή συστημάτων ανακύκλωσης κομποστοποίησης</p> <p>Ευκαιρίες</p> <p>Αξιοποίηση πόρων 4ης Προγραμματικής Περιόδου (ΕΣΠΑ) για έργα διαχείρισης αποβλήτων και προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.</p>
Τομέας 3. Μεταφορική Υποδομή	<p>Προβλήματα/Ανάγκες</p> <p>Κακοσυντηρημένο οδικό δίκτυο, ανεπαρκής οδική σύνδεση μεταξύ των οικισμών, μεγάλο μήκος διανοιγμένων αγροτικών και δασικών δρόμων χωρίς σχεδιασμό χάραξης.</p> <p>Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο ορεινός χαρακτήρας του δήμου στο σύνολο του, η μεγάλη έκταση, οι ακραίες καιρικές συνθήκες (βροχοπτώσεις, χιονοπτώσεις) κατά τους χειμερινούς μήνες. • Έλλειψη ιδίων πόρων και κρατικής χρηματοδότησης. 	<p>Δυνατότητες</p> <p>Αξιοποίηση ενισχύσεων για υποδομές κυρίως στη βάση υκοστήριξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού</p> <p>Ευκαιρίες</p> <p>Αξιοποίηση πόρων 4ης Προγραμματικής Περιόδου (ΕΣΠΑ) σε συνδυασμό με πρόσθετα κίνητρα λόγω της ένταξης του συνόλου του Δήμου στις περιοχές ΟΠΑΑΧ</p>
Τομέας 4.	Προβλήματα/Ανάγκες	Δυνατότητες

Προοπτικές ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Το παράδειγμα του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων Ροκάς Θεοχάρης

<p>Παιδεία και Πολιτισμός</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ελλείψεις εκπαιδευτικών υποδομών και υφιστάμενα σχολικά κτίρια με απουσία επαρκούς συντήρησης. • Απουσία αθλητικών υποδομών. <p style="text-align: center;">Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μικρή πυκνότητα πληθυσμού, ανεπαρκές οδικό δίκτυο, προβληματική πρόσβαση των μαθητών, ιδιαίτερα μετά τη συνένωση σχολικών μονάδων. • Έλλειψη μουσειακών εγκαταστάσεων 	<ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση της αξιολόγησης λαογραφίας και παράδοσης. • Συνεργασίες με Ιδρύματα και Πανεπιστήμια για την ανάδειξη λαογραφικού πλούτου. • Ισχυρή πολιτιστική παράδοση στην καθημερινή ζωή των κατοίκων • Έντονη δραστηριότητα πολιτιστικών σπυλόμενων <p style="text-align: center;">Ευκαιρίες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση πόρων (ΕΣΠΑ-ΕΠΠΑ) για πολιτιστικές δράσεις και δημιουργία λαογραφικού μουσείου. • Χρηματοδότηση έργων από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα δια Βίου Μάθησης 2007-2013. • Αποκατάσταση και αξιοποίηση παραδοσιακών κτιρίων ιδιοκτησίας Δήμου για στέγαση δραστηριοτήτων. • Δυνατότητα ανάπτυξη του πολιτισμικού τουρισμού.
<p>Τομέας 5. Κοινωνική Πολιτική & Πρόνοια</p>	<p style="text-align: center;">Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψη υποδομών πρωτοβάθμιας περίθαλψης και πρόνοιας. Έλλειψη υπηρεσιών υποστήριξης της επιχειρηματικότητας. • Έλλειψεις κοινωνικές υπηρεσίες για την ικανοποίηση αναγκών κοινωνικής φροντίδας <p style="text-align: center;">Περιορισμοί</p> <p>Μικρή πυκνότητα πληθυσμού, μεγάλο ποσοστό ηλικιωμένων.</p>	<p style="text-align: center;">Δυνατότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση προγραμμάτων πρόληψης και αγωγής υγείας. • Αξιοποίηση ενισχύσεων για τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων εξυπηρέτησης και πρόσβασης των πολιτών στις υπηρεσίες του Δήμου. • Δημιουργία θεσμών και δικτύου αντιμετώπισης και περιορισμού του κοινωνικού αποκλεισμού. • Στήριξη των ειδικών πληθυσμιακών ομάδων: α) Ατομα με Αναπηρίες (ΑμεΑ) β) Πολύτεκνες και μονογονεϊκές οικογένειες. • Χρηματοδότηση έργων κατασκευής και αναβάθμισης υποδομών ευαίσθητων πληθυσμιακά ομάδων από την ενεργοποίηση του Αξονα 2, Υποπρόγραμμα 1: «ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΥΠΟΔΟΜΩΝ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ » του Προγράμματος «Ε.Λ.Λ.Α.Δ.Α.» <p style="text-align: center;">Ευκαιρίες</p> <p>Επιτυχής αξιοποίηση πόρων (ΕΣΠΑ-ΕΠΠΑ) - Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ψηφιακή Σύγκλιση - Αξονα 2, Υποπρόγραμμα 1: «ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΥΠΟΔΟΜΩΝ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ » του Προγράμματος «Ε.Λ.Λ.Α.Δ.Α.»</p>
<p>Τομέας 6. Τεχνικά Έργα</p>	<p style="text-align: center;">Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Έλλειψεις υποδομής δικτύων ύδρευσης, παισιότητα υφιστάμενου δικτύου. • Έλλειψη συστήματος διαχείρισης αποβλήτων. • Συντήρηση και διαχείριση οδικού δικτύου <p style="text-align: center;">Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μικρή πυκνότητα πληθυσμού ορεινό ανάγλυφο, μεγάλη έκταση εκμετάσεων υποστήριξης των υποδομών. • Έλλειψη ίδιων πόρων και κρατικής χρηματοδότησης. • Έλλειψεις στη στελέχωση Διεύς Τεχνικών Υπηρεσιών 	<p style="text-align: center;">Δυνατότητες</p> <p>Γνώση των αναγκών από τη Δημοτική Αρχή. Η συνεργασία με όμορους Δήμους, και την Περιφέρεια</p> <p style="text-align: center;">Ευκαιρίες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιτυχής αξιοποίηση πόρων (ΕΣΠΑ - ΕΠΠΑ) σε συνδυασμό με πρόσθετα κίνητρα λόγω της ένταξης του συνόλου του Δήμου στις περιοχές ΟΠΑΑΧ. • Δυναμικό φυσικού και πολιτισμικού αποθέματος.
	<p style="text-align: center;">Προβλήματα/Ανάγκες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο μεγάλος δείκτης εξάρτησης και ο μικρός δείκτης αντικατάστασης της πληθυσμιακής σύνθεσης του Δήμου • Αναπτυξιακή υστέρηση και πληθυσμιακή 	<p style="text-align: center;">Δυνατότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποιησιμο δυναμικό αναθεωρημένων πηγών ενέργειας, ευρύ πεδίο ανάπτυξης ήπιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού και αγροτουρισμού. • Δυνατότητες αξιοποίησης ενισχύσεων πολιτικών

Προοπτικές ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Το παράδειγμα του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων Ροκάς Θεοχάρης

<p>Τομέας 7. Τοπική Οικονομία Περιλαμβάνει: Αγροτική οικονομία, Απασχόληση, τουρισμό, Εμπόριο, Οικονομικές δυνατότητες</p>	<p>συρρίκνωση, χαμηλά εισοδήματα, ημερομίσθιο κλήθυσμο και παραδοσιακές αγροτικές και κτηνοτροφικές καλλιέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> Μεγάλη μεταβολή του κλήθυσμου χειμώνα – καλοκαίρι 	<p>ποιότητας (ΠΟΠ, ΠΓΕ, Ειδικά Παραδοσιακά Ιδιότυπα Προϊόντα).</p> <ul style="list-style-type: none"> Δυνατότητα δημιουργίας βιολογικών προϊόντων συνδεδεμένων με την τοπική παράδοση και παράλληλη ανάπτυξη του γαστρονομικού τουρισμού. Εξασφαλισμένη συμβουλευτική υποστήριξη ανέργων ή ειδικών ομάδων ανέργων ώστε να προκύψει καλύτερη εκμετάλλευση των προγραμμάτων απασχόλησης. Εκπόνηση τοπικού σχεδίου δράσης για την ανάπτυξη και την απασχόληση που θα προσαρμόζει τα μέτρα για την απασχόληση στα τοπικά δεδομένα και θα θέτει συγκεκριμένους στόχους και κατευθύνσεις σε τοπικό επίπεδο.
	<p>Περιορισμοί</p> <ul style="list-style-type: none"> Η μη ύπαρξη στην περιοχή υποδομών ενθάρρυνσης τουριστικών δραστηριοτήτων διατήρησης και αναβάθμισης της αγροτικής κληρονομιάς. Ανεπαρκής προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής σε συνδυασμό με έλλειψη στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος. Έλλειψη οδική υποδομή, κόστος μεταφοράς προϊόντων πρωτογενούς τομέα, ανεπικαιρές μορφές αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Έλλειψη δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών σε ζητήματα αναπτυξιακού προγραμματισμού 	<p>Ευκαιρίες</p> <ul style="list-style-type: none"> Ενεργοποίηση Δημοτικής Αρχής στον άξονα ενημέρωσης δυνατότητας χρηματοδότησης επενδυτικών σχεδίων. Επιτυχής αξιοποίηση πόρων (ΕΣΠΑ) σε συνδυασμό με πρόσθετα κίνητρα λόγω της έταξης του συνόλου του Δήμου στις περιοχές ΟΠΑΑΧ. Αξιοποίηση πόρων Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013. Ενεργοποίηση Δήμου για την επιτυχή πιστοποίηση Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης του αμνοεριωίου Τζουμέρκων. Χρηματοδότηση έργων από την ενεργοποίηση του Άξονα 1, Οριζόντια Παρέμβαση 2: Συνεργασία Δήμων και Περιφερειών με τον Ιδιωτικό Τομέα.

5.3.1 Κρίσιμα ζητήματα τοπικής ανάπτυξης

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν ορισμένα ζητήματα τα οποία θα πρέπει να αντιμετωπιστούν προκειμένου η περιοχή να μπει σε αναπτυξιακή τροχιά. Το πρώτο και κυριότερο πρόβλημα είναι το ζήτημα της χρονοαπόστασης, ο χρόνος δηλαδή που απαιτείται για να καλύψει κανείς μια συγκεκριμένη απόσταση. Για τις περισσότερες περιπτώσεις ο χρόνος αυτός είναι απαγορευτικός αν σκεφτεί κανείς ότι για να διανυθεί μία απόσταση 20 χιλιομέτρων απαιτείται 1 ώρα. Επίσης αν αναλογιστούμε ότι ο δήμος βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 2000 μέτρων καταλαβαίνουμε πως περίπου το μισό χρόνο ο δήμος είναι χιονισμένος. Στην περιοχή υπάρχει σοβαρό πρόβλημα με τη συντήρηση αλλά και τον εκχιονισμό του δρόμου. Απαιτείται λοιπόν καλύτερη συντήρηση του οδικού δικτύου. Η εύκολη λύση θα ήταν να προταθεί και βελτίωση του οδικού δικτύου, αλλά το μέτρο αυτό δεν είναι εφικτό δεδομένης της οικονομικής κατάστασης του δήμου. Στη συνέχεια, στο κεφάλαιο των προτάσεων θα προταθούν λύσεις και προς αυτή την κατεύθυνση.

Επιπλέον, ανάγκη είναι να αναπτυχθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού για τους εξής λόγους. Αν η κατάσταση αυτή συνεχιστεί σε λίγα χρόνια θα μιλάμε για χωριά φαντάσματα στην περιοχή μιας και το φαινόμενο της μετανάστευσης ιδιαίτερα στους

νέους είναι πολύ έντονο. Η ανάπτυξη τέτοιων μορφών τουρισμού θα δώσει στην περιοχή νέα οικονομική πνοή και στους νέους κίνητρα να μείνουν στον τόπο και να εργαστούν εκεί. Από την άλλη αν αναπτυχθεί μαζικός τουρισμός (γίνονται συζητήσεις για δημιουργία χιονοδρομικού κέντρου) θα οδηγηθούμε στο άλλο άκρο. Στον εκφυλισμό της περιοχής. Η περιοχή θα χάσει τον παραδοσιακό της χαρακτήρα, το σπάνιας ομορφιάς τοπίο που διαθέτει και θα μπει σε κίνδυνο ο φυσικός πλούτος της περιοχής.

Ακόμη, θα πρέπει να ενισχυθεί η πολιτική ποιότητας των προϊόντων, καθώς επίσης και η προώθηση της υπεραξίας των ποιοτικότερων προϊόντων (κτηνοτροφικών και αγροτικών) προκειμένου ο παραδοσιακός χαρακτήρας των εκμεταλλεύσεων να μετατραπεί σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Τέλος, επιγραμματικά θα αναφέρουμε (μιας και το κεφάλαιο αυτό θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια) πως απαιτείται ενίσχυση των υποδομών πρωτοβάθμιας περίθαλψης ή βελτίωση της προσβασιμότητας σε αυτές μέσω της βελτίωσης του οδικού δικτύου, εφαρμογή ολοκληρωμένου σχεδίου εναλλακτικής διαχείρισης των στερεών αποβλήτων και η βελτίωση του δικτύου ύδρευσης. Κλείνοντας θα πρέπει να επισημάνουμε πως θα πρέπει να σταματήσει η ανεξέλεγκτη βόσκηση και προτείνεται η δημιουργία οργανωμένου χώρου στον οποίο θα ασκείται η κτηνοτροφία στον οποίο θα γίνεται ορθολογική διαχείριση των βοσκοτόπων και των δασικών εκτάσεων, καθώς επίσης και σύσταση μονάδας μεταποίησης του κτηνοτροφικού προϊόντος.

6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

6.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

6.1.1 Κατά κεφαλή εισόδημα και περιοχή.

Ο παρακάτω θεματικός χάρτης απεικονίζει τα μέσο κατά κεφαλή εισόδημα του πραγματικού πληθυσμού της περιοχής. ονίζεται χωρικά το μέσο κατά κεφαλή εισόδημα του πραγματικού πληθυσμού. Παρατηρούμε ότι η περιοχή της Μεσούντας παρουσιάζει το υψηλότερο εισόδημα και ακολουθούν το Τετράκωμο, το Κεντρικό, τα Αγναντα, το Γραικικό και η Μικροσπηλιά.

Προοπτικές ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Το παράδειγμα του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων Ροκάς Θεοχάρης

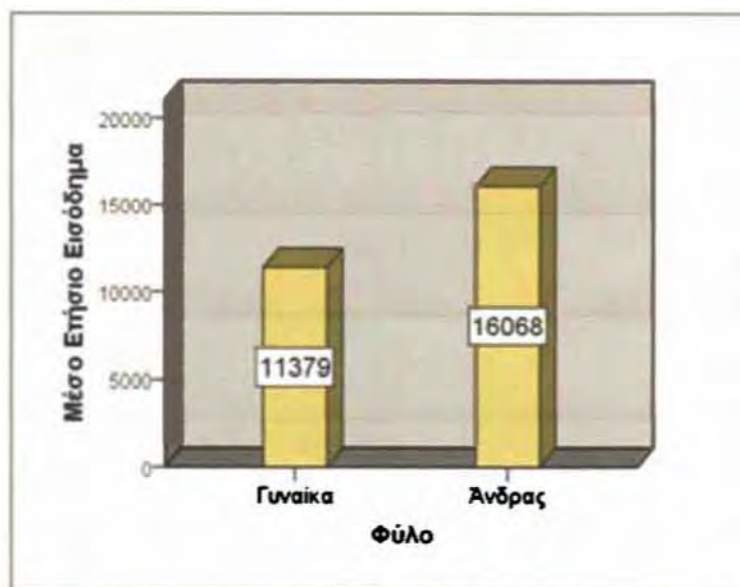
Το χαμηλότερο μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα καταγράφηκε στις περιοχές του Δίστρατου, της Κυψέλης, του Αθαμανίου και του Κάτω Αθαμανίου.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.1.2 Εισόδημα ανά φύλο

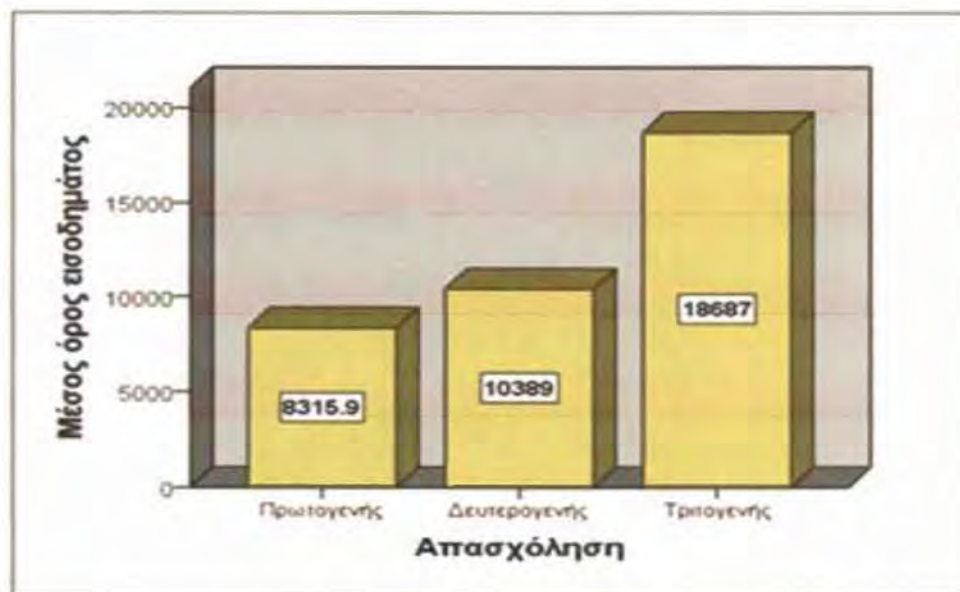
Στην παράγραφο αυτή θα γίνει αναφορά στη διαφορά των εισοδημάτων για τα δύο φύλα. Το μέσο εισόδημα των αντρών είναι μεγαλύτερο από ότι των γυναικών. Το ελάχιστο εισόδημα για τους άντρες ανέρχεται στα 0 ευρώ και το μέγιστο στις 150.000 ευρώ, ενώ ο το μέσο εισόδημα ανέρχεται στις 16.068 ευρώ. Από την άλλη, για τις γυναίκες το ελάχιστο εισόδημα ανέρχεται στα 0 ευρώ ενώ το μέγιστο στις 30.000 ευρώ. Επιπρόσθετα, το μέσο εισόδημα για τις γυναίκες είναι 11.379 ευρώ. Στη συνέχεια ακολουθεί και συγκριτικός πίνακας αναφορικά με το μέσο εισόδημα των δύο φύλων.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.1.3 Εισόδημα ανά τομέα απασχόλησης

Στο δήμο κεντρικών Τζουμέρκων παρατηρείται μεγάλη διαφοροποίηση στο μέσο ετήσιο εισόδημα μεταξύ του ενεργού πληθυσμού ανά τομέα παραγωγής. Ποιο συγκεκριμένα για τους απασχολούμενους στον πρωτογενή τομέα το μέσο ετήσιο εισόδημα ανέρχεται στις 8.316 ευρώ, ποσό που αποτελεί και το χαμηλότερο ανάμεσα στους τομείς παραγωγής. Για τους απασχολούμενους στο δευτερογενή τομέα προκύπτει ένα εισόδημα της τάξης των 10.389 ευρώ. Πολύ μεγαλύτερο είναι το μέσο ετήσιο εισόδημα για τους απασχολούμενους στον τριτογενή τομέα όπου αυτό ανέρχεται στις 18.687 ευρώ



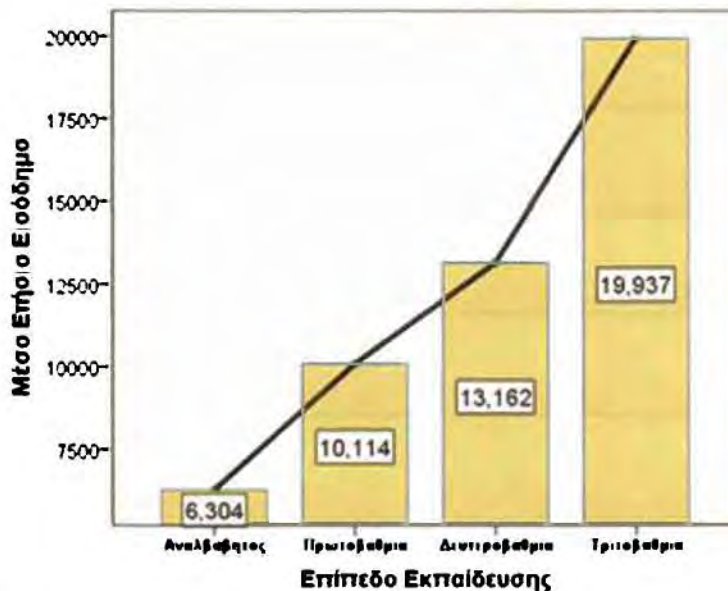
Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.1.4 Εισόδημα και μόρφωση

Δεδομένης της παραγωγικής διαδικασίας που επικρατεί στην περιοχή το επίπεδο της μόρφωσης συνάδει με την απασχόληση στους τομείς παραγωγής. Αυτός σημαίνει πως κάποιος τα χαμηλότερα επίπεδα μόρφωσης δουλεύουν στον πρωτογενή τομέα ενώ τα υψηλότερα τον τριτογενή και κατ' επέκταση όσο μεγαλύτερη βαθμίδα μόρφωσης τόσο περισσότερο το εισόδημα. Έτσι έχουμε τους αναλφάβητους με μέσο ετήσιο εισόδημα στις 6.304 ευρώ, αυτούς που φοίτησαν μέχρι την πρωτοβάθμια εκπαίδευση με μέσο ετήσιο εισόδημα 10.114 ευρώ, αυτούς που φοίτησαν στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση με μέσο ετήσιο εισόδημα στα 13.162 ευρώ και τους απόφοιτους από την τριτοβάθμια εκπαίδευση με μέσο ετήσιο εισόδημα στις 19.937 ευρώ.

Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι σοβαρό πρόβλημα που μαστίζει και μαστίζει ακόμα την ελληνική ύπαιθρο γενικότερα, αλλά και τις ορεινές περιοχές ειδικότερα. Η κατάσταση αυτή στοιχίζει σε τομείς που αφορούν την εξέλιξη, την εφευρετικότητα, τις νέες παραγωγικές ιδέες που έχει ως αποτέλεσμα οι νέοι κυρίως, αλλά και παλιότεροι δευτερευόντως να αναμασούν και να αναπαράγουν τις ίδιες, στείρες πλέον, παραγωγικές διαδικασίες. Αυτό οδηγεί στη στασιμότητα των ορεινών περιοχών σε θέματα ανάπτυξης και εξέλιξης. Ανησυχητικό είναι το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης των νέων στις ορεινές περιοχές γεγονός που συνάδει με την έλλειψη

υποδομών σε πρώτη φάση, αλλά και τα χαμηλά εισοδήματα που αναγκάζουν τους νέους να απασχολούνται με την παραγωγική διαδικασία σε μικρή ηλικία αμελώντας έτσι τη μόρφωση.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.1.5 Επίπεδα φτώχειας για το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων.

Η ΕΛ.ΣΤΑΤ υπολόγισε για το έτος 2010 πως το όριο φτώχειας ήταν 7.178 ευρώ ανά άτομο και 15.073 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά κάτω των 14 ετών. Τα ποσοστά για το 2009 αναφορικά με το επίπεδο φτώχειας αφορούσαν το 20,1 % του πληθυσμού, ενώ για το 2010 υπολογίζεται ότι αυξήθηκε στο 27% του πληθυσμού. Ωστόσο για το δήμο κεντρικών Τζουμέρκων το ποσοστό των κατοίκων κάτω από τα όρια φτώχειας είναι στο 19,9 %.

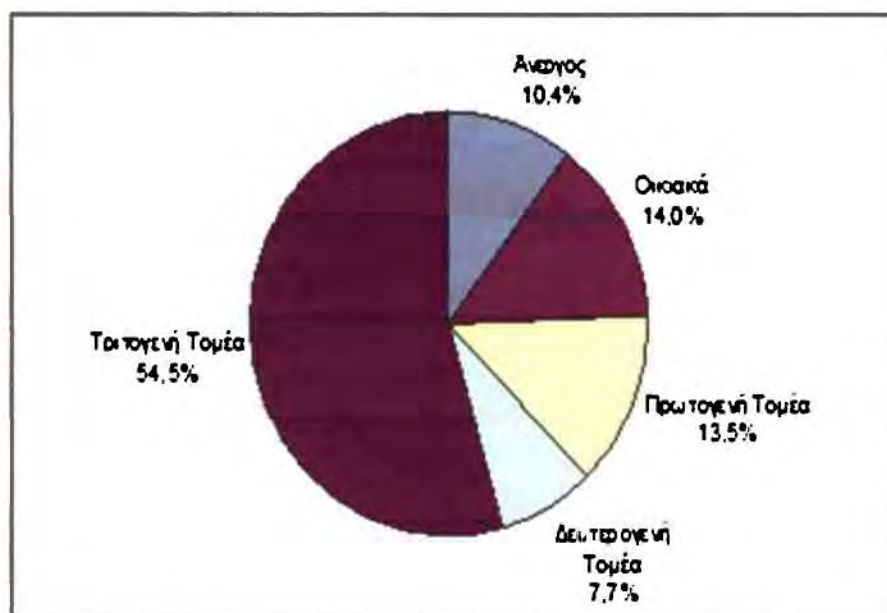
6.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ο πληθυσμός διακρίνεται σε οικονομικά ενεργό και σε οικονομικά μη ενεργό. Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αποτελεί το εργατικό δυναμικό της οικονομίας και περιλαμβάνει τα άτομα εκείνα τα οποία είναι ικανά προς εργασία και ταυτόχρονα θέλουν να εργαστούν. Ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός περιλαμβάνει τα άτομα

εκείνα τα οποία δεν μπορούν να εργαστούν. Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα μικρά παιδιά, οι ηλικιωμένοι, οι ασθενείς, στρατιώτες, κα., καθώς επίσης άτομα που δεν επιθυμούν να εργαστούν για διάφορους λόγους παρ' ότι είναι ικανοί να εργαστούν. Κατ' επέκταση το εργατικό δυναμικό χωρίζεται σε 2 κατηγορίες:

- 1) Σε εκείνους που εργάζονται και αποτελούν τους απασχολούμενους και
- 2) Σε εκείνους που δεν εργάζονται. Δηλαδή τους άνεργους. Ως άνεργοι νοούνται τα άτομα τα οποία μπορούν και θέλουν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν απασχόληση. Το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων είναι ίσο με το σύνολο του εργατικού δυναμικού.

Από έρευνα που διεξήχθη από το δήμο κεντρικών Τζουμέρκων προκύπτει ότι το 38,5 % του πληθυσμού ήταν μη οικονομικά ενεργός. Πιο συγκεκριμένα το 5,7 & αυτών είναι φοιτητές και μαθητές και το 32,7 % αυτών συνταξιούχοι. Στον αντίποδα το 61,5 % του πληθυσμού είναι οικονομικά ενεργός. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται πως κατανέμεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά τομέα παραγωγής.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

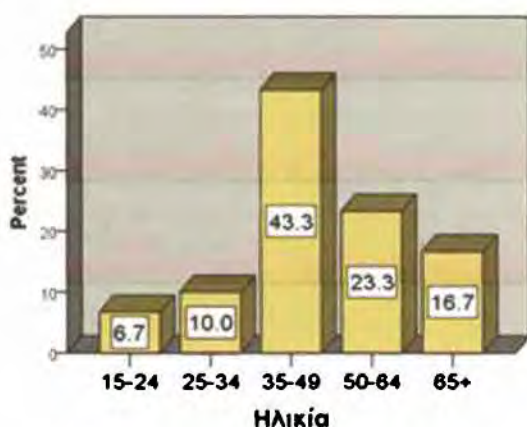
Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα οι περισσότεροι εργαζόμενοι εργάζονται στον τριτογενή τομέα παραγωγής (54,4%), ενώ ο δευτερογενής τομέας καταλαμβάνει το μικρότερο ποσοστό (7,7 %). Αυτό οφείλεται στους εξής λόγους:

- Μικρή παραγωγή προϊόντων
- Δύσκολη προσβασιμότητα
- Μεγάλη απόσταση από τις αγορές
- Χαμηλά κίνητρα για επενδύσεις σε δραστηριότητες που έγκειται στο δευτερογενή τομέα.

Το ποσοστό ανεργίας στην περιοχή ανέρχεται στο 10,4 %. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι πολλοί εργαζόμενοι του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα έχουν και δεύτερη δουλειά, η οποία συνήθως είναι στον πρωτογενή τομέα, κυρίως για βιοποριστικούς λόγους. Η δεύτερη εργασία, αλλά και το επιπλέον εισόδημα δεν συνυπολογίζεται στα πιο πάνω ποσοστά.

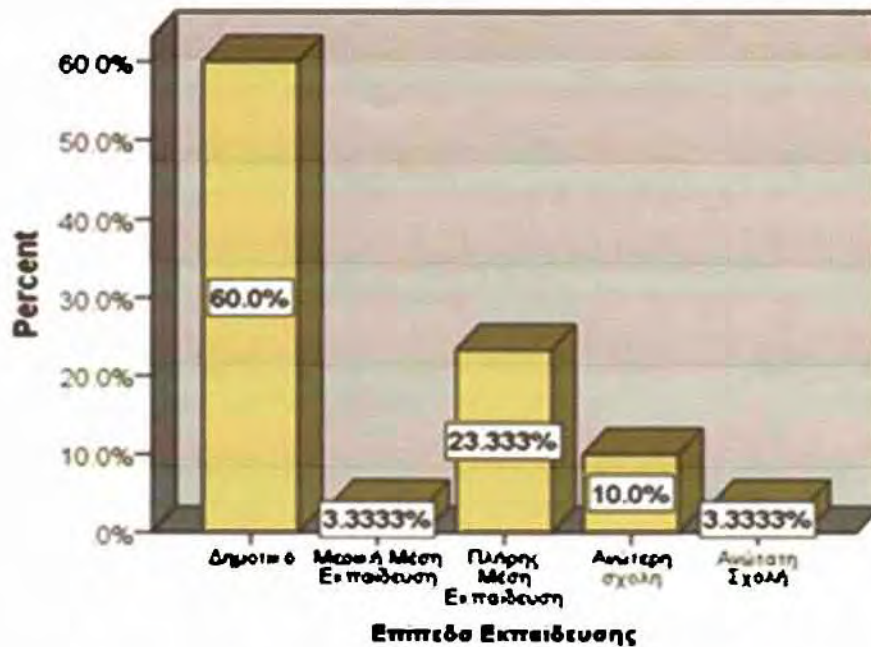
6.2.1 Πρωτογενής τομέας παραγωγής – προϊόντα.

Οι περισσότεροι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 35-49. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η κατανομή της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα ανά ηλικιακή ομάδα.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

Στη συνέχεια ακολουθεί πίνακας που επιβεβαιώνει αυτό που αναφέρθηκε προηγουμένως, ότι δηλαδή στον πρωτογενή τομέα ασχολούνται κυρίως άτομα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου. Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα το 60 % αυτών που ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα είναι άτομα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.2.1.1 Προϊόντα

Τα κύρια προϊόντα που παράγει η περιοχή είναι τα σιτηρά, τα κτηνοτροφικά φυτά, τα όσπρια, τα βιομηχανικά φυτά (καπνός - βαμβάκι), πατάτες, λαχανικά, ντομάτες, κρεμμύδια, ξηρούς καρπούς (καρύδια, αμύγδαλα) και κάποια φρούτα όπως μήλα, κεράσια και αχλάδια.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

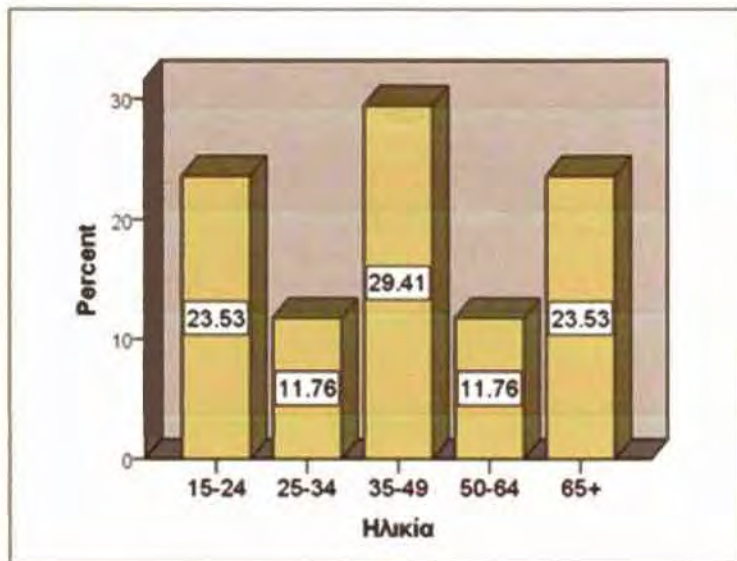
Όπως φαίνεται και από τον πίνακα τα κτηνοτροφικά φυτά είναι αυτά που παράγονται σε μεγαλύτερη ποσότητα (32%) και προορίζονται για γρασίδι, σανό και καρπό, τα σιτηρά, οι πατάτες, οι ντομάτες και τα καρύδια.

6.2.2 Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Όπως φαίνεται και σε ποιο πάνω διάγραμμα το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που απασχολείται στο δευτερογενή τομέα ανέρχεται στο 7,7%. Οι σημαντικότεροι λόγοι που αιτιολογούν το χαμηλό αυτό ποσοστό είναι η απομόνωση της περιοχής οικονομικά και γεωγραφικά, το έντονο ανάγλυφο, και κυρίως το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής εδώ και πολλά χρόνια είναι αποκλειστικά αγροτικό. Στη συνέχεια ακολουθεί διάγραμμα που δείχνει την ηλικιακή σύνθεση των απασχολούμενων στο δευτερογενή τομέα παραγωγής. Όπως φαίνεται οι περισσότεροι εργαζόμενοι ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 35-49 σε ποσοστό 29,41%. Από αυτούς το 47 % είναι απόφοιτοι μέσης

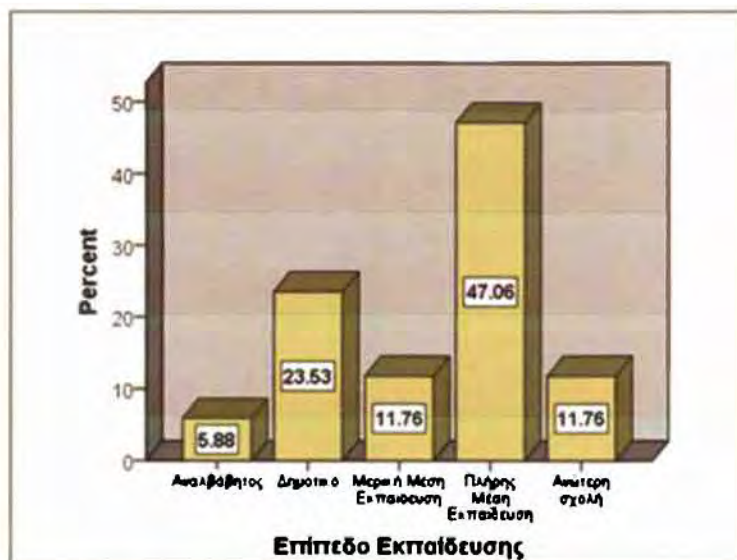
Προοπτικές ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Το παράδειγμα του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων Ροκάς Θεοχάρης

εκπαίδευσης και ασχολούνται κυρίως με οικοδομικές εργασίες, αλλά και στον τομέα της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων συμπληρώνοντας εισοδήματα που προέρχονται από τον αγροτικό τομέα.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει το επίπεδο μόρφωσης που έχουν οι απασχολούμενοι στο δευτερογενή τομέα παραγωγής.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

6.2.2.1 Προϊόντα στο δευτερογενή τομέα

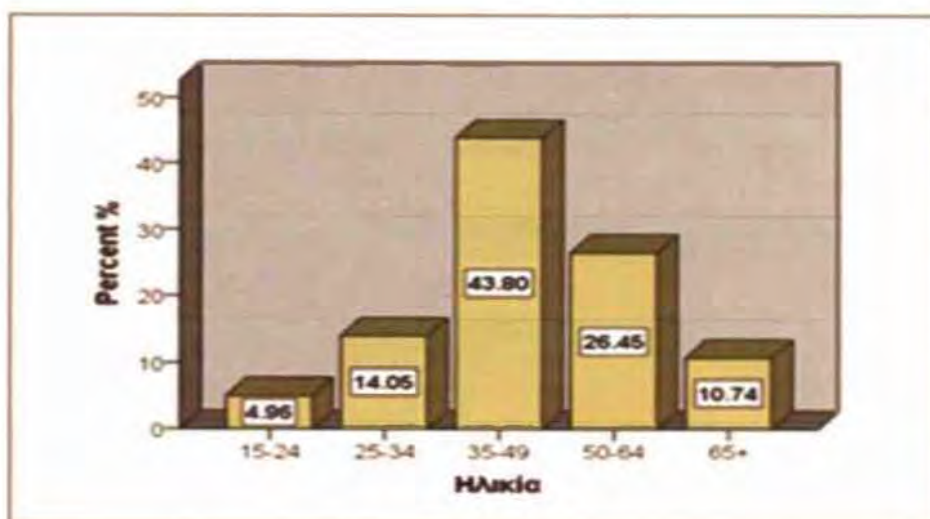
Τα βασικότερα, αλλά και ποιοτικότερα προϊόντα που μπορούν να μεταποιηθούν στην περιοχή είναι το τσίπουρο και τα γαλακτοκομικά. Πάνω από το 50 % των κατοίκων σε κάθε μία περιοχή, σε κάθε ένα χωριό, θεωρούν πως το τσίπουρο που παράγεται στην περιοχή είναι το ποιοτικότερο προϊόν που παράγεται στην περιοχή. Αιτία αυτού; Το σταφύλι με την ονομασία Ζαμπέλα ή Ιζαμπέλα. Η ποικιλία αυτού του σταφυλιού βρίσκεται σε μεγάλες ποσότητες στην περιοχή και κατά γενική ομολογία από το σταφύλι αυτό φτιάχνεται το πιο εύγευστο τσίπουρο. Για την ποικιλία αυτού σταφυλιού αυτού θα ασχοληθούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια. Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως το τσίπουρο της Ηπείρου θεωρείται προϊόν προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ), ενώ δεν έχει γίνει αντίστοιχη προσπάθεια για το τσίπουρο από την ποικιλία Ζαμπέλα.

Ένα ακόμη προϊόν που παράγεται στην περιοχή σε μεγάλες ποσότητες και έχει μεγάλη απήχηση τόσο στον τοπικό όσο και στον απόδημο πληθυσμό της περιοχής είναι το τσαλαφούτι, το οποίο ονομάζεται εναλλακτικά και ανεβατό και τουλουμίσιο και πρόκειται για ένα γλυκόξινο τυρί σε απαλή μορφή.

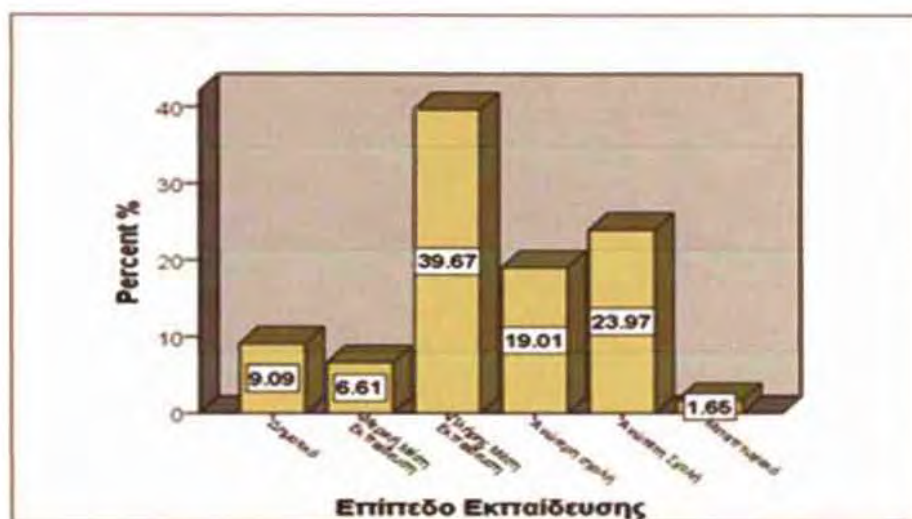
Ακόμη, θα πρέπει να αναφερθεί πως τουλάχιστον ένα στα δύο νοικοκυριά στο δήμο κεντρικών Τζουμέρκων έχει δική του παραγωγή σε κρασί, λάδι και τραχανά προϊόντα που είναι αρκετά δημοφιλή στο δήμο.

6.2.3 Τριτογενής τομέας παραγωγής

Το ποσοστό των εργαζομένων στο τριτογενή τομέα ανέρχεται στο 54,5 % σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛ.ΣΤΑΤ. Το 43,8 % των απασχολούμενων ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 35-49 και το 26,5 % στην ηλικιακή ομάδα 50-64. Μάλιστα, στον τριτογενή τομέα δουλεύουν κυρίως άτομα υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου μιας και το 43 % αυτών είναι άτομα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 39,7 % είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

Τα πιο πάνω διαγράμματα δείχνουν επεξηγηματικά τα όσα γράφηκαν προηγουμένως και αφορούν στην ηλικία και στο επίπεδο εκπαίδευσης των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του εμπορικού επιμελητηρίου Άρτας, στην περιοχή δραστηριοποιούνται 55 επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και οι περισσότερες από

αυτές αφορούν σε ενοικιάσεις δωματίων, εστίαση, καφεενία και ψητοπωλεία. Αξίζει να αναφερθεί πως στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων δεν υπάρχει αρκετός αριθμός ξενοδοχείων προκειμένου να εξασφαλιστεί ο απαραίτητος αριθμός δωματίων προς ενοικίαση και αυτό το μειονέκτημα αντισταθμίζεται από τα ενοικιαζόμενα δωμάτια τα οποία συναντούνται σε μεγάλο βαθμό στο δήμο.

Η περιοχή διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, αξιόλογη παράδοση, πλήθος σημαντικών μνημείων και προσφέρει μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων στους επισκέπτες της. Τι δραστηριότητες μπορεί όμως να κάνει κάποιος όταν επισκεφτεί το δήμο; Στο δήμο υπάρχουν τρεις επιχειρήσεις δραστηριοτήτων που επικεντρώνονται στον τουρισμό. Μέσω αυτών ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει το απaráμιλλο τοπίο μέσα από ορεινές διαδρομές και μονοπάτια. Οι 3 αυτές εταιρίες διοργανώνουν διαδρομές 4x4, rafting, διαδρομές με ποδήλατο βουνού (mountain bikes) canoeing, εναέριο πέρασμα πάνω από τον ποταμό Άραχθο στη Γέφυρα της Πλάκας, τοξοβολία και διάφορες δραστηριότητες βιωματικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

7. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

7.1 Υποδομές υγείας και εκπαίδευσης

Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σ αυτές τις δύο κατηγορίες υποδομών μιας και θεωρούνται οι δύο σημαντικότερες για την περιοχή υποδομές προκειμένου να μη μεταναστεύσει ο μόνιμος πληθυσμός.

7.1.1 Υποδομές υγείας

Στην περιοχή ως σήμερα δε δραστηριοποιείται κανένα νοσοκομείο δημόσιο ή ιδιωτικό, αλλά λειτουργούν δύο κέντρα υγείας (ΚΥ) και έντεκα αγροτικά – περιφερειακά, τα οποία όπως φαίνεται καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής, αλλά και των γειτονικών οικισμών γύρω από την περιοχή. Για πιο σύνθετα ζητήματα υγείας προτιμούνται τα νοσοκομεία των ΠΕ Άρτας και Ιωαννίνων. Στο δήμο δεν υπάρχει επίσης κέντρο ιατρικής πρόληψης και ΚΑΠΗ. Ωστόσο ο δήμος προνοώντας για αυτό υλοποιεί το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι». Το πρόγραμμα

αυτό έχει σκοπό να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των ατόμων τρίτης ηλικίας, αλλά και των ατόμων με κινητικά προβλήματα. Παρέχει επίσης υποστήριξη σε οικογένειες και γενικότερα βοηθά σε ζητήματα αυτόνομης και αξιοπρεπούς διαβίωσης των ατόμων στα οποία απευθύνεται. Ειδικότερα παρέχεται συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη των εξυπηρετούμενων και των οικογενειών τους, ενημέρωση για θέματα πρόνοιας και παροχών, νοσηλευτική φροντίδα, υπηρεσίες οικογενειακής και προσωπικής βοηθητικής φροντίδας. Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας- Στερεάς Ελλάδας- Ηπείρου 2007-2013.

Ένα σημαντικό ζήτημα είναι η διαθεσιμότητα των ασθενοφόρων στην περιοχή και η απουσία υπηρεσιών προληπτικής ιατρικής (πλήρως εξοπλισμένες κινητές μονάδες), τηλεϊατρική. Η αναλογία γιατρών και νοσηλευτικού προσωπικού είναι κατά πολύ χαμηλότερη από τους εθνικούς δείκτες το οποίο φανερώνει την ανεπάρκεια σε εξειδικευμένο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό για τις μονάδες υγείας της περιοχής. Ενθαρρυντικό είναι όμως το γεγονός ότι τα ΚΥ της περιοχής είναι επαρκώς στελεχωμένα τόσο από ανθρώπινο δυναμικό όσο και από εξοπλισμό.

Σε γενικές γραμμές όμως ο ντόπιος πληθυσμός είναι ικανοποιημένος από την εξυπηρέτηση στην υγεία, αφού κάθε μονάδα υγείας διαθέτει από ένα ασθενοφόρο γεγονός που επαρκεί για να καλυφθούν ένα μεγάλο μέρος των τακτικών περιστατικών. Το μεγάλο πρόβλημα παρουσιάζεται με τα επείγοντα περιστατικά όπου δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν στην περιοχή και ο ασθενείς μεταφέρονται κυρίως στο νοσοκομείο της Άρτας και των Ιωαννίνων. Η καθυστέρηση αυτή είναι συχνά μοιραία και αυτή η κατάσταση αποτελεί πλήγμα για την περιοχή. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας είναι οι εξής:

- Έλλειψη ειδικευμένου ιατρικού προσωπικού
- Έλλειψη νοσηλευτικού προσωπικού
- Έλλειψη οδηγών ασθενοφόρου
- Καιρικές συνθήκες οι οποίες κατά τα χειμερινή περίοδο κυρίως καθιστούν από δύσκολη έως αδύνατη την προσβασιμότητα των ασθενοφόρων στις περιοχές των περιστατικών
- Εποχιακή αύξηση του πληθυσμού κατά την καλοκαιρινή περίοδο

7.1.2 Υποδομές εκπαίδευσης

Στο δήμο κεντρικών Τζουμέρκων λειτουργούν πέντε νηπιαγωγεία, 8 δημοτικά, 2 γυμνάσια και ένα λύκειο στο Βουργαρέλι. Η συνολική επιφάνεια των σχολικών εγκαταστάσεων ανέρχεται περίπου στα 2.615 τ.μ. εκ των οποίων το 58% περίπου αντιστοιχεί σε αίθουσες διδασκαλίας. Το 90% των σχολείων έχει δανειστική βιβλιοθήκη, όλα τα σχολεία έχουν τουαλέτες για τους μαθητές και προαύλιο χώρο, ενώ μόνο το 20% των σχολείων διαθέτουν αθλητικές εγκαταστάσεις. Αυτά είναι τα ποσοτικά δεδομένα. Ας περάσουμε στα ποιοτικά δεδομένα. Σχεδόν όλα τα σχολεία δεν έχουν επαρκή θέρμανση το χειμώνα, ενώ υπάρχει σημαντική έλλειψη στην τεχνολογία (ηλεκτρονικοί υπολογιστές, τηλεπικοινωνίες κ.α). Μάλιστα το λύκειο στο Βουργαρέλι διαθέτει έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή για κάθε 7 μαθητές. Σοβαρές ελλείψεις υπάρχουν επίσης σε καθηγητές φυσικής αγωγής και ξένων γλωσσών. Από την άλλη τα σχολεία υποστηρίζουν πως έχουν επαρκείς χώρους και ότι οι αίθουσες διδασκαλίας τους είναι λειτουργικές.

7.1.2.1 Απόσταση σχολείων από τους οικισμούς



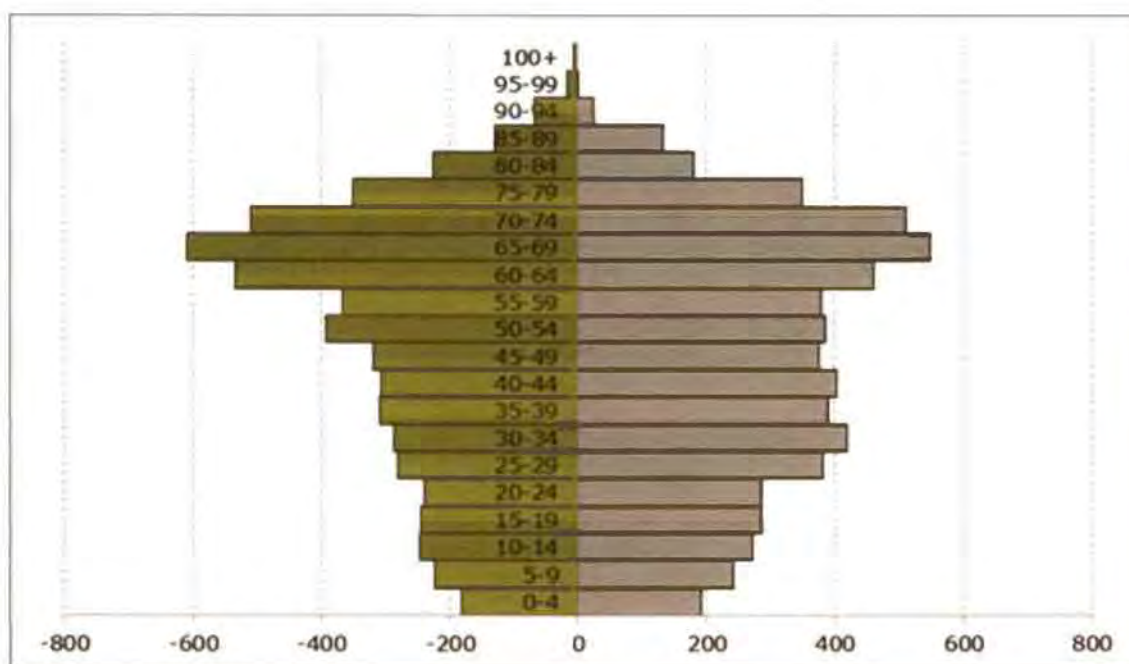
πηγή: Μελέτη Μεταφοράς Μαθητών Δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων για το Σχολικό Έτος 2011-2012, Μαυρίκης Ιωάννης

Όπως φαίνεται και από τον πιο πάνω πίνακα όλα τα σχολεία βρίσκονται σε κεντρικά σημεία στους οικισμούς στους οποίους και ανήκουν. Υπάρχει έλλειψη δημοτικής και ενδοδημοτικής συγκοινωνίας με αποτέλεσμα ο δήμος να καλύπτει τα έξοδα μεταφοράς για τους μαθητές που αδυνατούν να φτάσουν στα σχολεία τους και χρειάζονται μεταφορά από τον τόπο κατοικίας τους προς τις σχολικές εγκαταστάσεις. Τα έξοδα επιστροφής από τα σχολεία προς τις κατοικίες που διαμένουν οι μαθητές καλύπτονται εξίσου με έξοδα του δήμου. Ο πιο πάνω πίνακας δείχνει και το σύνολο των δρομολογίων και των μαθητών που μεταφέρονται.

Στο δήμο δε δραστηριοποιούνται φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης και μόλις το 18% των σχολείων παρέχουν ενισχυτική διδασκαλία στα πλαίσια λειτουργίας των σχολείων.

8.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

8.1 Κοινωνική πραγματικότητα – πληθυσμιακή εξέλιξη



Πηγή: κείμενο «ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων».

Τρία είναι τα στοιχεία που επηρέασαν σημαντικά την πληθυσμιακή εξέλιξη του δήμου κεντρικών Τζουμέρκων. Αυτά είναι ο πόλεμος, η μετανάστευση και η αστικοποίηση. Από την πυραμίδα φαίνεται πως υπήρξαν τρεις περίοδοι αύξησης του πληθυσμού: 1951-1961, 1971-1981 και 1991-2001 και τρεις περίοδοι μεγάλης μείωσης του πληθυσμού 1940-1951, 1961-1971 και 1981-1991.

Η περιοχή είχε το μεγαλύτερο πληθυσμιακό της μέγεθος το 1940. Τότε ο πληθυσμός ανερχόταν στους 18.473 κατοίκους. Από τότε όμως και έπειτα η κατάσταση άλλαξε. Ο πόλεμος του '40 και ο εμφύλιος στοίχισαν σε ανθρώπινες ζωές με αποτέλεσμα να μειωθεί κατά πολύ ο πληθυσμός του δήμου. Για τη δεκαετία '51-'61 ο πληθυσμός του δήμου παραμένει σχετικά σταθερός και πιο συγκεκριμένα υπήρξε μια πολύ μικρή αύξηση της τάξεως του 1 %. Γιατί όμως τόσο χαμηλό ποσοστό; Το χαμηλό ποσοστό οφείλεται στην αύξηση των γεννήσεων μετά το τέλος του πολέμου και στις δύσκολες

συνθήκες διαβίωσης που οδήγησαν μεγάλο τμήμα του πληθυσμού να μεταναστεύσει. Ακόμη την περίοδο εκείνη αρχίζουν και φαίνονται τα πρώτα συμπτώματα αστικοποίησης. Τη δεκαετία '61-'71 η εξωτερική μετανάστευση είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο ο πληθυσμός της περιοχής μειώθηκε κατά 23%. Η εξωτερική μετανάστευση ήταν μεγάλο πλήγμα για τα Τζουμέρκα, αλλά και για ολόκληρη την Ήπειρο γενικότερα. Τη δεκαετία '71-'81 γίνεται ο επαναπατρισμός. Ο επαναπατρισμός όμως για το δήμο μας δεν έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα μιας και επέστρεψε μικρό τμήμα του πληθυσμού που μετανάστευσε. Αυτό έγινε για διάφορους λόγους όπως είναι η έλλειψη εργασίας, οι νέες νοοτροπίες που προέρχονται από το εξωτερικό, η απομόνωση κ.α. Πάραυτα ο πληθυσμός την περίοδο εκείνη γνωρίζει μεγάλη άνθηση μιας και όσοι δε μετανάστευσαν δημιούργησαν πολυμελείς οικογένειες. Την περίοδο αυτή μάλιστα έγιναν τα πρώτα έργα αναβάθμισης της περιοχής σε επίπεδο υποδομών δημιουργώντας θέσεις εργασίας κρατώντας έτσι τον μόνιμο πληθυσμό στην περιοχή. Για τη δεκαετία αυτή υπήρξε πληθυσμιακή αύξηση της τάξεως του 13,74%. Την περίοδο εκείνη υλοποιήθηκαν έργα διάνοιξη των ήδη υπάρχοντων δρόμων, αλλά και βελτίωσης του οδικού δικτύου με αποτέλεσμα να γίνει σύνδεση των βουνών με τις γύρω πόλεις. Η αποτελεσματικότητα όμως και ο στρατηγικός σχεδιασμός της διάνοιξης των δρόμων είναι ένα ζήτημα του οποίου η ανάλυση δεν είναι επί της παρούσης. Αυτή η πρόοδος σε επίπεδο υποδομών οδήγησε στην υιοθέτηση νέας κουλτούρας και νέων αντιλήψεων για τους κατοίκους του δήμου. Τα αστικά κέντρα θεωρούνταν συνώνυμα των θέσεων εργασίας, της εκπαίδευσης και της ποιοτικότερης διαβίωσης. Έτσι φθάνουμε στη δεκαετία '81-'91 καις την αστικοποίηση. Τη δεκαετία εκείνη ο πληθυσμός του δήμου υπέστη συρρίκνωση της τάξεως του 17,1% η οποία είναι ακόμη μεγαλύτερη από αυτή που προκάλεσε ο πόλεμος, ο εμφύλιος και η εξωτερική μετανάστευση. Εκείνη την περίοδο έκλεισαν αρκετά σχολεία της περιοχής μιας όλο και περισσότεροι νέοι εγκατέλειπαν τα βουνά και μεταφερόντουσαν στα αστικά κέντρα για μία καλύτερη εκπαίδευση. Πολλοί όμως ήταν και οι ηλικιωμένοι που έφυγαν από την περιοχή προκειμένου να έχουν ποιοτικότερη τρίτη ηλικία με τις οικογένειες τους στις πόλεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χαθεί ένα σημαντικό κομμάτι της τοπικής παράδοσης. Τέλος, η περίοδος από το 1991 έως το 2001 παρουσιάζει σταθερότητα με πληθυσμιακή αύξηση της τάξεως του 0,82%. Υπήρξε μια σχετική αύξηση γεννήσεων και ένα μικρό κομμάτι του απόδημου πληθυσμού της περιοχής επέστρεψε. Τέλος με

την απογραφή του '81 στα Τζουμέρκα ζούσε μόνο ένας αλλοδαπός, ενώ με την απογραφή του 2001 φαίνεται να ζουν στην περιοχή 83 και χωρίς να λάβει κανείς υπ' όψιν του τους εποχιακούς εργάτες.

9.ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

9.1 Εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου

9.1.1 Η οικονομική προσέγγιση της εδαφικής ανάπτυξης

9.1.1.1 Το εδαφικό πρότυπο ανάπτυξης και η κατασκευασμένη εδαφική περιοχή

Η έννοια του εδαφικού προτύπου ανάπτυξης αφορά στην ενδογενή ανάπτυξη προερχόμενη από τη βάση και τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται όλο και πιο συχνά εξ αιτίας της συσσώρευσης των αναπτυξιακών εμπειριών. Μάλιστα όσο πιο περιθωριοποιημένη είναι μια περιοχή τόσο πιο εύκολο είναι να υιοθετήσει αυτό το πρότυπο ανάπτυξης, αφού θα επηρεάζεται όλο και λιγότερο από χωροθετήσεις επιχειρήσεων και εν γένει εξωγενής καταστάσεις. Το παλιό «τοπικό» χάνει σιγά σιγά τη σημασία του και υπεισέρχεται η έννοια της εδαφικότητας μιας και αυτή συνδέεται καταρχήν με το τοπικό, αλλά και προσδίδει μια ιδιαίτερη σχέση του τοπικού με το κοινωνικό και χωρικό κεφάλαιο, αλλά και την κληρονομιά η οποία ερμηνεύεται ως το σύνολο των ενεργοποιητικών στοιχείων και φορέων ατομικής ή συλλογικής κατοχής μιας περιοχής. Πλέον το κοινωνικό και το χωρικό κεφάλαιο και η κληρονομιά λογίζονται ως πόροι. Όσο μεγαλύτερη ιδιοτυπία έχουν οι πόροι που θα κατασκευαστούν αξιοποιώντας τον εδαφικό δυναμισμό μιας περιοχής τόσο περισσότερες πιθανότητες υπάρχουν ώστε το τελικό προϊόν να είναι πιο ανταγωνιστικό. Η ταυτότητα της περιοχής, η ιστορία, η εμπειρική γνώση και η τεχνογνωσία είναι στοιχεία που όταν συνδέονται με τους ιδιότυπους πόρους κάνουν τη σύνδεση των πόρων με την εκάστοτε περιοχή ακόμη πιο ισχυρή, δημιουργώντας ανταγωνιστικά προϊόντα. Έτσι καλύπτεται και η όλο και πιο ανερχόμενη καταναλωτική ανάγκη για προϊόντα βασισμένα στην παράδοση, την ποιότητα, τον πολιτισμό και γενικότερα την ύπαιθρο. Το νέο αυτό πρότυπο εδαφικής ανάπτυξης στηρίζεται στην ικανότητα μιας ομάδας δρώντων να κατασκευάσει ιδιότυπους

εδαφικούς πόρους, αλλά και σε αξίες όπως είναι η αμοιβαιότητα, η αλληλεγγύη και γενικότερα προ καπιταλιστικές αξίες.

9.1.1.2 Η εδαφική περιοχή

Η έννοια της εδαφικής περιοχής ορίζεται στη σύγχρονη εποχή ως μια περιοχή ιδιοποιημένη και προκύπτουσα μέσα από συλλογικές διαδικασίες. Η κατασκευασμένη εδαφική περιοχή (ΚΕΠ) βασίζεται στην οργάνωση όσων δρουν στο εσωτερικό της και στην κατασκευή ιδιότυπων πόρων. Κατ' επέκταση τα όρια της ΚΕΠ δεν είναι αντιλαμβάνονται ως χωρικά αλλά εξαρτώνται από το ίδιο το πρόβλημα μιας και όσο μεγαλύτερη είναι η ομάδα δρώντων τόσο μεγαλύτερα είναι τα όριά της. Όμως η οικοδόμηση της ΚΕΠ ξεκινά από τις ομάδες δρώντων προτού επιχειρηθεί η ιδιοτυποποίηση των πόρων της. Αυτό σημαίνει πως δεν μπορεί να υπάρχουν ιδιότυπα προϊόντα και στη συνέχεια να δημιουργηθούν ομάδες δρώντων μιας και αυτές θα έχουν πλέον το χαρακτήρα «ομάδων εκμετάλλευσης». Εκτός αυτού η όλη διαδικασία για τη διαμόρφωση μιας ΚΕΠ βασίζεται στη συλλογικότητα, στη συνεργασία, στην αλληλεγγύη και το συντονισμό των ομάδων που δρουν μέσα σε αυτή. Οι ομάδες δρώντων δεν αφορούν σε καμία περίπτωση μόνο το επιχειρηματικό στάδιο προώθησης των τελικών προϊόντων, αλλά αφορούν σε όλη τη διαδικασία της παραγωγής τους. Για αυτό ακριβώς οι ΚΕΠ δεν προϋπάρχουν, αλλά οικοδομούνται και εμφανίζονται ως κοινωνικές παραγωγές που υποστηρίζουν την ανάπτυξη των περιοχών. Σπουδαίο ρόλο στην μετατροπή των κοινότυπων πόρων σε ιδιότυπους εδαφικούς πόρους παίζει η κληρονομιά, μιας και η μετατροπή αυτή είναι αποτέλεσμα κοινωνικής προσπάθειας. Η ιδιοτυποποίηση οδηγεί στη σύνδεση του χώρου με τους πόρους στοιχείο που αποτελεί και τη δύναμη των ΚΕΠ. Η ιδιοτυποποίηση ακριβώς είναι το στοιχείο αυτό, που θα κάνει το κάθε προϊόν ξεχωριστό και να διαφοροποιηθεί από περιοχή σε περιοχή. Είναι το στοιχείο κλειδί για την εδαφοποίηση των πόρων.

9.1.1.3 Διαδικασία ιδιοτυποποίησης

Οι πόροι μετατρέπονται σε ιδιότυπους όταν οι ομάδες δρώντων καταφέρουν να συνδέσουν τους πόρους με το χώρο προσδίδοντας έτσι στους πόρους ένα χαρακτήρα δύσκολα αναπαραγωγίσιμο και μεταφερόμενο σε άλλες περιοχές. Η σύνδεση αυτή

επιτυγχάνεται μέσω της ένταξης της κληρονομιάς στη διαδικασία υλοποίησης των πόρων. Οι ιδιότυποι πόροι περιέχουν δηλαδή άυλα στοιχεία μην επιτρέποντάς τους να μεταφερθούν σε άλλες περιοχές. Ζωντανό παράδειγμα αποτελεί ο κρόκος Κοζάνης. Οι γνώσεις που απαιτούνται για την παραγωγή του δεν είναι εύκολο να υπάρξουν αλλού με αποτέλεσμα το προϊόν να μη μπορεί να παραχθεί σε άλλη περιοχή. Επομένως η εξασφάλιση της ιδιοτυπίας βασίζεται σε μη αναπαραγώγιμες γνώσεις που καθιστούν το προϊόν, εκτός των άλλων, ανταγωνιστικό. Οι ιδιότυποι ενεργοποιητές της ΚΕΠ προέρχονται από το πλήθος των ιδιότυπων πόρων, οι οποίοι δεν μπορούν να μεταβιβαστούν εύκολα και να ενεργοποιηθούν από εξωγενείς ομάδες δρώντων. Τέτοιο πόροι είναι το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, η συλλογική γνώση, η τοπική τεχνολογία και εξοπλισμοί η εμπειρία κ.α. τα παραπάνω αποτελούν και στοιχεία κληρονομιάς που όταν υπεισέρχονται σε ένα κοινότυπο πόρο, λειτουργούν ως ενεργοποιητικά στοιχεία για την κατασκευή ιδιότυπων πόρων. Για να μετατραπεί ένας πόρος σε ενεργοποιητή σημαντικό ρόλο παίζει η στρατηγική των δρώντων στο εσωτερικό της παραγωγικής διαδικασίας. Τελικά η δύναμη της εδαφικής ανάπτυξης έγκειται στο ότι ο συνδυασμός των ενεργοποιητών προκύπτει από μια προσπάθεια σύνθετη, ποιοτική και συλλογική η οποία περιλαμβάνει εκτός από την παραγωγική διάσταση και την εδαφική διάσταση. Η συλλογικές προσπάθειες και οι συνεργασίες είναι αναγκαίες προκειμένου να μετατραπούν οι κοινότυποι πόροι σε ιδιότυπους και ενεργοποιητές. Θα πρέπει οι δρώντες να εντοπίσουν και να αναδείξουν κρυμμένους και δυνητικούς πόρους με αποτέλεσμα να αυξάνονται και οι συνεργασίες στο εσωτερικό της ΚΕΠ. Αυτό μπορεί να οδηγήσει και στην ιδιοποίηση δεύτερου επιπέδου. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι μία ΚΕΠ παράγοντας περισσότερα από ένα προϊόντα επιτυγχάνει μια ισχυρή ιδιοτυπία από ότι μπορεί να πετύχει με ένα μόνο προϊόν. Ένα κλασσικό τέτοιο παράδειγμα ιδιοποίησης δεύτερου επιπέδου αποτελεί η μεσογειακή διατροφή.

9.1.1.4 Κληρονομιά και εδαφικοί πόροι

Η διαδικασία της κληρονομοποίησης εμπεριέχει όλα τα στοιχεία εκείνα τα οποία ιδιοποιούνται και αξιοποιούνται από τις ομάδες δρώντων. Πρόκειται για μη εμπορεύσιμα στοιχεία που συμμετέχουν στη δημιουργία πόρων. Μέσω της κληρονομιάς επιδιώκεται η κατασκευή μιας ταυτότητας γύρω από τα προϊόντα η

οποία ενώνει τα παρελθόν και τις παραδόσεις και διαδικασίες του παρελθόντος με το παρόν. Στα πλαίσια της ΚΕΠ οι ομάδες δρώντων πρέπει να αντλήσουν όλους αυτούς του πόρους υλικούς και άυλους προκειμένου να ιδιοποιηθούν οι πόροι. Ακριβώς αυτή η ιδιοποίηση των πόρων θα δώσει στα τελικά προϊόντα τα στοιχεία που χρειάζονται προκειμένου να αναγνωριστούν και να πιστοποιηθούν επίσημα. Η κληρονομιά αποτελεί ταυτόχρονα εδαφικό πόρο και εργαλείο ανάπτυξης αφενός γιατί αποτελεί από τη μία βασικό σημείο αναφοράς στην τοπική ανάπτυξη και αφετέρου γιατί θεωρείται ιδρυτικό στοιχείο της τοπικής δυναμικής. Αν αναλογιστούμε ότι ο πόρος έχει τη δυνατότητα να αποτελεί πάντα μέσω για τη δημιουργία πλούτου, βλέπει κανείς γιατί η κληρονομιά έχει ένα τόσο δυναμικό ρόλο, ο οποίος συμβάλλει τόσο στην ιδιοτυποποίηση των πόρων όσο και στην ανταγωνιστικότητα και την πιστοποίηση των προϊόντων. Συμβάλλει ουσιαστικά ταυτόχρονα στον εμπορευματικό και στο μη εμπορευματικό τομέα. Όλα τα ιδιαίτερα στοιχεία που προσδίδει η κληρονομιά στους εδαφικούς πόρους μιας ΚΕΠ είναι αυτά που εν τέλει μπορούν να ιδιοτυποποιήσουν την ίδια την ΚΕΠ. Μια άλλη ιδιότητα της κληρονομιάς είναι να αναδεικνύει προϊόντα ταυτόχρονα με άλλες περιοχές δημιουργώντας κοινές δράσεις στα πλαίσια της ΚΕΠ. Αυτό στην ουσία διευρύνει τα όρια της ΚΕΠ στο εσωτερικό των οποίων κάθε αντικείμενο θα αποκτήσει συμπληρωματική ιδιότητα ως προς άλλα αντικείμενα. Η κληρονομιά επίσης είναι το στοιχείο εκείνο που ενεργοποιεί τα δίκτυα αποδήμων μετατρέποντας τους από φορείς προστασίας της κληρονομιάς και της παράδοσης σε κατασκευαστές και ενεργοποιητές εδαφικών πόρων. Κλείνοντας την παράγραφο αυτή θα πρέπει να αναφέρουμε πως η κληρονομιά είναι εξωστρεφείς μιας και φέρνει σε επαφή τους παραγωγούς με τους καταναλωτές.

9.1.2 Οι δεδομένες ιστορικές εδαφικές περιοχές της ελληνικής υπαίθρου (ΔΙΕΠ)

Οι ΔΙΕΠ αποτελούν γεωγραφικές ενότητες σε όλη την Ελλάδα οργανωμένες γύρω από μικρές πόλεις, χαρακτηρίζονται από κοινωνικοπολιτιστική συνοχή, η οποία στηρίζεται σε αξίες, δεσμούς και κληρονομιά του παρελθόντος. Όσον αφορά στις ορεινές περιοχές οι απόδημοι δεν έχουν εγκαταλείψει το τόπο καταγωγής τους, αλλά διατηρούν στενές επαφές-δεσμούς μαζί του, αφού είναι οργανωμένοι σε κοινότητες. Οι ΔΙΕΠ χαρακτηρίζονται από το σημερινό, ήδη υπάρχον, μη αποτελεσματικό (όπως

φαίνεται) παραγωγικό σύστημα αξιοποιώντας κοινότυπους πόρους, αναποτελεσματικές μορφές συνεργασίας και το αναπτυξιακό πρότυπο χαρακτηρίζεται από έντονη κρατική παρέμβαση. Οι ΔΙΕΠ περιλαμβάνουν στο εσωτερικό τους κοινότητες, οι οποίες δεν συνεργάστηκαν οριζόντια λόγω των ιδιαιτεροτήτων της επαρχίας. Το υφιστάμενο κοινωνικό κεφάλαιο είναι περιορισμένο μιας και οι προσπάθειες για σύσταση και λειτουργία συνεταιρισμών έπεσαν στο κενό αφενός, και αφετέρου οι πολιτιστικοί σύλλογοι δεν συνεισφέρουν στην κοινωνική οικονομία. Στα πλαίσια των ΔΙΕΠ υπάρχουν αξίες, κοινωνικοοικονομικές σχέσεις και δομές που παρατηρούνταν κυρίως στο παρελθόν, οι οποίες είναι συμβατές με τις διαδικασίες της εδαφικής ανάπτυξης.

9.1.2.1 Συμβατότητα και διαφορές με τον ορισμό της ΚΕΠ

Από τις κοινωνικές επιστήμες ορίστηκε η ΔΙΕΠ ως ο ενιαίο, μη αστικός χώρος. Παλαιότερα οι διάφορες επιστήμες που μελετούσαν τις ΔΙΕΠ θεωρούσαν πως οι τελευταίες δρουν οπισθοδρομικά στα πλαίσια της ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού μιας και η διαφορετικότητα από περιοχή σε περιοχή θεωρούταν εμπόδιο στην εθνική συνοχή και στη σχέση του πολίτη με το έθνος. Στον αντίποδα των αντιλήψεων αυτών βρίσκονται οι σημερινές απόψεις οι οποίες ισχυρίζονται πως η εξέλιξη της τεχνολογίας, η βελτίωση των δικτύων και των μεταφορών και γενικότερα η πληθυσμιακή κινητικότητα οδηγεί στην εξασθένιση των δεσμών κάποιου με ένα τόπο. Όμως αυτές οι απόψεις-θεωρίες περιορίζονται στο να παρατηρούν τη σχέση της υπαίθρου με τις πόλεις και όχι τον τρόπο λειτουργίας της υπαίθρου και τη μετάβασή της σε προοδευτική κοινότητα ιστορικά διαμορφωμένη.

Η έννοια της ΚΕΠ λειτουργεί περιοριστικά για τη ΔΙΕΠ μιας και η πρώτη θεωρεί τη ΔΙΕΠ δεδομένη και ως χώρο-υπόβαθρο και όχι ως μέσο δράσης. Ο οικονομικός ορισμός της ΚΕΠ αποκαλύπτει άλλη μια διαφορά με τη ΔΙΕΠ. Αυτή η διαφορά αφορά στην οριοθέτησή τους. Τα όρια της ΚΕΠ προσδιορίζονται από τα όρια του προς επίλυση προβλήματος μιας και η ΚΕΠ είναι δημιούργημα των τοπικών ομάδων δρώντων των οποίων ο στόχος η επίλυση κοινών προβλημάτων. Από την άλλη η ΔΙΕΠ οριοθετείται από τα ίδια τα προβλήματα, τους περιορισμούς ή το σχέδιο ανάπτυξης. Κατ' επέκταση η ΔΙΕΠ αποτελεί μια κοινωνικό πολιτιστική δημιουργία

με ιστορική διάσταση. Η γεωγραφική προσέγγιση της ΔΙΕΠ φανερώνει τις πολλαπλές συνιστώσες που την οριοθετούν και τη συγκροτούν προσδίδοντας της ταυτότητα και μοναδικότητα τόσο στο σχηματισμό όσο και στη λειτουργία της. Επομένως όσο περισσότερο καταφέρει οι ΔΙΕΠ να αξιοποιήσουν την αλληλεξάρτηση, αλλά και τις διαδράσεις των συνιστωσών που την ορίζουν τόσο περισσότερο θα ιδιοποιηθεί.

Η ιδιοτυπία και η διακριτότητα των πόρων και της ίδιας της ΔΙΕΠ μπορεί να βασιστεί στις σχέσεις μεταξύ της ταυτότητας, το συνδυασμό των φυσικών και υλικών ιδιοτήτων που προκύπτουν από την οργάνωση του χώρου και από τις σχέσεις αλληλεγγύης. Μάλιστα αξίες όπως η αλληλεγγύη, η αμοιβαιότητα και τέτοιου τύπου αξίες, οι οποίες θεωρούνταν ξεπερασμένες και αταίριαστες με τα μέχρι σήμερα πρότυπα ανάπτυξης εντάσσονται ξανά στην παραγωγική διαδικασία από την τοπική κοινωνία και αυτούς που δρουν μέσα σε αυτή. Αν τα προηγούμενα στοιχεία ενωθούν (θεώρηση του χώρου ως ταυτοτικό, υλικό και οργανωτικό), συνυπολογιστούν και αξιοποιηθούν δημιουργείται μια ανεξάντλητη πηγή κατασκευής πόρων που αποτελούν το εδαφικό δυναμικό της ΔΙΕΠ. Το εύρος του εδαφικού δυναμικού μιας ΔΙΕΠ φανερώνει πως η εδαφική της ανάπτυξη είναι πολυδιάστατη. Έτσι οι στόχοι της ξεπερνούν τα στενά οικονομικά όρια των ομάδων δρώντων και ενσωματώνονται σε ένα σχέδιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει όμως πως τα μέλη της ΔΙΕΠ θα πρέπει να συνεργαστούν μεταξύ όλων μεταξύ τους. Σε αντίθετη περίπτωση, αν δηλαδή δρουν μεμονωμένες ομάδες δρώντων στη σχέση χώρου - πόρου προκύπτουν 3 καίρια ζητήματα:

- Τα συμφέροντα των ομάδων δρώντων μπορεί να έρθουν σε αντίθεση με τα κοινά συμφέροντα της τοπικής κοινωνίας.
- Τα αγαθά-προϊόντα θα πρέπει να αξιοποιούνται και να ιδιοποιούνται από την τοπική κοινωνία. Αν στη διαδικασία αυτή εισέρθουν τρίτοι, τότε τίθεται ηθικό ζήτημα για τη ΔΙΕΠ, το οποίο σημαίνει πρόβλημα αειφορικής χρήσης των πόρων, κατανομή του κόστους διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος και δημιουργία εδαφικής προσόδου.
- Τέλος υπάρχουν πολλές πιθανότητες να μην αξιοποιηθούν στο έπακρο οι δυνατότητες ιδιοποίησης που προσφέρει το εργατικό δυναμικό της ΔΙΕΠ.

Επομένως θα πρέπει η ΔΙΕΠ να επιχειρήσει την εδαφική της ανάπτυξη ως ενιαία οντότητα και με οριζόμενα μέσω της κοινής της ιστορίας, όρια και προβλήματα. Το

διακύβευμα για την περιοχή είναι κατά πόσο θα καταφέρει να κινητοποιήσει, να οργανώσει και να διαχειριστεί το εύρος του εδαφικού της δυναμικού με στόχους στραμμένους στο μέλλον μέσω συλλογικών διαδικασιών. Σκοπός δεν είναι η ποσοτική αύξηση με τη στενή έννοια της οικονομίας και της παραγωγής, αλλά θα πρέπει να συνυπολογιστούν η οικονομία, η κοινωνία, το περιβάλλον-οικολογία και ο πολιτισμός προκειμένου να επιτευχθεί ολοκληρωμένη ανάπτυξη μέσω ενός ολοκληρωμένου σχεδίου εδαφικής ανάπτυξης στο εσωτερικό των ΔΙΕΠ.

9.1.3 Το εδαφικό δυναμικό της ΔΙΕΠ

Εδώ θα αναφερθούμε σε χαρακτηριστικά της ΔΙΕΠ, όπως είναι η ταυτότητα, οι συλλογικές μορφές δράσεις, το κοινωνικό και χωρικό κεφάλαιο, τα κοινά αγαθά και τα δίκτυα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην ικανότητα της ΔΙΕΠ να ελέγχει τις σχέσεις της με το χώρο.

9.1.3.1 Η ταυτότητα

Οι δεσμοί η ταυτότητα και η κληρονομιά στα πλαίσια της ΔΙΕΠ παρότι μπορούν να επηρεαστούν από την κινητικότητα και τις εξωγενείς δυνάμεις διατηρούν μέρος της ισχύς τους και συμβάλλουν στον αυτοπροσδιορισμό της σε αντίθεση με την ΚΕΠ. Επίσης η ΔΙΕΠ δε συνδέεται με την αγορά, ούτε προσδιορίζεται από την αγορά και αποτελεί κατασκεύασμα μακράς ιστορίας που συνδέει την τοπική κοινωνία σε αντίθεση με την ΚΕΠ. Φαίνεται ότι οι κίνδυνοι της παγκοσμιοποίησης και οι απειλές από την οικονομική κρίση ενίσχυσαν τους δεσμούς και το αίσθημα της εδαφικής ταυτότητας. Η μικρή έκταση της ΔΙΕΠ ενισχύει ακόμα περισσότερο τους δεσμούς γιατί η ταυτότητα για τις περιοχές αυτές, αποτελεί έκφραση του κοινωνικού δεσμού. Έτσι και η εδαφικότητα χαρακτηρίζεται από στοιχεία που στηρίζονται στην ταυτότητα και δημιουργείται από το εσωτερικό των περιοχών και όχι από τον έξω κόσμο. Οι αξίες της κληρονομιάς που επενδύονται στην κατασκευή πόρων συμβάλλουν στην ενίσχυση της συλλογικής ταυτότητας των ανθρώπων που βρίσκονται στα όρια της ΔΙΕΠ. Κλείνοντας το κεφάλαιο αναφορικά με την ταυτότητα, αξίζει να σημειωθεί πως η τελευταία αποτελεί ένα δυνατό εργαλείο κοινωνικής κινητοποίησης στο εσωτερικό των ΔΙΕΠ.

9.1.3.2 Η συλλογικότητα στην οργάνωση και στην κατασκευή πόρων

Η συλλογικότητα συνδέεται με τις αλληλεξαρτήσεις κατά τη διάρκεια ενεργοποίησης του εδαφικού δυναμικού, αλλά και της αειφορικής διαχείρισης της κληρονομιάς. Η συλλογικότητα και γενικότερα κάθε μορφή συλλογικών δράσεων έχουν συνδεθεί ως φαινόμενα με την ύπαιθρο, καθώς ανέκαθεν οι τοπικές κοινωνίες της υπαίθρου οργάνωναν τις σχέσεις τους με συλλογικές δράσεις. Η συλλογικότητα εκφράζεται μέσω των κοινωνικών κανόνων και δικτύων, της διαχείρισης των κοινών αγαθών κ.α. συνήθως οι συλλογικές δραστηριότητες στην ύπαιθρο έχουν εθιμική μορφή, στη βάση συγκεκριμένων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Η συλλογικότητα που εμφανιζόταν κυρίως στο παρελθόν τείνει να εμφανίζεται και σήμερα με αποτέλεσμα να αναπαράγονται σήμερα ιδέες, αξίες και πρακτικές του παρελθόντος, παρά το γεγονός ότι οι παραγωγικές δομές και διαδικασίες έχουν εξασθενήσει ή δεν υφίστανται πλέον εξαιτίας της δυναμικότητας της εξατομίκευσης στις μέρες μας, που ευνοείται από την εξέλιξη της τεχνολογίας, από το οικονομικό σύστημα και γενικότερα τον εκσυγχρονισμό κυρίως μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πρακτικών συλλογικής δράσεις αποτελούν οι χιλιάδες πολιτιστικοί σύλλογοι που δημιουργούνται σε κάθε γωνία του πλανήτη και όπου υπάρχει ελληνισμός προστατεύοντας έτσι την κληρονομιά. Φαίνεται επομένως, πως οι αξίες που εμφανίζονταν παλιότερα στην ύπαιθρο και η συλλογικότητα επιβιώνουν προστατεύοντας έτσι την κληρονομιά κάθε τόπου. Η ανάδυση νέων πόρων ευνοεί την εδαφοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και των πόρων. Εντάσσοντας τις νέου τύπου προτεραιότητες στον αναπτυξιακό σχεδιασμό όπως είναι η προστασία του περιβάλλοντος, ο σεβασμός της αγροτικής δραστηριότητας στο περιβάλλον κ.α. δίνουν την ευκαιρία για ανάπτυξη νέων μορφών συλλογικότητας. Υπάρχουν κοινά αγαθά τα οποία αποτελούν μέγιστη προτεραιότητα για τα αγροτικά επαγγέλματα, όπως είναι το νερό οι βοσκότοποι, τα ποτάμια κ.α. η προστασία των οποίων πηγάζει από τη συλλογικότητα και κατ' επέκταση ενισχύεται η σχέση του ατόμου με την περιοχή τους, το χώρο. Η εδαφικότητα και η συλλογικότητα διαφαίνεται στις μέρες μας, μιας και η ανάγκη των κατοίκων της υπαίθρου να σταματήσουν την εξατομίκευση στην περιοχή τους και την οικογενειακή εκμετάλλευση είναι ολοένα και πιο έντονη. Έτσι δημιουργούνται νέες σχέσεις, νέες αντιλήψεις για τη σχέση

ατόμου – χώρου που οδηγούν στη κατασκευή εδαφικών πόρων στα πλαίσια της συλλογικότητας. Μιλάμε δηλαδή για κατασκευή εδαφικών πόρων από κοινού με αποτέλεσμα αυτά να μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ΠΟΠ, ΠΓΕ κ.α. Η εν λόγω συλλογικότητα δε σταματά όμως στην αγροτική παραγωγή, αφού αυξάνονται οι ομάδες δρώντων τοπικού χαρακτήρα. Τέλος στα πλαίσια της ΔΙΕΠ η συλλογικότητα εμφανίζεται και στον τομέα της κατασκευής και της διαχείρισης των κοινών αγαθών. Η συλλογικότητα αυτής της μορφής μπορεί να επιχειρηθεί α) μέσω της διαχείρισης, πρόσβασης, χρήσης και ιδιοποίησης των πόρων και β) μέσω της ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία και δίκτυα σχέσεων.

α) κοινότυπα αγαθά

Η εμπειρία μέσα από την εφαρμογή κανόνων διαχείρισης, που ανέπτυξαν οι ΔΙΕΠ στους χώρους και στους κοινότυπους πόρους οδηγεί στη σύσταση μιας νέας βάσης, μιας νέας προσέγγισης της χρησιμότητας των συστημάτων διαχείρισης στη διαδικασία εδαφικής ανάπτυξης. Το ενδιαφέρον αυτό εντείνεται λόγω της στενής σχέσης των κοινών αγαθών με τους εδαφικούς πόρους. Ο ορισμός των κοινών αγαθών εστιάζει στη σχέση πόρου – κληρονομιάς, αλλά αειφορική διαχείριση και συλλογική πρόσβαση στους πόρους αυτούς. Η σχέση πόρων και αγαθών προσδιορίζεται 1) από την εδαφικότητα του κοινωνικού και χωρικού κεφαλαίου, 2) τον πολλαπλασιασμό των δρώντων, 3) την εμφάνιση ομάδων με αποκλίνοντες στόχους και συμφέροντα από της τοπικής κοινωνίας και 4) την καθοδήγηση των συλλογικών συμπεριφορών από την τοπική κοινωνία. Η συλλογικότητα εξασθενεί την παρέμβαση στα κοινά αγαθά και στην πολιτιστική κληρονομιά από μεμονωμένες ομάδες δρώντων, αποφεύγοντας έτσι, την κατασκευή νέων πόρων. Σε τέτοια περίπτωση τα κοινά αγαθά μετατρέπονται σε αγαθά μιας ομάδας και γίνονται αγαθά χωρίς αντιπαλότητα, αλλά αποκλεισμένα στα μη μέλη της ομάδας. Ακόμη η δυναμική της ιδιωτικοποίησης και της εμπορευματοποίησης συνοδεύεται από τον πολλαπλασιασμό ομάδων δρώντων με αποκλίνοντες στόχους και συμφέροντα. Παρά τις πιέσεις όμως στο καθεστώς των κοινών αγαθών παρατηρούνται εξισοροπητικές δυνάμεις. Πρόκειται για συλλογικότητες από άτομα και ομάδες δρώντων οι οποίοι διαχειρίζονται τα κοινά αγαθά και την κοινή κληρονομιά και θεωρούν εαυτούς ως μέλη ομάδας. Πρόκειται στην ουσία για άτομα με προκαπιταλιστικές αξίες και αρχές,

όπως είναι η ομαδικότητα, η αλληλεγγύη, η αμοιβαιότητα κ.α. Επομένως είναι δυνατόν η τοπική κοινωνία της ΔΙΕΠ να ελέγξει τη σχέση κοινών αγαθών και ιδιοποίησης των πόρων. Το αυξανόμενο πλήθος των ομάδων δρώντων στα όρια της ΔΙΕΠ και στο δικαίωμα πρόσβασης στα κοινά αγαθά και στην κατασκευή των εδαφικών πόρων, θέτει το ζήτημα της διαχείρισης της κληρονομιάς. Προκύπτουν ζητήματα αειφορικής χρήσης των πόρων, κατανομής της προστιθέμενης αξίας της εδαφικής προσόδου και της περιβαλλοντικής διαχείρισης.

β) πόροι, κοινωνικές δομές, δίκτυα

Δίκτυα για την εδαφική ανάπτυξη είναι ο κοινωνικός χώρος ο οποίος αποτελεί φορέα νέας πληροφορίας και σύνδεσμο της ΚΕΠ με τον έξω κόσμο. Το κοινωνικό δίκτυο αποτελεί κατασκευάσμα και γι αυτό συμβάλει στη εδαφοποίηση. Κοινωνικό δίκτυο είναι μία ομάδα από άτομα ή ομάδες ατόμων των οποίων η λειτουργία αποσκοπεί στη συνέχιση, στην ενδυνάμωση και στην πρόοδο των δραστηριοτήτων των δρώντων σε μια ΚΕΠ. Στα πλαίσια της ΔΙΕΠ το δίκτυο αποτελεί το στοιχείο αυτό με το οποίο γίνεται η κινητοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και η αξιοποίηση των πόρων. Η αποτελεσματικότητα αυτού και το εύρος της μετακίνησης εξαρτάται από το μέγεθος του δικτύου. Επομένως, το δίκτυο μπορεί να κινηθεί σε πλαίσια λιγότερο ή περισσότερο συλλογικά ανάλογα με το εύρος της ομάδας και το βαθμό ένταξης των στόχων του στο κοινό συμφέρον. Στο παρελθόν η αποδημία ήταν το βασικότερο κομμάτι της αποεδαφοποίησης ως αποτέλεσμα της περιθωριοποίησης της υπαίθρου. Όμως οι απόδημοι δεν εγκατέλειψαν τον τόπο καταγωγής τους, εφόσον διατήρησαν τους δεσμούς με αυτόν. Για την εδαφική ανάπτυξη θεωρείται πως τα δίκτυα των αποδήμων επεκτείνουν την εκάστοτε εδαφική περιοχή και αυτό θεωρείται πρόοδος και αποτελούν βασικό στοιχείο της επέκτασης και της προβολής των τοπικών προϊόντων. Βασικό χαρακτηριστικό των δικτύων αποδήμων είναι ότι συνδέουν κοινωνικούς χώρους, οι οποίοι είναι απομακρυσμένοι. Ο ρόλος των αποδήμων αποτελεί ένα αξιόλογο παράδειγμα αξιοποίησης του παρελθόντος στοχεύοντας στο μέλλον μέσω της εδαφοποίησης των πόρων. Τα δίκτυα των αποδήμων παρουσιάζουν τρεις βασικές λειτουργίες για την εδαφική ανάπτυξη αφού αποτελούν ταυτόχρονα πόρο, καταναλωτικό και επιχειρηματικό δυναμικό. Στα πλαίσια της ΔΙΕΠ η καλύτερη αποτελεσματικότητα των δικτύων αυτών εξαρτάται από την ικανότητά της να

διατηρήσει, να ενισχύσει και να συντονίσει τα δίκτυα αυτά. Τα δίκτυα αποδήμων εντάσσονται ως επιχειρηματίες ή ως δίκτυο με σχέδια αξιοποίηση τοπικών πόρων και υπηρεσιών. Η περιοχή ωφελείται από τη μεταφορά και αξιοποίηση των πόρων και των πληροφοριών. Η παρέμβαση αυτή θέτει ωστόσο το ζήτημα της πρόσβασης στα κοινά αγαθά, σύμφωνα με τις αρχές της αντιπαλότητας και του αποκλεισμού. Η εδαφοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου συνιστά ένα ισχυρό πλεονέκτημα για τη ΔΙΕΠ αναφορικά με την παρέμβασή της στο συντονισμό της εδαφικής ανάπτυξης στα όριά της. Οι νέες μορφές συλλογικότητας που εμφανίζονται στηριζόμενοι στις παλιές, συμβάλλουν ουσιαστικά στη βελτίωση της ικανότητας των δρώντων να ελέγξουν τις εξελίξεις. Είναι επομένως η ικανότητα μιας λειτουργικής ΔΙΕΠ με αειφορικές αξίες να μπορεί να ελέγξει τα επίπεδα συλλογικότητας.

9.1.3.3 Κίνδυνοι: εξωγενής πληροφόρηση και εδαφική ανισότητα

Υπάρχει κίνδυνος να εμφανιστούν 3 καίρια ζητήματα. Το πρώτο αφορά στο συντονισμό της επεξεργασίας, της κυκλοφορίας και της αξιοποίησης πληροφοριών, το οποίο φανερώνει τον ουσιαστικό ρόλο των δικτύων και μία από τις συγκεκριμένες δράσεις της εδαφικής διακυβέρνησης. Το δεύτερο ζήτημα αφορά αποκωδικοποίηση της κατασκευής και ενεργοποίησης, ως προς τις αγορές, πόρων. Οι δυνατότητες που προκύπτουν και οι διαδικασίες που απαιτούνται ώστε τα κοινά αγαθά και η κληρονομιά να συμβάλλουν στα πιο πάνω, γίνονται πολλές φορές αντιληπτές από δρώντες έξω από τα όρια της εδαφικής περιοχής. Το τρίτο ζήτημα αφορά στην τυχόν αδυναμία της ΔΙΕΠ να συνδεθεί με τους νέους, προκείμενους, διαμεσολαβητές προκαλώντας έτσι ανισότητες ως προς την πρόσβαση στους πόρους και στη χρήση του χώρου. Συχνά η ΔΙΕΠ προσκολλάται σε δίκτυα που υποστηρίζονται από δημόσιες υπηρεσίες και όχι με εκείνα τα οποία ενεργοποιούνται με βάση την ικανότητα και τη δυνατότητα. Έτσι ενισχύεται η ανισότητα ευκαιριών στην κατεύθυνση της ενεργοποίησης των πόρων.

9.1.3.4 Αρχές αλληλεξάρτησης και ισότητας

Η έννοια της αλληλεξάρτησης, ενώ στην περίπτωση της αειφόρου ανάπτυξης αναφέρεται στους φυσικούς πόρους και στην οικολογική κατάσταση, στην περίπτωση

της εδαφικής ανάπτυξης αφορά 1) στη σχέση του περιβάλλοντος με τα προϊόντα, τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και γενικότερα με τα στοιχεία στα οποία στηρίζεται η κατασκευή πόρων και 2) στην κοινωνική συνοχή των σχέσεων που είναι συνδεδεμένοι με την αναπαραγωγή της τοπικής ταυτότητας, καθώς και την ιδιοτυποποίηση των πόρων. Η αρχή της ισότητας συνδέεται με τη διάρκεια της εδαφικής ανάπτυξης. Οι ανισότητες, ο αποκλεισμός στα κοινά αγαθά και η ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των πόρων είναι στοιχεία που διαλύουν κάθε προσπάθεια για εδαφική ανάπτυξη. Η ισότητα βασίζεται στην ικανότητα αναπαραγωγής της περιοχής ως δημιούργημα, κοινωνικό και πολιτιστικό. Η βέλτιστη εδαφική ανάπτυξη εξασφαλίζεται όταν η κινητοποίηση των πόρων επιτυγχάνει τη μέγιστη δυνατή επαφή με τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες της ΔΙΕΠ. Η ευθύνη και το κόστος της αειφορικής διαχείρισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στα πλαίσια της ΔΙΕΠ αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα του σχεδιασμού της εδαφικής ανάπτυξης στο εσωτερικό της.

Β' ΜΕΡΟΣ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

1.1 Όραμα και αρχές του δήμου

Κάθε δήμος στη χώρα μας έχει της εξής αποστολή: «Η διακυβέρνηση των τοπικών υποθέσεων και η παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών για την ικανοποίηση αναγκών των κατοίκων και των τοπικών φορέων, με απώτερο σκοπό τη βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής του». Ο δήμος διαθέτει οικονομική και παραγωγική ομοιογένεια που εκφράζεται μέσα από τη παραδοσιακή απασχόληση κυρίως στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Το μεγάλο πρόβλημα της περιοχής εντοπίζεται στην έλλειψη ευκαιριών στον τομέα της απασχόληση. Ένα ακόμη μεγάλο πρόβλημα για την περιοχή είναι η αδυναμία του να προσφέρει στους δημότες της ένα ικανοποιητικό εισόδημα που θα τους εξασφαλίσει βιοτικό επίπεδο σε ικανοποιητικό βαθμό. Οι παραδοσιακοί και βασικοί τομείς της παραγωγής και της οικονομίας της περιοχής είναι η κτηνοτροφία, η γεωργία και τα δάση δραστηριότητες που δεν εξασφαλίζουν την άνετη διαβίωση των κατοίκων με αποτέλεσμα να διαφαίνονται πολύ έντονα τα πρόβλημα της ανεργίας και της τάσης του ντόπιου πληθυσμού να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές και κυρίως στα αστικά κέντρα στις Π.Ε Άρτας και Ιωαννίνων. Σημαντικό πρόβλημα στην περιοχή είναι η μεταποίηση. Δεν υπάρχουν μεταποιητικές μονάδες και γενικότερα βιοτεχνίες / βιομηχανίες που να ανήκουν στο δευτερογενή τομέα παραγωγής. Έτσι ο δευτερογενής τομέας φαίνεται μη ανεπτυγμένος. Στον αντίποδα της όλης κατάστασης είναι ο τριτογενής τομέας ο οποίος εμφανίζει ανάπτυξη. Η περιοχή διαθέτει πλούσιους φυσικούς πόρους. Τέτοιοι είναι οι δασικές εκτάσεις, τα ΤΙΦΚ (Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους), αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι, μνημεία, εκκλησίες υψηλής αρχιτεκτονικής σημασίας και αισθητικής, τα οποία παραμένουν αναξιοποίητοι. Η περιοχή διαθέτει προϊόντα που μπορούν να πιστοποιηθούν ως ΠΟΠ, τα οποία αν αξιοποιηθούν σωστά θα αναβαθμιστεί το βιοτικό επίπεδο των πολιτών του δήμου. Για την τόνωση της τοπικής οικονομίας θεωρείται αναγκαία η προβολή και προώθηση των προϊόντων που παράγονται στην περιοχή, καθώς και η πιστοποίησή τους. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η προστασία και η αειφορική διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού

περιβάλλοντος. Το όραμα του δήμου κεντρικών Τζουμέρκων όπως διατυπώνεται στο επιχειρησιακό πρόγραμμα για το 2013-2014 είναι το εξής: «Η αξιοποίηση και προβολή των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και των τοπικών προϊόντων του Δήμου». Για την υλοποίηση του οράματος ο δήμος έχει ορίσει κάποιες κατευθυντήριες αρχές οι οποίες περιεκτικά αναγράφονται στη συνέχεια. Επιλογή της ποιότητας έναντι της ποσότητας στα προϊόντα και η σύνδεση αυτών με την κληρονομιά και γενικότερα τα στοιχεία της περιοχής. Σκοπός είναι η δημιουργία ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας. Η κινητοποίηση του τοπικού δυναμικού κρίνεται απαραίτητη στην κατεύθυνση αυτή. Γενικότερος στόχος είναι η αύξηση της προστιθέμενης αξίας για την τοπική οικονομία και κοινωνία προκειμένου να τονωθούν, βελτιώνοντας ταυτόχρονα με αυτόν τον τρόπο το βιοτικό επίπεδο του ντόπιου πληθυσμού. Η ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με τοπικούς φορείς και η κατανόηση των κατοίκων για την αξία του περιβαλλοντικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής (τα οποία θεωρούνται και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα έναντι γειτονικών δήμων) είναι στοιχεία που θεωρούνται απαραίτητα για μια ολοκληρωμένη εδαφική ανάπτυξη στα πλαίσια της αειφορικότητας και των ίσων ευκαιριών. Ένα στοίχημα για το δήμο αποτελεί η ισόρροπη ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων, ειδικά ως προς τις βασικές υποδομές που εξασφαλίζουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Το όραμα του δήμου για την εσωτερική του ανάπτυξη περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο σύστημα προγραμματισμού, λιτές και συνεκτικές οργανωτικές δομές, εξειδικευμένο προσωπικό, σύγχρονη υλικοτεχνική δομή και συνεργασία με διάφορους φορείς προκειμένου να προσφέρονται αποτελεσματικές υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του δήμου για ανάπτυξη

2.ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΠΟΡΩΝ

2.1 Οι πόροι της περιοχής

Μετά την ανάλυση και επικοινωνία με τους τοπικούς φορείς στο δήμο κεντρικών Τζουμέρκων προκύπτει ότι ο δήμος είχε και έχει πληθώρα πόρων τα οποία μπορούν να ιδιοτυποποιηθούν και να συνδεθούν με το δήμο. Οι πόροι αυτοί είναι: ο λυκίσκος, διάφορα βότανα που εμφανίζονται κυρίως σε άγρια μορφή στις ορεινές εκτάσεις του

δήμου επικρατώντας σε ποσότητα η ρίγανη και το τσάι, υπάρχει αρκετή παραγωγή γάλακτος από αιγοπρόβατα που χαρακτηρίζεται ποιοτική, από την οποία παράγεται και το τσαλαφούτι ή ανεβατό ή τουλουμίσιο (τύπος τυριού), υπάρχει πληθώρα πηγών από τις οποίες συλλέγεται φυσικό νερό και εμφιαλώνεται. Ακόμη, σε όλη την περιοχή υπάρχει ένα θαμνώδες φυτό το ρεϊκι, από τον κορμό του οποίου φτιάχνονται ποιοτικές πίπες καπνού και από τα φύλα του μέλι εξαιρετικής ποιότητας. Μέλι βέβαια στην περιοχή φτιάχνεται και από τα έλατα. Αξιοποιήσιμα είναι τα δέντρα κρυνιάς που υπάρχουν στην περιοχή. Επίσης από τη μεταποίηση των αιγοπροβάτων κάθε οικογένεια σχεδόν φτιάχνει δικές τους κουβέρτες (τις βελέντζες). Στη συνέχεια, σε όλη την έκταση του δήμου υπάρχουν καταρράκτες στους οποίους έχουν κατασκευαστεί νεροτριβές και νερόμυλοι απaráμιλλης αρχιτεκτονικής σημασίας. Να σημειωθεί εδώ πως στα νερά που ρέουν υπάρχουν πέστροφες και μάλιστα στην περιοχή δραστηριοποιούνται μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας και παραγωγής πέστροφας. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφέρουμε πως από τις 24 Αυγούστου του 2013 λειτουργεί στην περιοχή το μοναδικό μουσείο λαογραφίας και εθνικής αντίστασης, το οποίο βρίσκεται τους Μελισσουργούς του Δ. Κεντρικών Τζουμέρκων γεγονός ύψιστης σημασίας για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας και της κληρονομιάς της τοπικής περιοχής μιας και είναι το μοναδικό που λειτουργεί στην περιοχή. Τέλος το πιο δυνατό στοιχείο της περιοχής αποτελεί μια ποικιλία αμπελιού που παράγεται στην περιοχή, η ποικιλία Ζαμπέλα ή Ιζαμπέλα από την οποία δε φτιάχνεται κρασί παρά μόνο τσίπουρο. Θεωρείται μάλιστα πως το τσίπουρο από Ζαμπέλα έχει ξεχωριστό άρωμα και γεύση σε σχέση με τα συνηθισμένα. Επιπλέον, στην περιοχή λειτουργούσε παλιότερα ένα καταφύγιο για το οποίο σήμερα γίνονται προσπάθειες για την επαναλειτουργία του. Μια αγαπημένη δραστηριότητα του ντόπιου πληθυσμού είναι το κνήγι, το οποίο βέβαια γίνεται χωρίς τις απαραίτητες δικλίδες ασφάλειας. Αποτελεί μία μη οργανωμένη ανεξέλεγκτη δραστηριότητα μιας και τα άτομα κυνηγούν όλο το χρόνο ανεξάρτητα από τις κυνηγετικές περιόδους.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΡΩΝ

3.1 Ανάλυση των πόρων

Επομένως, όπως διαφαίνεται και από τα πιο πάνω, οι πόροι που εντοπίζονται στην περιοχή διακρίνονται σε 4 βασικές κατηγορίες:

1. Στους πόρους που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον σε όλη την επικράτεια του δήμου
2. Στους πόρους που αφορούν στο μεταποιητικό δυναμικό της περιοχής
3. Στο πολιτιστικό περιβάλλον που αφορά στην ύπαρξη του λαογραφικού μουσείου και εθνικής αντίστασης, στα διάφορα πανηγύρια που κατά τόπους οργανώνονται στο δήμο, τα περισσότερα εκ των οποίων έχουν τη μορφή ανταμώματος και στην παραδοσιακή μουσική που προωθείται στην περιοχή τόσο με τη μορφή ακουσμάτων όσο και με την εκμάθηση παραδοσιακών οργάνων που μεταδίδεται εμπειρικά από γενιά σε γενιά και από τα διάφορα ωδεία της περιοχής.
4. Και στον τουρισμό του δήμου, ο οποίος είναι εποχικός (κυρίως ένα διάστημα των θερινών μηνών, κοντά στο δεκαπενταύγουστο και ένα διάστημα των χειμερινών διακοπών, κυρίως στις χειμερινές διακοπές Χριστούγεννα – πρωτοχρονιά). Ακόμη θα πρέπει να αναφέρουμε πως στον τουρισμό της περιοχής συγκαταλέγεται επίσης και ο κυνηγετικός τουρισμός που αφορά σε κυνηγούς από όμορους δήμους και περιοχές, κυρίως από τις Π.Ε Άρτας και Ιωαννίνων, αλλά και από γειτονικές βαλκανικές χώρες σε μικρότερη κλίμακα.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να αναλύσουμε τα πιο πάνω περιγράφοντας και τους πόρους που εντοπίστηκαν στο δήμο κατηγοριοποιώντας τους με τον τρόπο που μόλις αναφέρθηκε.

Έτσι για την πρώτη κατηγορία έχουμε τους πόρους που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον του δήμου. Για την κατηγορία αυτή συναντάται πρωτίστως ο λυκίσκος. Παλαιότερα στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων λειτουργούσε ένα εργοστάσιο επεξεργασίας λυκίσκου, το οποίο αποτελούσε και το βασικότερο συστατικό στοιχείο της παράγωγης ζύθου. Το εργοστάσιο κατασκεύαζε το συστατικό αυτό και το

εμπορευόταν με την εταιρία παραγωγής ζύθου FIX που λειτουργούσε. Όταν η FIX σταμάτησε να λειτουργεί, παραλλήλως έκλεισε και το εργοστάσιο επεξεργασίας λυκίσκου στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων. Πάραυτα, ορισμένοι κάτοικοι συνέχισαν αυτόνομα την παραγωγή λυκίσκου, αλλά προχώρησαν πέρα από αυτό. Κατάφεραν να τον αξιοποιήσουν φτιάχνοντας μπύρα κυρίως για ίδια επεξεργασία, αλλά και στοιχειώδη εμπορευματοποίηση σε μικρά καφενεία που λειτουργούσαν στην περιοχή. Στις μέρες μας η παραγωγή λυκίσκου στην περιοχή έχει σταματήσει. Εξ άλλου ο τρόπος παραγωγής μπύρας έχει αλλάξει με αποτέλεσμα η παραγωγή λυκίσκου να είναι ελάχιστος σημασίας.

Σε όλη την έκταση της περιοχής μπορεί να συναντήσει κανείς σε άγρια μορφή και απλωμένα στους ορεινούς όγκους του δήμου ρίγανη και τσάι. Αυτό που είναι στην καθομιλουμένη λέγεται ρίγανη και τσάι του «βουνού». Να επισημανθεί ότι πληθώρα τουριστών και περαστικών προς την περιοχή σταματούν και συλλέγουν τσάι και ρίγανη για προσωπική τους εργασία. Ο ντόπιος πληθυσμός δεν έχει αξιοποιήσει τον πόρο αυτό ακόμη μιας και δεν προωθείται όσο θα μπορούσε. Καλό θα ήταν να δημιουργηθούν περισσότερα περίπτερα που να εμπορεύονται, να προωθούν και να διαφημίζουν τον πόρο αυτό. Η προστασία του προϊόντος με τα βασικά εργαλεία προστασίας προϊόντων, θα έπρεπε να εξεταστεί, μιας και τέτοιας ποιότητας πόροι σπανίζουν και θα έπρεπε να αξιοποιηθούν στο έπακρο. Επιπλέον οι δασικές εκτάσεις της περιοχής καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από καστανιές και καρυδιές. Δεν γνωρίζουμε αν οι εκτάσεις αυτές συγκαταλέγονται σε κάποιο ιδιοκτησιακό καθεστώς ή αν έχουν ιδιοκτήτες, αλλά θα πρέπει να επισημάνουμε πως η καρυδιά θεωρείται ένα από τα πιο ανταποδοτικά εργαλεία που έχουν στα χέρια τους οι καλλιεργητές ορεινής γης (οι ποικιλίες που βρίσκονται στην περιοχή θεωρούνται μάλιστα από τις καλύτερες. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι συναντάται και ποικιλία CHANDLER, που θεωρείται κορυφαία ποικιλία καρυδιάς). Ορισμένες καστανιές βέβαια βρίσκονται και σε ιδιωτικές εκτάσεις γης, αλλά η αξιοποίησή τους παραμένει σε μικρή κλίμακα και βασίζεται σε ιδιωτική χρήση. Το υψόμετρο της περιοχής ευνοεί την ύπαρξη ελάτου και του ρείκι, το οποίο αποτελεί θαμνώδη φυτό που συναντάται κυρίως στη Βόρεια Ευρώπη. Από το τελευταίο μάλιστα φτιάχνεται υψηλότερης ποιότητας μέλι που βρίσκεται στην περιοχή (κρυσταλλώνει σύντομα). Επίσης από το τελευταίο φτιάχνονται και πίπες καπνού που οι κόσμος συνήθιζε να φτιάχνει παλαιότερα, αλλά

σήμερα οι κατασκευαστές πιπών καπνού εκλείπουν. Μέλι φτιάχνεται επίσης και από τον έλατο της περιοχής.

Σε όλη την έκταση του δήμου αναπτύσσονται τα δέντρα κράνα. Το πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης εκπόνησε μελέτη με θέμα τα κράνα και της ευεργετικές του ιδιότητες και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αποτελεί υπερτροφή ή όπως αλλιώς είναι συνηθισμένο να αποκαλείται στις μέρες μας «superfood». Έχει υψηλή διατροφική αξία και μεγάλη ποικιλία από χρήσεις με σκοπό την αξιοποίησή του.

Ο πλούτος της περιοχής, θεωρείται από πολλούς ειδικούς η ποικιλία σταφυλιού Ζαμπέλα ή Ιζαμπέλα. Η συγκεκριμένη ποικιλία σταφυλιού δε συναντάται σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, ενώ σπανίζει και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Στο διαδίκτυο τη συναντά κανείς ως το μαργαριτάρι των Τζουμέρκων και το επίσημο όνομά της είναι *Vitis Lamprusca*. Η ποικιλία παρουσιάζει εξαιρετικές ιδιότητες που την κάνουν να ξεχωρίζει με διαφορά από τις υπόλοιπες. Δίνει πολύ μεγάλες αποδόσεις καθώς κάθε φυτό μπορεί να δώσει μέχρι και 100 κιλά σταφύλια. Επίσης είναι η μοναδική ποικιλία που παρουσιάζει ανθεκτικότητα στις δύο σημαντικότερες ασθένειες του αμπελιού τον περονόσπορο και το ωίδιο γεγονός που μηδενίζει τις ανάγκες σε φυτοπροστασία. Τέλος παράγει με διαφορά το καλύτερο ποιοτικά τσίπουρο από κάθε άλλη ποικιλία με χαρακτηριστικό άρωμα και γεύση. Θα πρέπει να γίνουν προσπάθειες για νομικές διεξόδους προκειμένου να επιτρέπεται η καλλιέργεια της συγκεκριμένης ποικιλίας μιας και ως τώρα απαγορεύεται από την Ε.Ε. Η Ζαμπέλα συναντάται σε άγρια μορφή στην περιοχή μιας και η καλλιέργειά της απαγορεύεται, γεγονός που οδηγεί στην ανεξέλεγκτη και παράνομη εκμετάλλευσή της από μεμονωμένη μερίδα ντόπιου πληθυσμού.

Πέρα από την πανίδα όμως, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα νερά της περιοχής. Σε όλο το δήμο υπάρχουν καταρράκτες, στον οποίων τα νερά βρίσκονται πέστροφες. Στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων υπάρχουν μονάδες συλλογής και εμπορευματοποίησης πέστροφας, οι οποίες θεωρούνται καλής ποιότητας. Πλησίον των καταρρακτών συναντώνται νερόμυλοι και νεροτριβές υψηλής αρχιτεκτονικής και αισθητικής αξίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι πολλές από τις νεροτριβές είναι φυσικές, δηλαδή δημιουργήθηκαν χωρίς την επέμβαση του ανθρώπινου παράγοντα.

Συνεχίζοντας, στη δεύτερη κατηγορία έχουμε τους πόρους που αφορούν στο μεταποιητικό δυναμικό της περιοχής. Χαρακτηριστικό προϊόν της μεταποιητικής δραστηριότητας του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων αποτελεί η βελέντζα. Πρόκειται για ένα τύπο κουβέρτας που δημιουργείται από μαλλί που συγκαταλέγεται από αιγοπρόβατα. Η βελέντζα εκτός από τη χρήση της στη διαδικασία του ύπνου χρησιμοποιείται και αναρτώμενη στους τοίχους δεδομένου ότι έχει την ικανότητα να θερμαίνει το χώρο. Βελέντζες φτιάχνονται σε πολλές ορεινές περιοχές που υπάρχουν αιγοπρόβατα εξαιτίας αυτής ακριβώς της ιδιότητάς της να θερμαίνει το χώρο.

Προηγουμένως αναφέραμε το ρείκι ως θαμνώδες φυτό που υπάρχει στην περιοχή. Σπουδαία αξιοποίηση του ρείκι είναι η κατασκευή πιπών καπνού. Στην περιοχή πλέον δεν κατασκευάζονται πίπες καπνού από ρείκι μιας και οι τελευταίοι κατασκευαστές είτε μετανάστευσαν, όπως πολλοί Ηπειρώτες κατά το μεταναστευτικό κύμα, ή δεν βρίσκονται πλέον στη ζωή. Η κατασκευή πιπών στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων είχε ξεχωριστή τεχνοτροπία και το σκάλισμα του ρείκι γινόταν με απaráμιλλη μαστοριά. Οι μετανάστες που έφυγαν σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης συνέχισαν να κατασκευάζουν πίπες και μετέδωσαν την τεχνογνωσία τους στους λαούς. Το ρείκι συναντάται σε μεγάλες ποσότητες σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Στις χώρες αυτές οι πίπες καπνού από ρείκι εκτιμούνται ιδιαίτερος και οι τιμές τους κυμαίνονται σε υψηλές τιμές, σε αντίθεση με την Ελλάδα που δεν εκτιμήθηκαν ποτέ παρά μόνο από τους κατασκευαστές τους και από ντόπιους πληθυσμούς με αποτέλεσμα να μην είναι διαδεδομένες και να μην εμπορευματοποιήθηκαν ποτέ στο βαθμό που τους άξιζε.

Πιο πάνω αναφέρθηκαν τα κρίνα ως φυσικός πόρος μεγάλης σημασίας (σύμφωνα με εμπειριστατωμένες έρευνες του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης θεωρείται υπερτροφή) ιδιαίτερα αξιοποιήσιμος. Από τα κρίνα παραδοσιακά παρασκευάζονται ποτά και κυρίως λικέρ, μαρμελάδες και γλυκά και είναι γνωστό από νοικοκυρές τόσο σε αστικές όσο και σε μη αστικές περιοχές. Από τα παλιά χρόνια τα κρίνα ήταν γνωστά για τις φαρμακευτικές τους ιδιότητες. Χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα κατά της διάρροιας και γενικότερα εντερικών παθήσεων. Ο φλοιός, οι βλαστοί και οι ρίζες χρησιμοποιούνται ως αντιπυρετικά. Στις ορεινές περιοχές της χώρας μας τα κρίνα χρησιμοποιούνται κατά καρδιακών παθήσεων, κοιλόπονου, κατά πόνων περιόδου,

στομαχικές και εντερικές διαταραχές, ως χωνευτικό και ως τονωτικό κατά τη διάρκεια εργασίας. Σημαντικότερη χρήση της κρυνιάς είναι ότι χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό φυτό. Η καλλιέργεια της κρυνιάς συγκαταλέγεται σ' εκείνες που θα μπορούσαν να έχουν θετικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα της γεωργίας μας, την προστασία του περιβάλλοντος, την ομορφιά της υπαίθρου μας και την εθνική οικονομία.

Σημαντική βιομηχανία μεταποίησης που εδρεύει στην περιοχή είναι η εταιρεία «Τζουμέρκα». Η εταιρεία αυτή εμφιαλώνει και συσκευάζει νερά από τοπικές φυσικές πηγές και από τα τρεχούμενα νερά των καταρρακτών, τα οποία διανέμονται σε όλη την Ελλάδα και κυρίως στην περιφέρεια της Ηπείρου. Τα οφέλη από αυτή τη βιομηχανία αυτή δεν είναι τα αναμενόμενα μιας και δεν έχει αξιοποιηθεί πλήρως το τμήμα προώθησης της περιοχής στην προσπάθεια της εδαφοποίησης του συγκεκριμένου προϊόντος. Δηλαδή εκτός από την ονομασία και το brand της εταιρείας δεν έχει γίνει σύνδεση με τον τόπο προέλευσης ούτως ώστε να ευνοηθεί η εδαφική ανάπτυξη της περιοχής. Εκτός αυτού, τα οικονομικά οφέλη από την επιχείρηση αυτή δεν εισρέουν στην περιοχή με αποτέλεσμα να μην ευνοείται η οικονομική κατάσταση του ντόπιου πληθυσμού, παρά μόνο η δημιουργία ορισμένων θέσεων εργασίας.

Στη συνέχεια, ως κορυφαίος για την περιοχή πόρος της δεύτερης κατηγορίας, που αφορά στο μεταποιητικό δυναμικό της περιοχής χαρακτηρίζεται το τσαλαφούτι το οποίο είναι γλυκόξινο τυρί σε μορφή αλοιφής. Συναντάται και με τις ονομασίες ανεβατό, τουλουμίσιο, αλλά στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων το τσαλαφούτι έχει τη δική του ιδιαίτερη γεύση και χαρακτηριστικό τρόπο κατασκευής. Ο χαρακτηριστικός τρόπος κατασκευής του μέχρι και σήμερα οφείλεται στον παραδοσιακό τρόπο κατασκευής του και στο γεγονός ότι παράγεται οικιακά και κατ' επέκταση δε καταστρέφεται η ποιότητα του για χάρη της μαζικής παραγωγής, ενώ η ιδιαίτερη γεύση του οφείλεται στο άριστης ποιότητας γάλακτος από τα αιγοπρόβατα της περιοχής, γάλα το οποίο εκτός των άλλων ξεχωρίζει για την ιδιαίτερη γεύση και άρωμά του. Το τσαλαφούτι μαζί με τα κράνα θεωρούνται οι σπουδαιότεροι πόροι που έγκεινται στο μεταποιητικό δυναμικό της περιοχής.

Προκειμένου να γίνει καλύτερη επεξεργασία των διαθέσιμων πόρων για τη δεύτερη κατηγορία πόρων (μεταποίηση), προτείνεται η δημιουργία πολλών μικρών τυροκομικών μονάδων. Ακόμη προτείνεται η σύσταση σύγχρονης κτηνοτροφικής μονάδας προκειμένου να αξιοποιείται εξ ολοκλήρου το κτηνοτροφικό δυναμικό της περιοχής τόσο σε επίπεδο εκτροφής αιγοπροβάτων και παραγωγής γάλακτος, όσο και σε επίπεδο μεταποίησης. Τέλος προτείνεται μονάδα επεξεργασίας ξύλου σε συνεργασία με τη δασική υπηρεσία προκειμένου να γίνει σωστή διαχείριση των διαθέσιμων δασικών πόρων.

Συνεχίζουμε με την τρίτη κατηγορία ταξινόμησης των πόρων που αφορούν στη λαογραφία και την παραδοσιακή κληρονομιά της περιοχής. Εδώ διακρίνουμε τις πόρους. Ο πρώτος αφορά στις εκδηλώσεις πανηγυρης που διαδραματίζονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Ο δεύτερος αφορά στην ύπαρξη του λαογραφικού μουσείου και εθνικής αντίστασης και ο τρίτος αφορά στην παραδοσιακή μουσική η οποία σε αντίθεση με άλλες ορεινές περιοχές συνεχίζει να ακούγεται, να μαθαίνεται και να παίζεται σε κάθε γωνιά του δήμου.

Όσον αφορά στα πανηγύρια, αξίζει να αναφερθούμε πως το μεγαλύτερο της περιοχής γίνεται στους Μελισουργούς και γίνεται την περίοδο του δεκαπενταύγουστου και έχει χαρακτήρα ανταμώματος, εννοώντας ότι συγκεντρώνεται ο ντόπιος με τον απόδημο πληθυσμό του δήμου. Επίσης μικρότερα πανηγύρια γίνονται κατά καιρούς και αφορούν κυρίως στη διασκέδαση του ντόπιου πληθυσμού, αλλά και των όμορων δήμων, προωθώντας έτσι τα τοπικά εδέσματα, τους χορούς που προσφέρονται από τους τοπικούς συλλόγους και την παραδοσιακή μουσική. Σπουδαίο γεγονός αποτελεί ότι οι νέοι συνεχίζουν και ασχολούνται με την παραδοσιακή μουσική του τόπου, μαθαίνοντας από παλαιότερους, αλλά και από έμπειρους καθηγητές παραδοσιακή μουσική και όργανα. Οι διάφορες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται από το δήμο συνοδεύονται ως επί το πλείστον από παραδοσιακά τραγούδια και χορούς για τα οποία προτιμάται η συμμετοχή τοπικών συλλόγων και ενθαρρύνεται η παρουσία νέων ατόμων. Γεγονός ευχάριστο προκειμένου να μη χαθεί η πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου διαιώνίζοντας τα από γενιά σε γενιά. Σημαντικό στοιχείο στη διατήρηση της κληρονομιάς του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων αποτελεί το δίκτυο αποδήμων του δήμου, οι οποίοι δεν έχουν εγκαταλείψει τις ρίζες του όπου κι

αν βρίσκονται. Σε όποια γωνιά του κόσμου κι αν υπάρχει «Τζουμερκιώτης», υπάρχει και πολιτιστικός σύλλογος διατηρώντας, αλλά και προωθώντας την πολιτιστική κληρονομιά του δήμου.

Το λαογραφικό μουσείο που εκτός από την παράδοση του τόπου παρουσιάζει φιλοξενεί στοιχεία από την εθνική αντίσταση εγκαινιάστηκε στις 24 Αυγούστου το 2013 και έχει τέσσερις θεματικές ενότητες. Το κτίριο είναι στο κέντρο του χωριού, αποτελείται από δύο ορόφους. Στον πρώτο όροφο υπάρχουν τρεις αίθουσες και στο δεύτερο τέσσερις. Η μία η αίθουσα είναι αφιερωμένη στην εθνική αντίσταση, η άλλη στον ποιμενικό βίο, η τρίτη είναι αφιερωμένη στην λαογραφική ιστορία και η τέταρτη στις εικόνες από την καθημερινή ζωή. Τέλος υπάρχει φωτογραφικό υλικό και εικόνες που απεικονίζουν αγωγιάτες, στοιχεία από την καθημερινότητα του ντόπιου πληθυσμού, τους χειμωνιάτες κ.α. στόχος των τοπικών φορέων είναι κάθε χρόνο να γίνεται μια εκδήλωση στην πλατεία του χωριού με αφορμή το μουσείο με θεματική ενότητα. Η θεματολογία θα αφορά στη λαογραφία. Παράλληλα και ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα πανηγύρια η εκδήλωση αυτή θα συνοδεύεται από παραδοσιακή μουσική. Ο δήμαρχος που εγκαινίασε το μουσείο δήλωσε: *«είναι πολύ σημαντικό για την περιοχή μας που έγινε το Μουσείο. Πιστεύω πως μπορεί να εμπλουτισθεί και με άλλα εκθέματα και να αποκτήσει την επισκεψιμότητα που του αξίζει. Αποτελεί φόρο τιμής στην Εθνική Αντίσταση, αποτελεί φόρο τιμής και στους πατεράδες μας για ότι έκαναν κι ότι μας άφησαν ως παρακαταθήκη για να κρατήσουμε ζωντανές τις παραδόσεις του τόπου μας.»*

Η τέταρτη κατηγορία κατάταξης των πόρων αφορά στον τουρισμό, ο οποίος είναι κατά βάση εποχιακός και ευκαιριακός με την έννοια ότι ετεροδημότες εκμεταλλεύονται αργίες και σαββατοκύριακα για να περάσουν όμορφες διακοπές στο δήμο. Το μεγάλο κομμάτι της τουριστικής εισροής του δήμου είναι το χειμώνα κατά την περίοδο των χριστουγεννιάτικων διακοπών, αλλά και το καλοκαίρι σε όλη τη διάρκειά του με παιδιά αλλά και νεότερο κόσμο να επιλέγει το δήμο για να ξεκουραστεί. Και στα δύο κομμάτια της τουριστικής εποχής του δήμου, η εισροή αφορά σε ετεροδημότες και απόδημους που επιθυμούν την επιστροφή στον τόπο τους. Ένα ακόμη βασικό στοιχείο που οδηγεί στην εισροή τουριστών στην περιοχή είναι το κυνήγι, το οποίο θεωρείται σπουδαίος εκμεταλλεύσιμος πόρος, αποτελώντας

ευκαιρία για ανάπτυξη θεματικού, εναλλακτικού τουρισμού. Ο κυνηγετικός τουρισμός που υπάρχει στην περιοχή είναι ανοργάνωτος, με την έννοια ότι δεν έχουν δημιουργηθεί οι κατάλληλες προϋποθέσεις και υποδομές και σε πολλές περιπτώσεις είναι παράνομος. Επίσης οι υπηρεσίες που προσφέρονται είναι χαμηλής ποιότητας.

3.2 Οικονομικά στοιχεία θήρας

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να παρουσιάσουμε ορισμένα οικονομικά στοιχεία της θήρας ώστε να αποδείξουμε την σημασία από τα οικονομικά οφέλη, αλλά και από τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Τα στοιχεία που ακολουθούν είναι από την έκθεση *«η ανάπτυξη της θήρας ως μοχλός περιφερειακής ανάπτυξης»*, Σκορδάς Ε. Κυριάκος *κυνηγετική ομοσπονδία Μακεδονίας – Θράκης*. Η θήρα αποτελεί παραδοσιακή δραστηριότητα της ελληνικής υπαίθρου. Περίπου 250.000 άτομα ασκούν κυνηγετική δραστηριότητα, ενώ σε δεκάχρονη βάση ο αριθμός αυτός ανέρχεται σε 300.000 άτομα. Ακόμη, όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως η θήρα έχει εποχιακό χαρακτήρα, και διαρκεί έξι μήνες με την εκάστοτε υπουργική απόφαση. Θεωρείται ότι λειτουργεί θετικά στη ισορροπία των οικοσυστημάτων και των κοινωνιών, ενώ έχει τη δυνατότητα να αναδεικνύει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της κάθε περιοχής, μέσω της εδαφοποίησης των προϊόντων. Δεν έχει περιοριστικό χαρακτήρα, αναφορικά με τους τομείς ανάπτυξης, έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα και αφορά όλους τους τομείς ανάπτυξης.

Στην Ελλάδα η παρουσία των κυνηγών επιβεβαιώνεται αριθμητικά από τον αριθμό αδειών που εκδίδονται κάθε χρόνο, μέσα από την εγγραφή τους στους κατά τόπους Κυνηγετικούς Συλλόγους. Η έκδοση άδειας θήρας αποτελεί ετήσια υποχρέωση του κυνηγού, το δε κόστος ποικίλει ανάλογα με τον τύπο της άδειας, καθώς αυτή διακρίνεται σε τοπική, περιφερειακή και εθνική, με τις τιμές να ανέρχονται σε 110, 130, 150 ευρώ αντίστοιχα (βάση τιμών για την περίοδο 2007-2008 για την περιφέρεια Μακεδονίας-Θράκης), τιμές βέβαια που ποικίλουν από περιφέρεια σε περιφέρεια. Τα έσοδα μόνο από τις άδειες ανέρχονται στα 35 εκ. ευρώ, μεγάλο μέρος δυστυχώς εισπράττεται από το ελληνικό δημόσιο και η διαφορά δεν επανεπενδύεται σε έργα που αφορούν τη βελτίωση της παροχής των υπηρεσιών, αλλά χρησιμοποιούνται από τις περιφέρειες σε έργα που αφορούν τη βελτίωση των υποδομών. Επιπλέον τα έσοδα

από τις ασφάλειες των κυνηγών ανέρχονται στα 1 εκ. ευρώ. Η θήρα αποτελεί λόγο δημιουργίας θέσεων εργασίας. Έτσι πέρα από επαγγέλματα όπως τεχνικούς, λογιστές, επιστήμονες, μελετητές κ.α δημιουργούνται θέσεις εργασίες σε καίρια πόστα όπως είναι γραμματείς-επιμελητές κυνηγετικής αγωγής, ειδικοί επιστήμονες, όπως δασολόγοι, δασοπόνοι, νομικοί κ.α. θηροφύλακες κυνηγετικών συλλόγων κ.α. Σε εργασία που πραγματοποίησε η Πανευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Κυνηγετικών Οργανώσεων (FACE) εκτιμά ότι κατά μέσο όρο δημιουργείται 1 θέση εργασίας ανά 65 κυνηγούς. (FACE 2001). Αυτό το σημαντικό ποσοστό 1/65 σε εθνικό επίπεδο σημαίνει περισσότερες από 4.000 μόνιμες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα και συνυπολογίζοντας την ύπαρξη αρκετών επιχειρήσεων που έχουν ως target group αποκλειστικά κυνηγούς διαπιστώνουμε τη σημασία της θήρας ως επικερδή δραστηριότητα και ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού που αξίζει να αναπτυχθεί.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την οικονομική διάσταση της θήρας ανά μεμονωμένο κυνηγό. Οι προηγούμενες αναφορές έγιναν για να δώσουν με έναν παραστατικό τρόπο πως ένας μεγάλος κύκλος εργασιών, με πολύ μεγάλα οικονομικά μεγέθη πραγματοποιείται εξαιτίας του κυνηγιού, ενώ το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ποσών καταλήγουν στην επανατροφοδότηση της τοπικής οικονομίας, συμβάλλοντας στην περιφερειακή ανάπτυξη. Το μεγαλύτερο μέρος όμως των εσόδων από την θήρα προέρχεται από τις δαπάνες των κυνηγών και είναι πολλαπλάσιο από τα έσοδα που προέρχονται αλά από την έκδοση κυνηγετικής άδειας. Πρόχειρες εκτιμήσεις διατυπώνουν ότι ο κάθε Έλληνας κυνηγός δαπανά κατά μέσο όρο κάθε έτος από 2.000 έως 3.500 ευρώ που μεταφράζονται ως ένα συνολικό ποσό που πλησιάζει τα 700 εκατομμύρια ευρώ/έτος και δεδομένου ότι η κυνηγετική δραστηριότητα διαδραματίζεται στην ελληνική ύπαιθρο καταλαβαίνουμε ότι τα έσοδα είναι ιδιαίτερης σημασίας για ανάπτυξη της υπαίθρου μιας και οι οικονομικές εισροές αξιοποιούνται για την κατασκευή έργων υποδομών και ανάπτυξης.

Στη συνέχεια ακολουθούν ενδεικτικά κάποιες κατηγορίες εξόδων για τους κυνηγούς

- Κατοχή, διατροφή
- ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κυνηγετικών σκύλων
- ατομικά έξοδα κίνησης, διαμονής, διατροφής
- έξοδα εξοπλισμού όπως όπλα φυσίγγια κ.α

- διάφορες αγορές όπως φωτογραφικά φιλμ, τσιγάρα, ξηρά τροφή
- διάφορα έξοδα επικοινωνίας
- ενοικίαση αυτοκινήτου
- ο απαραίτητος εξοπλισμός και ρουχισμός
- αγορά κυνηγετικών εντύπων\
- αγορά διάφορων αναμνηστικών παραδοσιακών προϊόντων κ.α

Όπως φαίνεται και από τα πιο πάνω η θήρα νοούμενη ως δραστηριότητα περιλαμβάνει στοιχεία μετακίνησης, κατανάλωσης, διαμονής και υπηρεσιών, στοιχεία που επηρεάζουν πληθώρα επαγγελμάτων και ένα μεγάλο κύκλο εργασιών. Το πρώτο θετικό στοιχείο με τη θήρα ως τουριστική δραστηριότητα είναι ότι μεγάλο κομμάτι της κυνηγετικής περιόδου γίνεται σε μη τουριστική περίοδο με αποτέλεσμα να τονώνεται η τοπική οικονομία και το δεύτερο ότι υπάρχει στοχευόμενο target group. Τα βασικά στοιχεία για το σχεδιασμό ανάπτυξης κυνηγετικού τουρισμού είναι η γνώση της υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με τον πληθυσμό των θηραμάτων και την ποιότητα των ενδιαιτημάτων τους, ο εντοπισμός των κατάλληλων περιοχών με τη βοήθεια και της δασικής υπηρεσίας, ο ορισμός και η καταγραφή των στοιχείων τόσο των ντόπιων κυνηγών όσο και των κυνηγών από άλλες περιοχές. Τέλος βασικά στοιχεία που αφορούν το σχεδιασμό και την οργάνωση του κυνηγετικού τουρισμού είναι η ύπαρξη ικανών μηχανισμών για την προάσπιση και την ανάπτυξη της θήρας, όπως είναι η θηροφύλαξη, τα διάφορα έργα βελτίωσης βιοτόπων, καθώς και έργα που αφορούν στην ασφάλεια αυτών και η ύπαρξη υποδομών για την εξυπηρέτηση των κυνηγών-τουριστών. Τέτοια έργα αφορούν στην εστίαση, στη διαμονή στη μεταφορά κ.α.

Τέλος, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο θα πρέπει να επιδιωχθεί η σύνδεση της θήρας με άλλες μορφές τουρισμού, όπως συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις που έχει αναπτυχθεί θήρα. Τέτοιες μορφές τουρισμού συνήθως είναι ο πολιτιστικός, ο αγροτουρισμός και ο γαστρονομικός. Επιπλέον θα πρέπει να αναζητηθεί και η σύνδεση με άλλες μορφές ανάπτυξης, όπως είναι το εμπόριο, τα παραδοσιακά προϊόντα κ.α.

3.3 Πρόταση για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του κυνηγετικού τουρισμού στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων

Στην κατεύθυνση της εδαφικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης κυνηγετικού τουρισμού στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων, ακολουθεί σχέδιο πρόταση για την ανάπτυξη κυνηγετικού τουρισμού. Το σχέδιο αφορά στην οργάνωση της κυνηγετικής δραστηριότητας και στην ανάδειξη του οικοσυστήματος και του φυσικού περιβάλλοντος του δήμου. Αρχικά θα πρέπει να αναφέρουμε πως οι κάτωθι προτάσεις αφορούν τόσο τους κυνηγούς που ασκούν ήδη την κυνηγετική δραστηριότητα στην περιοχή όσο και τη τουριστική μάζα που περιμένουμε να εισέρθει στο δήμο την κυνηγετική περίοδο. Βασικό κομμάτι της πρότασής μας αποτελεί η επαναλειτουργία του καταφυγίου. Το καταφύγιο θα φιλοξενεί το μεγαλύτερο κομμάτι της τουριστικής εισροής και θα αποτελεί τη βασική διαμονή των κυνηγών-τουριστών προκειμένου να δημιουργηθεί και η κατάλληλη ατμόσφαιρα. Επιπλέον, μέσω της επαναλειτουργίας του καταφυγίου επιδιώκεται η ανάδειξη και η προώθηση των τοπικών προϊόντων μιας και στο καταφύγιο θα διατίθενται αποκλειστικά τοπικά εδέσματα και γενικότερα τοπική κουζίνα. Αλλά στα πλαίσια της εδαφοποίησης δε μιλάμε μόνο για τοπική κουζίνα. Επιδίωξη είναι η προβολή του πολιτισμού γενικότερα και η σύνδεση της κυνηγετικής δραστηριότητας με το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων. Στα πλαίσια αυτά θα γίνεται και ζύμωση μέσα από τους διαλόγους που θα αναπτύσσονται μεταξύ των κυνηγών-τουριστών και των ντόπιων κυνηγών που θα αφορούν στις εμπειρίες τους και στις τεχνικές που ακολουθούν.

Στη συνέχεια, αναγκαίο κρίνεται η διερεύνηση του αριθμού των καταλυμάτων από τους αρμόδιους φορείς. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται ο ακριβής αριθμός των καταλυμάτων που απαιτούνται προκειμένου να στεγαστεί η τουριστική κίνηση, αφού όμως πρώτα κορεστεί ο αριθμός καταλυμάτων στο καταφύγιο. Προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν, όπως επιδιώκουμε και σ αυτή την περίπτωση με το κυνήγι, απαιτείται ο τουρίστας να μένει ευχαριστημένος από την παροχή των υπηρεσιών προκειμένου να επιλέξει το μέρος για διακοπές στο μέλλον. Ακόμη επειδή η καλύτερη διαφήμιση είναι αυτή που γίνεται στόμα με στόμα (mouth to mouth) είναι πολύ εύκολο ένας δυσαρεστημένος πελάτης να πολλαπλασιάσει τον αριθμό δυσαρεστημένων. Γίνεται επομένως εύκολα αντιληπτό ότι η γνώση του ακριβή

αριθμού κυνηγών, καθώς επίσης και η όσο το δυνατόν ευστοχότερη πρόβλεψη για την εξέλιξη της τουριστικής εισροής είναι αναγκαία προκειμένου να παραχθούν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες και ένα ολοκληρωμένο προϊόν.

Τρίτο και βασικό κομμάτι του σχεδιασμού, αποτελεί η δημιουργία μονοπατιών. Η ακριβής τοποθεσία των εν λόγω μονοπατιών και η χάραξη τους θα γίνει από τη θηροφυλακή και από τη δασική υπηρεσία. Η κατασκευή αυτών των μονοπατιών θα γίνει για τέσσερις βασικούς λόγους. Η πρώτη αφορά στην πυρασφάλεια. Ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων είναι περιτριγυρισμένος από τις δασικές εκτάσεις της οροσειράς της Πίνδου και αποτελείται από σπάνιας ομορφιάς οικοσυστήματα. Ο κίνδυνος πυρκαγιάς διαφαίνεται υψηλός και στην περιοχή δεν έχουν παρθεί τα απαραίτητα μέτρα πυρασφάλειας. Πόσο μάλλον όταν στις δασικές εκτάσεις θα αναπτυχθεί έντονη κυνηγετική δραστηριότητα και εντονότερη τουριστική κίνηση και έτσι ο κίνδυνος πυρκαγιάς φαντάζει εντονότερος. Επομένως η χάραξη των μονοπατιών θα γίνει και για λόγους πυρασφάλειας, με όλες τις προϋποθέσεις και τις απαιτούμενες συνθήκες ασφάλειας. Ο δεύτερος λόγος χάραξης των μονοπατιών σχετίζεται με τη σύνδεση του κυνηγετικού τουρισμού με άλλες μορφές τουρισμού και δραστηριότητες. Μπορεί στα μονοπάτια να αναπτυχθεί αθλητικός τουρισμός, δραστηριότητες πεζοπορίας και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με αθλητικές δραστηριότητες σε ορεινές περιοχές. Ο τρίτος λόγος αφορά στην ευκολότερη πρόσβαση των κυνηγών στις ειδικές-κατάλληλες περιοχές στις οποίες θα επιτρέπεται η κυνηγετική δραστηριότητα. Ο τέταρτος λόγος που συνδέεται και αυτός με τη βελτίωση της προσβασιμότητας στις περιοχές που θα επιτρέπεται η θήρα, αφορά στην έγκαιρη επέμβαση της θηροφυλακής και των πρώτων βοηθειών σε περίπτωση ανάγκης.

Τέταρτο καίριο σημείο του σχεδιασμού της κυνηγετικής δραστηριότητας που επιδιώκουμε να αναπτυχθεί στην περιοχή αφορά στη σύσταση μονάδας για ανατροφή των θηραμάτων. Αυτό κρίνεται αναγκαίο προκειμένου να αποφευχθούν συμπτώματα υπερθήρευσης και μπουν σε κίνδυνο τα οικοσυστήματα της περιοχής. Έτσι προκειμένου να διαφυλαχθεί η εξισορρόπηση των οικοσυστημάτων κρίνεται απαραίτητο τα θηράματα να ανατραφούν σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο στο βαθμό που είναι αναγκαίο και εφικτό. Ολόκληρο το εγχείρημα αυτό θα γίνει μετά από

εκπόνηση μελέτης των αρμόδιων φορέων προκειμένου να γίνει καταγραφή των θηραμάτων και να ελεγχθεί ο κίνδυνος για μείωση του πληθυσμού συγκεκριμένων ειδών της πανίδας στην περιοχή.

Τον επόμενο στάδιο του σχεδιασμού συνδέεται άμεσα με το τέταρτο. Προκειμένου να ελεγχθεί η κυνηγετική δραστηριότητα ποιοτικά και ποσοτικά οι κυνηγοί θα είναι υποχρεωμένοι να πληρώνουν αντίτιμο για κάθε θήραμα και μάλιστα, οι τιμές αυτές θα ποικίλουν ανάλογα με τα θηράματα ή κατηγορία θηράματος. Πρωτίστως, με αυτό το μέτρο θα γίνει ευκολότερο ο έλεγχος της κυνηγετικής δραστηριότητας, με την έννοια ότι θα ελέγχεται σε καθημερινή βάση ο αριθμός των θηραμάτων έτσι ώστε να μην μπουν σε κίνδυνο διάφορα είδη πανίδας. Αν διαπιστωθεί έλλειψη σε κάποιο είδος τότε άμεσα θα σταματήσει και η κυνηγετική δραστηριότητα. Δευτερευόντως, το μέτρο αποτελεί μια ακόμη πηγή εσόδων στις υποδομές που αφορούν τη θήρα. Να σημειωθεί, ωστόσο, στο σημείο αυτό ότι τα έσοδα αυτά θα επανεπενδύονται στη συντήρηση, τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών που αφορούν στη θήρα όπως είναι η μονάδα εκτροφής θηραμάτων.

Το έκτο σημείο του σχεδιασμού αφορά στην ενίσχυση της θηροφύλαξης και στην αναδοχή όλων των κατάλληλων μέτρων προκειμένου να πάψει η λαθροθηρία. Η λαθροθηρία είναι έντονο φαινόμενο της θήρας και εμφανίζεται ως τέτοιο και στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων. Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο αυτό απαιτείται η ενίσχυση του αριθμού των θηροφυλάκων, καθώς επίσης και η δραστηριοποίηση της δασικής υπηρεσίας προς την κατεύθυνση αυτή. Η λήψη των απαιτούμενων μέτρων για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού κρίνεται απαραίτητη..

Τέλος, το έβδομο και τελευταίο σημείο του σχεδιασμού αφορά στη σύνδεση του κυνηγετικού τουρισμού με άλλες μορφές όπως είναι ο πολιτιστικός, ο γαστρονομικός, ο αθλητικός κ.α. στα πλαίσια της εδαφοποίησης και της ιδιοτυποποίησης των προϊόντων, αρχές βασισμένες στη θεωρία της ανάπτυξης μέσω της εδαφικής προσέγγισης. Η τουριστική σύνδεση είναι ιδιαίτερα σημαντική προκειμένου να αναπτυχθεί και να ευημερήσει ο δήμος. Οι αρμόδιες αρχές και οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να μεριμνήσουν προς την κατεύθυνση αυτή και τη σύνδεση των διαφόρων

ειδών τουρισμού που μπορεί να αναπτυχθούν, καθώς επίσης και τη σύνδεση αυτών με το δήμο, την περιοχή, το φυσικό περιβάλλον, την παράδοση, την κληρονομιά και όλα τα στοιχεία που θα οδηγήσουν στην εδαφοποίηση των προϊόντων.

4. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ – ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

4.1 Σχεδιασμός και προώθηση προϊόντων – ανάδειξη και προβολή του δήμου

Για το σχεδιασμό και την προώθηση των προϊόντων στην κατεύθυνση της ανάδειξης και προβολή του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων προτείνονται μια σειρά από μέτρα και δράσεις που πρέπει να αναλάβουν οι τοπικοί φορείς προκειμένου να αξιοποιήσουν τους πόρους και τα προϊόντα που αναλύθηκαν προηγουμένως. Στα πλαίσια της ανάπτυξης του δήμου με βάση τη θεωρία της εδαφικής προσέγγισης πρέπει να αναδειχθούν οι πόροι και τα προϊόντα με τέτοιο τρόπο ώστε να αναδειχθεί ο τόπος μέσω της ιδιοτυποποίησης των πόρων.

Σε πρώτη φάση θα πρέπει να αξιοποιηθούν το τσαλαφούτι και η ποικιλία αμπελιού Ζαμπέλα. Ποιο συγκεκριμένα προτείνεται να γίνουν όλες οι απαραίτητες ενέργειες προκειμένου το τσαλαφούτι να κατασκευάζεται και προωθείται στην αγορά σαν προϊόν με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης. Το τσαλαφούτι θα πρέπει να κατασκευάζεται στη γαλακτοκομική μονάδα της περιοχής και να προωθείται μέσω συνεταιρισμού του οποίου η σύσταση για την προώθηση του εν λόγω προϊόντος είναι αναγκαία. Για να γίνει αυτό θα πρέπει οι τοπικοί φορείς να κάνουν καταγραφή του ακριβή αριθμού αιγοπροβάτων και παραγωγών γάλακτος που δρουν στην περιοχή, έτσι ώστε να διαπιστωθεί η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος, προκειμένου να γίνει αναλυτική μελέτη για την προώθηση αυτού.

Στη συνέχεια έχουμε τη Ζαμπέλα, το μαργαριτάρι των Τζουμέρκων, όπως συνηθίζεται να λέγεται από μελετητές. Θα πρέπει να ξεπεραστούν τα νομικά εμπόδια προκειμένου να μπορέσει να γίνει μαζική και οργανωμένη παραγωγή της ποικιλίας αυτού του αμπελιού. Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως η εξαιρετικά σπάνια αυτή ποικιλία υπάρχει ως αυτοφυές φυτό σε όλη την έκταση του δήμου σε πολύ

μεγάλη ποσότητα. Μέχρι τώρα η εκμετάλλευσή της γίνεται παράνομα από κατοίκους της περιοχής για παραγωγή τσίπουρου για ίδια επεξεργασία. Μικρής μορφής εμπορική εκμετάλλευσή του γίνεται «άτυπα» και παράνομα σε ορισμένα καφενεία της περιοχής. Θα πρέπει ο δήμος να οργανώσει ομάδες δρώντων και ενδιαφερομένων προκειμένου να αναλάβουν τη συλλογή των καρπών. Μία ακόμη αρμοδιότητα των φορέων αυτών θα είναι η καλλιέργεια και η εμφύτευση της ποικιλίας προκειμένου να αυξηθεί η παραγωγή της και να ελεγχθεί η εκμετάλλευσή της. Η παραγωγή και η συσκευασία του προϊόντος θα πρέπει να συνοδεύεται από τα κατάλληλα νομικά εργαλεία για την προστασία των προϊόντων. Θα πρέπει επομένως να επιδιωχθεί από τις τοπικές αρχές και να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες προκειμένου το τελικό προϊόν να φτάσει στην αγορά είτε ως προϊόν προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης (ΠΓΕ) ή ως ΠΟΠ. Το παραγόμενο προϊόν θα πωλείται σε περίπτερα στα οποία θα κατασκευάσει και θα εκμεταλλεύεται ο συνεταιρισμός. Θα πωλείται επίσης αποκλειστικά στα καφενεία - αναψυκτήρια και το καταφύγιο που θα επαναλειτουργήσει στην περιοχή. Μεγάλη σημασία στην προώθηση του τσίπουρου θα πρέπει να δοθεί στα δίκτυα των αποδήμων. Οι ηπειρώτες έχουν πολιτιστικούς συλλόγους σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Σε όποιο τόπο και αν βρίσκονται έχουν πολιτιστικούς συλλόγους διατηρώντας έτσι ζωντανή την παράδοση, τα ήθη και τα έθιμά τους προβάλλοντας έτσι και την πολιτιστική τους κληρονομιά, αλλά και την παραδοσιακή τους κουζίνα. Έτσι υπάρχουν, λοιπόν, πολιτιστικοί σύλλογοι και του δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων σε όλη την Ελλάδα. Θα πρέπει το παραγόμενο τσίπουρο να προωθείται στους συλλόγους αυτούς προκειμένου να προβληθεί. Ακόμη θα πρέπει να γίνουν οι απαραίτητες επαφές προκειμένου να προωθηθεί και στα μεγάλα, πανηπειρωτικά ανταμώματα που κάθε τόσο γίνονται.

Ο επόμενος πόρος που συναντάται στην περιοχή και είναι ιδιαίτερα αξιοποιήσιμος είναι τα κράνα. Για την αξιοποίηση του απαιτείται σύσταση συνεταιρισμού που θα συλλέγει, θα καλλιεργεί και θα αξιοποιεί τα κράνα. Να πούμε στο σημείο αυτό ότι τα κράνα που συναντούνται στην περιοχή είναι αυτοφυή και μέχρι σήμερα δεν αξιοποιούνται από κανένα. Ο συνεταιρισμός θα αναλάβει τη συλλογή των καρπών του, την εκ νέου εμφύτευση δέντρων προκειμένου να αυξηθεί και να μαζικοποιηθεί η παραγωγή καθώς επίσης και την εκμετάλλευσή των καρπών. Από τα κράνα φτιάχνονται μαρμελάδες, γλυκά και ποτά κυρίως λικέρ, τα οποία έχουν μεγάλη

ζήτηση σε Ελλάδα και εξωτερικό. Η προώθησή τους θα γίνει σε τοπικά περίπτερα, στα αναψυκτήρια που λειτουργούν στην περιοχή, στο καταφύγιο και στους απόδημους. Οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να προβούν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες προκειμένου τα παραγόμενα προϊόντα να έχουν πιστοποίηση ΠΟΠ. Να τονιστεί εδώ πως από μελέτη που εκπονήθηκε στα πλαίσια του πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο καρπός από τα κράνα έχει μεγάλη διατροφική αξία με αποτέλεσμα να θεωρείται υπερτροφική.

Επόμενη δράση για το δήμο και για τους τοπικούς φορείς είναι η καταγραφή του ακριβή αριθμού των αιγοπροβάτων που λειτουργούν στην περιοχή. Έτσι θα ενεργοποιηθούν διάφοροι αναπτυξιακοί φορείς προκειμένου να κατασκευάσουν και να λειτουργήσουν την κτηνοτροφική μονάδα. Σκοπός της είναι πέρα από την παραγωγή γάλακτος και την κατασκευή του τσαλαφούτι, για το οποίο έγινε λόγος προηγουμένως, να γίνεται μεταποίηση στο μαλλί. Το παραγόμενο μαλλί θα διανέμεται σε αρμόδια ομάδα ενδιαφερόντων κυρίως γένους θηλυκού προκειμένου να κατασκευάζουν βελέντζες. Στην περίπτωση αυτή θα προτιμηθεί η συγκρατημένη και ποιοτική παραγωγή της με τη χρήση παραδοσιακών τρόπων παραγωγής (χρήση αργαλειού και παραδοσιακής τεχντροπίας). Η προώθηση της βελέντζας θα γίνεται σε περίπτερο που θα λειτουργεί στα πλαίσια του συνεταιρισμού.

Προηγουμένως, στο κεφάλαιο με την καταγραφή των πόρων αναφέρθηκε η ύπαρξη ρίγανης και τσαγιού, τα οποία είναι και αυτά αυτοφυή και η εκμετάλλευσή τους γίνεται ανεξέλεγκτα από περαστικούς, από τουρίστες σε μεγάλο βαθμό και από μερίδα ντόπιου πληθυσμού. Σκοπός της πρότασης είναι η συγκρατημένη συλλογή τους από συγκεκριμένη ομάδα ενδιαφερόμενων. Η εκμετάλλευσή τους θα πρέπει να γίνεται αποκλειστικά από αυτούς και οποιαδήποτε άλλη εκμετάλλευση από τρίτους να χρηστεί παράνομη. Η παραγωγή τους θα ακολουθείται από τη συσκευασία τους. Προκειμένου οποιαδήποτε άλλη επεξεργασία τους να θεωρηθεί παράνομη αναγκαίο είναι το παραγόμενο συσκευασμένο προϊόν να προστατευθεί με το εργαλείο ΠΓΕ.

Επιπρόσθετα, στην περιοχή υπάρχουν καρυδιές και καστανιές (όπως προκύπτει από την καταγραφή των πόρων). Το μεγαλύτερο κομμάτι αυτών είναι αυτοφυή και ένα μικρότερο κομμάτι ήδη καλλιεργείται από ιδιώτες. Μάλιστα στην περιοχή υπάρχει

και η κατά γενική ομολογία καλύτερη ποικιλία καρυδιού, η chandler. Σκοπός είναι η σύσταση ομάδας ενδιαφερομένων προκειμένου να εκμεταλλεύονται τους καρπούς από τα εν λόγω δέντρα. Η παραγωγή καρυδιάς είναι ανερχόμενη στην ελληνική αγροτική παραγωγή μιας και είναι ιδιαίτερα επικερδής δραστηριότητα (η αξιοποίηση της καρυδιάς μπορεί να γίνει με παραγωγή γλυκών και την πώληση σπόρου και καρπού). Σκοπός της ομάδας ενδιαφερομένων θα είναι η σύσταση εταιρείας προκειμένου να βρεθούν επενδυτές που να αγοράσουν σπόρους και καρπούς. Αν και προτιμότερο θα ήταν η παραγωγή να μείνει στην έκταση του δήμου, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο απροθυμίας των ντόπιων για την εκμετάλλευση της καρυδιάς με αποτέλεσμα να αναζητηθούν υποψήφιοι επενδυτές έξω από τα όρια του δήμου. Τα κάστανα που θα συλλέγονται θα προωθούνται στα αναψυκτήρια, στο καταφύγιο, καθώς επίσης θα γίνει συνεργασία με άλλους συνεταιρισμούς που θα λειτουργούν περίπτερα ούτως ώστε να προωθούν τα κάστανα.

Συνεχίζουμε με τα ρείκια και τα έλατα. Πρωτεύον μέλημα του δήμου και από τους αρμόδιους γενικότερα φορείς να διερευνηθούν αν υπάρχουν πλέον στην περιοχή κατασκευαστές πίπας καπνού από ρείκια. Πρόκειται για ιδιαίτερα επικερδή δραστηριότητα στο εξωτερικό και θα μπορούσε να αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα του δήμου έναντι άλλων περιοχών στην Ελλάδα μιας και ο δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων έχει ποσοστιαία τη μεγαλύτερη έκταση ρείκι από τους υπόλοιπους δήμους στην Ελλάδα. Αν βρεθεί αρκετός αριθμός κατασκευαστών (να τονίσουμε ότι παλαιότερα γινόταν κατασκευή πιπών καπνού από ρείκι στην περιοχή, αλλά δεν ορθοπόδησε ποτέ ως επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή), τότε προτείνεται άμεσα η δημιουργία βιοτεχνίας προκειμένου να αρχίσει εκ νέου η μεταποίηση των κράνων στην κατεύθυνση αυτή. Οι πίπες καπνού από ρείκι θεωρούνται υψηλής ποιότητας και προτιμώνται στο εξωτερικό και κυρίως στις Σκανδιναβικές χώρες, όπου εκεί υπάρχει τεράστια ποσότητα ερεικίων και προτιμώνται οι πίπες καπνού από αυτά. Στις χώρες αυτές θα αναζητηθούν και οι υποψήφιοι αγοραστές. Εκμεταλλεζόμενοι την παραδοσιακή τεχντροπία του τόπου θα μπορέσει να προϊόν να ιδιοτυποποιηθεί μέσω της κληρονομιάς και να αποκτήσει ιδιαίτερη αξία αποδίδοντας υψηλά εισοδήματα στους ενδιαφερόμενους. Συνεχίζουμε με έναν ακόμη τρόπο εκμετάλλευσης των ερεικίων, ο οποίος δεν είναι άλλος από την παραγωγή μελιού. Μέλι βέβαια παράγεται και από τα έλατα που υπάρχουν σε πληθώρα στο

δήμο. Αξίζει να τονίσουμε στο σημείο αυτό πως το μέλι από ρέικι θεωρείται από τα ποιοτικότερα και γευστικότερα και είναι αρκετά ακριβό. Η ποιότητά του, εκτός του ότι είναι διαπιστωμένη, φαίνεται από το γεγονός ότι κρυσταλλώνει γρήγορα. Εξίσου καλής ποιότητας είναι και το μέλι από τα έλατα. Για την αξιοποίηση του, θα πρέπει να δραστηριοποιηθεί νέος συνεταιρισμός που θα ασχολείται με την συλλογή των ερεϊκών και θα προμηθεύει τις ρίζες του (από τις ρίζες φτιάχνονται οι πίπες καπνού) στη βιοτεχνία που αναφέρθηκε προηγουμένως (αν αυτή δημιουργηθεί) και θα παράγει το μέλι από τα ρέικια και τα έλατα της περιοχής. Μίας και είναι δύσκολο να υπάρξει παράνομη εκμετάλλευσή τους εξ αιτίας της δυσκολίας της συλλογής και της μεταποίησης τους δεν είναι ανάγκη το παραγόμενο συσκευασμένο μέλι να προστατευθεί από κάποιο εργαλείο προστασίας προϊόντων, αν και βέβαια πάντα είναι καλό να χαρακτηρίζονται τα προϊόντα ως ΠΟΠ.

Κλείνοντας το συγκεκριμένο κεφάλαιο θα πρέπει να αναφέρουμε πως στα τοπικά πανηγύρια θα προωθούνται ως επί το πλείστον τοπικά προϊόντα. Σε όλη την προσπάθεια για την εκπλήρωση των προϋποθέσεων της εδαφικής ανάπτυξης θα πρέπει να γίνει σύνδεση των παραγόμενων προϊόντων με το υδάτινο περιβάλλον της περιοχής, κυρίως με τα νερά, τις φυσικές πηγές και τους καταρράκτες που η φύση χάρισε απλόχερα στο δήμο. Για την ισορροπημένη και αειφορική λειτουργία της προσδοκώμενης επιχειρηματικής δραστηριότητας απαιτείται η καθημερινή και άμεση επικοινωνία όλων των συνεταιρισμών και γενικότερα των ομάδων δρώντων και ενδιαφερομένων προκειμένου να αντιμετωπιστούν τυχόν προβλήματα και ανάγκες. Η επικοινωνία αυτή μπορεί να οδηγήσει στη μετάδοση και ανταλλαγή γνώσης μεταξύ των δρώντων. Να τονιστεί για άλλη μία φορά πως το δίκτυο των αποδήμων αναμένεται να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στην προσπάθεια της προβολής και προώθησης των προϊόντων, αλλά και κάθε προσπάθειας για ανάπτυξη του δήμου μέσω της θεωρίας της εδαφικής προσέγγισης.

4.2 Στόχος των δράσεων

Στόχος των δράσεων που προτάθηκαν προηγουμένως είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας σε όλους τους τομείς παραγωγής. Μάλιστα οι θέσεις αυτές θα αφορούν αποκλειστικά τους δημότες και τους απόδημους που επιθυμούν να επιστρέψουν στον

τόπο καταγωγής τους. Αναμένεται να γίνει σύνδεση των προϊόντων με το δήμο προκειμένου να τονιστεί και η τουριστική κίνηση της περιοχής. Εξ άλλου πολλά από τα εν λόγω προϊόντα θα πωλούνται αποκλειστικά και μόνο στο εσωτερικό του δήμου προκειμένου να υπάρχει τουριστική κίνηση από μακρινούς, αλλά και από όμορους δήμους, τονώνοντας έτσι τη γενικότερη οικονομική δραστηριότητα στο εσωτερικό του δήμου. Όλη αυτή η προσπάθεια στοχεύει στο να ξεχωρίσουν τα προϊόντα για την ποιότητά τους τουλάχιστον σε εθνικό επίπεδο μέσω της προώθησής τους και της προβολής του τόπου. Προτεραιότητα υψίστης σημασίας αποτελεί η ανάδειξη της κληρονομιάς και της παράδοσης του τόπου και η σύνδεση αυτών με τη συλλογή των πόρων, την κατασκευή των προϊόντων και την προώθησή τους στην αγορά. Γενικότερος στόχος αποτελεί η εκπλήρωση των στόχων – προϋποθέσεων της εδαφικής προσέγγισης για την ανάπτυξη του δήμου, μέσω των διαδικασιών της εδαφοποίησης και ιδιοτυποποίησης των πόρων.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματολογώντας, θα πρέπει να αναφέρουμε πως η οικονομική κρίση δε δρα ανασταλτικά για την υπαίθρο, αλλά αποτελεί ευκαιρία για την ανάπτυξή της. Με τα κατάλληλα κίνητρα θα αποφευχθεί η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση. Η νεανική επιχειρηματικότητα αποτελεί οδηγό στην κατεύθυνση της ανάπτυξης της υπαίθρου γενικότερα, αλλά και των ορεινών περιοχών ειδικότερα, διαμορφώνοντας νέα προϊόντα, δημιουργώντας νέες επιχειρήσεις και θέσεις εργασίας σε μη συμβατικούς τομείς. Υιοθετώντας νέες αντιλήψεις. Υπάρχει η τάση για δημιουργία νέας μορφής μεσαίων στρωμάτων που μπορούν να αποτελέσουν βασικό παράγοντα στην κατεύθυνση της αναζωογόνησης της υπαίθρου και των ορεινών περιοχών. Θεμιτή είναι η τάση που αρχίζει να επικρατεί για την απογεωργοποίηση και την αποκτηνοτροφοποίηση της υπαίθρου, αλλά στο βαθμό που δε θα γίνει ακραίο οδηγώντας της ορεινές περιοχές σε οικονομίες τριτογενή τομέα. Το ζητούμενο είναι η ολοκληρωμένη, αειφορική ανάπτυξη με αλλαγές στην παραδοσιακή οικονομική δραστηριότητα των ορεινών περιοχών αποφεύγοντας όμως τις υπερβολές. Η τάση για αποκεντροποίηση, ακόμη και η ευκαιριακή διαμονή στις εξωαστικές περιοχές αποτελεί ευκαιρία για την τόνωση της οικονομίας της υπαίθρου και την ανάπτυξή της με νέα ερεθίσματα και αντιλήψεις που αυτοί φέρνουν. Η εδαφική ανάπτυξη αποτελεί

σύγχρονο εργαλείο αντιμετώπισης και αντίληψης της υπαίθρου. Αποτελεί λύση που βασίζεται σε προκαπιταλιστικές αξίες, όπως είναι η αλληλεγγύη και η συλλογικότητα αξιοποιώντας στο έπακρο όλο το δυναμικό των περιοχών της υπαίθρου και ειδικότερα των ορεινών περιοχών που πλήττονται σήμερα όσο ποτέ με τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες, την περιθωριοποίηση τους και την εγκατάλειψη τους για τα μεγάλα αστικά κέντρα. Στη συγκεκριμένη εργασία έγινε προσπάθεια για την καταγραφή των πόρων, τη δημιουργία και την προώθηση των προϊόντων, τη χρησιμοποίηση όλου του ανθρώπινου δυναμικού, δημιουργώντας μάλιστα και νέες θέσεις εργασίας, την προώθηση της κληρονομιάς και της παράδοσης του δήμου, δημιουργώντας νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες και σχέσεις μεταξύ των δρώντων με τρόπο που δεν έχει ξαναγίνει ποτέ για το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων. Διατηρούμε ζωντανή την παραδοσιακή οικονομία δίνοντας νέες ιδέες και δυνατότητες για την αξιοποίηση της πανίδας και της χλωρίδας της περιοχής, αναδεικνύοντας της δυνατότητες του δήμου με τέτοιο τρόπο που ποτέ ξανά στο παρελθόν δεν έχει γίνει για ένα δήμο με τέτοια προβλήματα οικονομικά και δημογραφικά αλλά και προβλήματα υποδομών.

ΠΗΓΕΣ

1. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- <http://altertourism.gr/morfes-tourismou/lista-thematikou-morfon-tourismou-kai-drastiriotitwn>
- <http://www.geotee-anmak.gr>
- http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1603/Other/A1603_SAN21_TB_DC_00_2001_01_F_GR.pdf
- <http://www.tovima.gr/files/1/2012/12/28/apografi2011.pdf>
- <http://www.taxydromosartas.gr/index.php/en/reportaz/item/698-sto-dimo-kentrikon-tzoumerkou-o-pio-girasmenos-plithysmos-tis-xoras>
- <http://www.iefimerida.gr/news>
- <http://www.north-ayrshire.gov.uk/Documents/CorporateServices/LegalProtective/LocalDevelopmentPlan/RuralDesignGuidance.pdf>
- http://eeep.pspa.uoa.gr/fileadmin/eeep.pspa.uoa.gr/uploads/IEIP_Working_Papers/WP__2008_-_A0108.pdf
- <http://appliedmaths2.ee.duth.gr/DasologiaTomos2.pdf>
- <http://www.ntua.gr/MIRC/keimena/Michailidou%20-%20Greek%20mountainous%20regions.pdf>
- http://www.ntua.gr/MIRC/3rd_conference/zambelis.pdf
- <http://www.kavalapress.gr>
- <http://www.melissourgotes.gr/print.php?sid=100>
- <http://www.ftiaxno.gr/2013/12/krana-i-proti-super-trofi-tis-Elladas.html>

2. ΚΕΙΜΕΝΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ

- Επιχειρησιακό πρόγραμμα 2013 – 2014 για το δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων
- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη δήμου Κεντρικών Τζουμέρκων

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Michael Woods *Γεωγραφία της Υπαίθρου (Διαδικασίες, Αποκρίσεις και εμπειρίες αγροτικής αναδιάρθρωσης)* Εκδόσεις Κριτική 2011 Μετάφραση: Γιώργος Μελισσουργός, Επιμέλεια: Θεοδοσία Ανθοπούλου
- Ηλίας Μπεριάτος *Ορεινός Χώρος (περιβάλλον-κοινωνία-ανάπτυξη)* Πανεπιστημιακές, Εκδόσεις Θεσσαλίας 2005
- Λόης Λαμπριανίδης *Οικονομική Γεωγραφία (Στοιχεία Θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα)*, Εκδόσεις Πατάκη 2010
- Paul Knox – Steven Pinch, Επιμέλεια: Θωμάς Μαλούτας *Κοινωνική Γεωγραφία των πόλεων*, Εκδόσεις Σαββάλας 2009
- Γούσιος Δημήτριος « Η εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου: από την κληρονομημένη στην κατασκευασμένη εδαφική περιοχή» στο *Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων (Μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών)*, Επιμέλεια: Θεοδοσία Ανθοπούλου , Εκδόσεις Παπαζήση 2013

4. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Δήμαρχος Κεντρικών Τζουμέρκων κος Χασιάκος
- Διπλ. Πολιτικός Μηχανικός, Διπλ. Πολεοδόμος Χωροτάκτης Μηχανικός Σεραφείμ Μάκης Φελέκης



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ



004000120960